

ÚJ FORRÁS 2015.6

Thomas Wyatt: A szerelmes szív kielégítetlen reménye... (vers) 3
W. B. Yeats: Indus a kedveséhez, Egy régi dal nótájára (versek) 4
Walter de la Mare: Sírirat (vers) 6
James Stephens: Deirdre (vers) 9

Arany Zsuzsanna: A Kékszakáll-mítosz fejlődéstörténete: Gilles de Rais-től
Kurt Vonnegutig (esszé) 10
Az évek iszkolása (Esterházy Péter és Marianna D. Birnbaum beszélget) 18
Csányi Vilmos: Szilvia (próza) 22
Balogh Ákos: Szerelem a nemeken túl (Faludy György erotikus költészete) 25
Chahdortt Djavann: Le a fátyolla! (esszé) 38

Acsai Roland: Kis írás a nőről, az univerzumról és a teljességről
(Sári László: *A nő máshol van*) 62

Hegedűs Gyöngyi versei 66
Bakonyi István: Gyolcsba csavart életmű (Kiss Anna: *Gyolcs I-II.*) 78
Gágyor Péter versei 83
Erdei L. Tamás: B.B. (próza) 87

Henry Reed: Távolságbecslés (vers) 92
Philip Larkin: A napos Prestatyn, Annus Mirabilis 94

A borítón és a lapzárókon Hegedűs Gyöngyi fotói

E számunk szerzői:

Acsai Roland költő (Bp.), Arany Zsuzsanna irodalomtörténész (Bp.), Bakonyi István irodalomtörténész (Székesfehérvár), Balogh Ákos kritikus (Bp.), Csányi Vilmos etológus, író (Bp.), D. Birnbaum, Marianna író, fordító (Los Angeles), Djavann, Chahdortt író (Franciaország), Erdei L. Tamás író (Bp.), Esterházy Péter író (Bp.), Gágyor Péter költő (Komárom), Hegedűs Gyöngyi költő (Bp.), Lukács Laura fordító (Bp.), Szili József irodalomtörténész, fordító (Bp.)

Thomas Wyatt (1503–1542)

3

A SZERELMES SZÍV KIELÉGÍTETLEN
REMÉNYE OLYAN AKÁR
AZ ELNYÚJTOTT HALÁL

(Valószínűleg Anne Boleyn a címzett)

Várom, kivárom, mint jobbra ki vár,
A közmondásbeli szebb napokat,
Míg hölgyem örökkön így noszogat:
"Ne bánts még: meg nem bánja, ki vár."

Várom, kivárom, kitartok az ár
Iramló hátán szelve habot,
Kivárom, várva a soha-napot,
S mit mégse hoz meg, s még ki se zár.

Jaj nekem! hosszadan váraozom,
S ez, noha ő rendelte ekként,
Haldoklást nyújt, nyújtva e kint,

Tagadván tőlem vágy-okozóm.
Jobb volna, vallna őszinte szint,
Mint hogy biztat, s leint megint.

(Fordította: Szili József)

4 W. B. Yeats (1865-1939)

INDUS

A KEDVESÉHEZ

Hajnalban álmodó sziget,
Ágokról nyugalom szítál,
Pázsiton pávatánc libeg,
Egy papagáj himbál a fán,
A tenger tükrében saját képére kiabál.

Itt köt ki árva csónakunk,
S kéz kézben vándorlunk tovább,
Míg száj a szájnak suttogunk
A fűvön át, fövényen át,
Suttogjuk, milyen messze már a nyugtalan világ,

S hogy halandók közt senkit sem
Rejt így a béke ágboga,
S hindú csillag a szerelem,
Az izzó szív meteora,
A fényes ár s a verdeső fény szárnyak rokona,

S akár a megperzselt galamb,
Mely száz napig bűg, nyög dicsél —
S hogy leng holt lelkünk árnya majd,
Ha tollas úton les az éj,
S lábnyomunk pára lesz a víz szendergő felszínén.

EGY RÉGI DAL NÓTÁJÁRA

A fűzes kertek alján megláttam kedvesem.
Hófehér kicsi lába suhant a fűzesen.
Szeress oly könnyen, esdett, mint fán nő a levél.
Ifjú voltam, bolond is, s kötődtem vele én.

Folyóparton, a réten hogy álltam ott vele,
Hajló vállamra hullott kis hófehér keze.
Vedd élted könnyen, esdett, mint parti fű fakad.
Ifjú voltam, bolond is, s most a könny fojtogat.

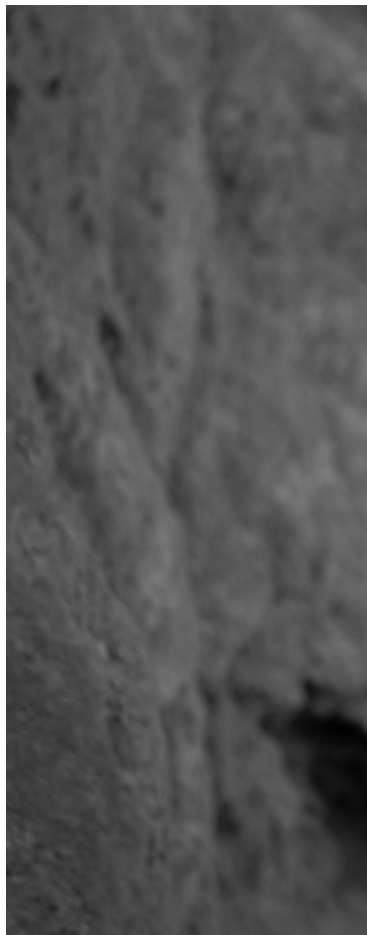
(Fordította: Szili József)

6 Walter de la Mare (1873-1956)

SÍRIRAT

Itt nyugszik egy gyönyörű asszony.
Lépte, szíve könnyű vala.
Nem tudom, élt-e gyönyörűbb asszony
Nyugat vidékén valaha.
A szépség hervad, a szépség hamvad.
Bár ritka, el kell asznia.
S ha én is elmék, kinek emlék
Nyugatvidék szép asszonya.

(Fordította: Szili József)

E verset egy nő se ismerje meg! D E I R D R E
Ez férfiak, fiak s fiunokák
tulajdona.

Jön majd idő, hogy szívünk kiapad,
Deirdre és regéje jut eszünkbe,
s az, hogy az ajka por.

Járt ő itt egykor: férfiak fogták
kezét, szemébe néztek, szóltak hozzá,
s ő válaszolt nekik.

Több mint kétezer éve, hogy ő még
gyönyörű volt: rezgő fűvön futott,
s felhőkre nézett.

Kétezer év! A fű ma is olyan,
úgy játszanak a felhők is mint rég,
midőn Deirdre élt.

Mint ő volt, olyan szépet nő nem szült
azóta sem, nincs szebb azok között,
akiket anya szült.

Vonuljunk félre, férfiak, sirassuk!
Nem lesz már férfié soha! Férfi nem
hiheti, hogy a kedvese.

Nem bókolhatunk neki! Férfi nem
szólhat — mit is szólna? Nincs szavunk,
mit neki mondhatunk.

Ma csak tűz mellett suttogott mese...
Egy férfi sem lesz soha e szegény
királynő hitvese.

Mindenki ismeri Kékszakáll történetét.* Egy fiatal lány hozzámegy egy nemesúrhoz, akinek ő lesz a hetedik felesége. A férfinak súlyos titkai vannak, és zárva tartja a titkokat rejtő szobákat. Az ifjú feleség hét kulcsot kap,

10 Arany Zsuzsanna

A KÉKSZAKÁLL- MÍTOSZ FEJLŐDÉS- TÖRTÉNETE: GILLES DE RAIS-TÓL KURT VONNEGUTIG

azonban a kastély ura lelkére köti: a hetedik szoba ajtaját tilos kinyitnia. Amikor Kékszakáll elutazik otthonról, a nő kíváncsiságból mégis kinyitja a hetedik ajtót, és akkor szembesül a valósággal: férje meggyilkolta korábbi feleségeit. Ismerünk olyan változatot, ahol a nő egyedül van, és olyat is, ahol nővéreivel

együtt követi el a tettet. Van, ahol egymaga végez a váratlanul hazatérő – és őt leleplező – férfival, és van, ahol fivérei segítenek neki. Ám olyan földolgozás is akad, ahol a nő lesz a hetedik holttest a szobában. A történet föltehetően egészen régi, őseredetije a Sötétség–Világosság ellentétpár természetét mutathatta be. Létezik azonban olyan fölfogás is, amely az eredendő bűn elkövetésével állítja párhuzamba a mesét, és a hetedik ajtó kinyitását a bibliai Kígyó csábításának engedő Éva viselkedésével rokonítja.

Kékszakáll legendája egyaránt szól a férfi és a női szerepről. Az elemzések és az irodalmi földolgozások jelentős része elsősorban a férfi tragédiájáról beszél, hiszen a cselekmény helyszíne – Kékszakáll vára – az ő lelkének jelképe. Ahogyan a nő egyre több ajtót nyit ki, annál jobban ismeri meg kedvesét, a férfi pedig annál jobban adja át magát a nőnek (és a közös szerelemnek): osztja meg vele kincseit és fájdalmait. Az elemzések komolyabb hányada azonban a nő viselkedésének megváltozásáról beszél: a kezdeti odaadás és szerelem hideg számítással alakul, és kíváncsiság vezérelte követelődéssé. A férfi csalódik, és igazolva látja előföltevését: nem lehetséges a tökéletes egyesülés (sem az ezáltal metafizikai szintre emelkedés), mivel férfi és nő sohasem értheti meg egymást. Érdekes azonban a nő szemszögéből is megvizsgáljunk a mítoszra lett cselekménysort. Clarissa Pinkola Estés jungiánus lélekelemző az egyik, aki kiemeli, hogy a vándormotívumban *nem a férfi, hanem a nő* fejlődéstörténetéről van szó. Kékszakáll a ragadozót testesíti meg, így lehet a lélek egyik minősége – ekként nem két ember drámája, hanem egyetlen személy belső vívódása lesz a mese –, valamint lehet az a gonosz férfi is, akinek a naiv – nem elég tapasztalt és felnőtt – lány áldozatul esik. „Amikor a fiatal lélek feleségül megy a ragadozóhoz, életének

éppen azt a periódusát tölti fogolyként és féken tartva, amikor ki kellene bontakoznia. [...] A ragadozó csalárd ígéretet tesz, hogy a nőt királynővé teszi, miközben valójában megsemmisítését tervezi” – állítja Estés. A férfi két ízben is becsapja a nőt: mielőtt feleségül veszi, elkábítja rangjával és gazdagságával, illetve külön fölhívja figyelmét a lelakatolt szobára, 11 ezáltal is csapdát állítva neki. A zárt ajtó feltörése szintén összetett szimbólum. Ha a nő „engedetlenségeként” fogjuk föl, akkor azzal a klasszikus képlettel találkozunk, miszerint a férfi még gyerekként, netán szolgaként (vö. család – cseléd) kezeli a lányt, és nem egyenrangú partnerét tiszteli benne. Ha az intimitásra vágyó nő tetteként értelmezzük, akkor a férfit elzárkózó, intimitásra képtelen, sőt, erősen nárcisztikus hajlamokkal bíró alakként kell elgondolnunk. Amennyiben pedig a feltétel nélküli szeretet (szerelem) *próbatételeiként* fogjuk föl a mesebeli álmomásokat, akkor a nő valóban „birtokháborítást” követ el. A megtorlás – Kékszakáll meg akarja ölni feleségét – ekként lehet a teljesen összetört férfi kétségbeesett tette, ám bosszúnak is vélhetjük a gesztust. Utóbbi tehát azt is jelentheti, hogy az elzárkózó, önmaga elől is menekülő, intimitásra képtelen nárcisz lelepleződött, méghozzá egy arra „érdemtelen” (értsd: általa alacsonyabb rendűnek tartott személy, jelen esetben „a nő”) előtt, ami vért kíván.

Kékszakállt értelmezhetjük a(z) (rossz?) apakép metaforájaként is: a vele való kapcsolat szükségszerű fejlődési fázist jelent a nő számára, akinek a várából ki kell törni ahhoz, hogy önálló életet élhessen, és megtalálja igazi – nem gyilkos és nem birtokló – párját. Bruno Bettelheim az állatférj-típusú mesékkel is rokonítja a Kékszakállt, illetve a nő hűségének próbájáról beszél. A zárt ajtó mögött rejtegetett „tudás” a házasságra, és ezen keresztül a szexualitásra szintén vonatkozhat, amitől az apa eltiltja (még nem felnőtt) lányát. Míg Kékszakáll a szexualitás pusztító, agresszív és önző oldalát mutatja be, addig a *Szépség és a Szörnyeteg* típusú mesék a boldog szerelem megtalálásáról szólnak. Ugyanakkor a „tiltott szoba” a próbára tevés motívumát is jelenti a fiatal (fejlődő) lélek életében, ám ez az értelmezési lehetőség már eltávolít a párkapcsolati problémák kérdéskörétől. Ismételten kivonja a férfi-nő viszony témaköréből az értelmezést az a fölvetés, miszerint a fiatal „beavatásának” szükséges velejárója, hogy megismerje az élet sötét oldalát. A szenvedés, a fájdalom, a veszteség átélése tehet igazán éretté, felelősségteljes felnőtt emberré.

A Kékszakáll-mítosz eredetét két történelmi alakhoz is köti a hagyomány. Egyikjük az 1. században élt breton uralkodó, Átkozott Conomor volt, aki akkor ölte meg feleségeit, amikor azok teherbe estek. A fönnyaradt legenda szerint Tryphine nevű, utolsó asszonyát figyelmeztették a korábbi

feleségek szellemei, így ő meg tudott menekülni. A Kékszakáll-történettel összefüggésbe hozható másik történelmi alak Gilles de Rais volt, aki a 15. században élt. Róla jóval több forrás áll rendelkezésre, és számos – történelmi és irodalmi – művet meghihletett a karaktere. A francia nemesúr a mű-
12 vészetek kedvelője és ismerője volt, magas társadalmi rangot viselt, illetve a százéves háború hőseként és Jeanne d'Arc bajtársaként tisztelték. Egyik biográfusa, Leonard Wolf írja: „Szegény bolond, aki igyekezett az Istent és a Sátánt is megragadni ugyanabban a hálóban”. Nem pusztán szörnyű tettei – gyerekgyilkosságok sorozatát követte el –, hanem a személyiségében megmutatkozó fura kettősség is őrülséget sejtet. A „szent szörnyeteget” – ahogyan Georges Bataille nevezi – erősen vonzotta a színház, és még a meghalás folyamatát is színpadi gesztusként fogta föl. Bűnei megvalósításától kezdve – részletesen ecsetelte, hogyan végezte ki áldozatait – egészen a halálos ítélet végrehajtásáig úgy viselkedett, mintha színpadon lett volna. Az elegáns megjelenésű Gilles de Rais-nek – a leírások alapján – valóban volt szakálla, ami eredetileg fekete volt, ám adott fényviszonyoknál kékesen csillogott. Más változat szerint lova szőrének kékes színárnyalata után kapta nevét.

Kékszakáll históriája Charles Perrault mesegyűjteményének köszönhetően vált híressé, 1697-ben. A romantika korában már számos földolgozása született, és a 19. században a történelmi előzményekkel is alaposabban kezdtek foglalkozni. A francia mesében Kékszakáll egyértelműen a Gonosz megtestesítője, kéjgyilkos gazember, nem pedig ellentmondásos személyiség vagy meg nem értett férfi, aki szenved örök magányától és a szerelmi (lelki) egyesülés lehetetlenségétől. A századelő irodalmi földolgozásai közül elsőként Anatole France művét említeném. Az ő Kékszakáll történetében egészen más karakterrel találkozunk, mint amilyen a legendák rettegett figurája. Írásában reflektál a Perrault-mesére is, amiről azt állítja: merő rágalom. Egy bizonyos kőfaragónál talált iratokra hivatkozva „az igazi Kékszakáll” történetét kívánja bemutatni, rehabilitálva ezzel az egyébként „ártatlan” nemesurat. Ám az ő neve nem Gilles de Rais volt, hanem Bernard de Montragoux, aki szintén gazdag arisztokrataként élte életét. Neki is kékesfekete volt a szakálla, az ő kastélya is barátságtalan volt, és nála is létezett az a bizonyos lelakolt helyiség, amit France „szerencsétlen hercegnők” szobájának nevez. Perrault kegyetlen ragadozójával ellentétben ez a Kékszakáll az ügyeletes balek sztereotípiájának megtestesítője, aki minden nővel pórul jár. A francia szerző karikatúrájában lényegében a női nemet kívánja bemutatni: az egyes nőtípusokat, akik megrontják az érzékeny férfilelket. Kékszakáll végül utolsó felesége cselszövésének áldozata lesz: a nő szeretője megtámadja a herceget, ám amikor az lefegyverzi támadóját, sógorai előjönnek rejték helyükről és orvul meggyilkolják. France szövegéről Ady Endre írt kritikát a *Nyugatban*,

az 1909-es megjelenést követően. „Mese-ölő új mesék” „csacsán összeipar-
kodott” sokaságának tartja azt a gyűjteményt, amiben a Kékszakáll-történet
is szerepel. „Régi, elegáns módon, nagyszerű csillogásban, de nagyon-na-
gyon olcsó travesztálás a végén mégis mindegyik. És sem az idő, sem
a patinás bibliai vagy történelmi nevek nem segítenek ezúttal, hogy pó- 13
tolják a művészetet, amennyire a művészetet néha pótolni lehet. [...]”
itt egy ember vérzik: az öregedő France. És úgy kell kézbe venni ezt az új
France-könyvet, mint azt a virágot, melyet búcsuzó nagyon kedves kedvesünk-
től kaptunk s későn bánjuk meg, hogy miért is nem hittük el, hogy szép volt a
kedvesünk és csakugyan búcsuzott” – olvasható Ady konklúziója.

A magyar folklórban szintén ismert a történet: Kékszakáll Ajgó
Márton alakját említhetjük, aki a Molnár Anna-balladák hőse, valamint
Kőműves Kelemenné históriája is eszünkbe juthat. Leghíresebbek azon-
ban azok a (magyar) szépirodalmi és zenei földolgozások, amelyek
Balázs Béla és Bartók Béla neveihez köthetők. A *Kékszakállú herceg vára*
szövege elsőként a *Színjáték* című lapban jelent meg, 1910. április
20-án (bevezetés és a regös prologusa), majd június 13-án (a teljes
szöveg), kötetben pedig – módosított szövegváltozattal – 1912-ben
(*Misztériumok*). Balázs a nyomtatott verziót már Bartóknak és Kodály-
nak ajánlotta, ám – mint arról Kroó György tudósít – „eredetileg Ko-
dálnak szánta, még 1910-ben fel is olvasta neki darabját. Bartók is
jelen volt a felolvasáson és a téma őt ragadta meg”. Balázusra hatott
Maeterlinck változata is, az *Ariane et Barbe-Bleue ou la délivrance inutile*
(*Ariane és a Kékszakáll, avagy A hiábavaló megszabadítás*) című drama-
tizált mese, amelyet Paul Dukas zenésített meg, 1907-ben. Ahogyan
Babits Mihály megfogalmazza gondolatait: „A *Kékszakállú herceg vára*
ugyanazt a szimbólumot használja fel, mint Maeterlinck az *Ariane et*
Barbe-Bleu-ben. Csakhogy Maeterlincknél a szimbólumok ragyogób-
bak, Maeterlinck festőbb és ezért költőbb, mint az elvontságok és belsőségek
hő szerelmese, a még mindig igen német Balázs, akinél a szimbólum gyakran
csak ürügy, minél előbb siet minél elvontabb aforizmákban mondani el (mon-
dani, nem festeni) a láthatatlanokat”.

Balázs „misztériumként” határozta meg írása műfaját, a hangsúlyt
pedig nem annyira a történetre, mint inkább a két szereplő belső világára
helyezte. A díszlet szimbólumok sorozatává válik: minden Kékszakáll lelkét
reprezentálja. A szerelmi beavatásról is szól a történet, amellet, hogy a teljes
intimitás lehetetlenségét kívánja megmutatni. A „behatoló” azonban nem a
férfi, hanem a nő. A kastélyban egyre beljebb lépkedő, egyre több ajtót ki-
nyitó Judit egyre jobban ismeri meg *Kékszakállt*. A férfi azonban fél az őszin-
teségtől, az álarcok viselése pedig falakat húz köré, ekként képtelen lesz
valódi, önátadó kapcsolatra. Érdeemes megnéznünk Kroó értelmezését e

ponton, aki a következőket írja: „A herceg tragikus ember, mellékutak és megalkuvás nélkül éli az életet, »számára a saját személyisége feladat, út, amelyen végig kell mennie«. Judit a hétköznapi világából jött. Lehet-e számukra igazi találkozás? A vasajtó, a külvilág, a közepszerűség lehetőségére még nyitva áll. A nő vallomása végül is megindítja a herceget.

14 Így szereti őt – mondja Judit –, sötét, félelmes ismeretlenségében, titokzatos nagyságában, amely mögött mérhetetlen szenvedést, rideg múltat sejt; vállalja szerelmese sorsát, fel akarja deríteni a férfi szomorú lelkét”. Balázs szövege tehát főként a nőt ítéli el, míg a férfit fölmagasztalja. Ám a történet nemcsak a férfi–nő ellentétpár problémájára redukálható, hanem a művészet–hétköznapióság összeférhetetlenségéről is szól. A nő ekként a hétköznapióság megtestesítője lesz, míg a férfi a magas művészeté. Többek között Harsányi Kálmán *A kristálynézők* című 1913-as regénye juthat eszünkbe, ahol hasonló fölfogással találkozunk: a férfi főhős kiválasztott művészlélek, míg a nő az őt pusztulásba döntő, hétköznapi szinten vegetáló ösztönlény. Ha ezt a megközelítést összevetjük Clarissa Pinkola Estés értelmezésével, akkor láthatjuk: mindkét nem a másikat tartja hibásnak azért, mert nem sikerült (akár művészileg is!) kibontakoznia. A kékszakáll szerelem a férfi–nő kapcsolat démoni oldalát mutatja be: azt a fázist, amikor mindkét fél már csak pusztításra képes, a másik elfogadása helyett. Baláznál tehát Kékszakáll gyilkos természete helyett a férfilélek magányára és meg nem értettségére esik a hangsúly.

Bartók Béla zeneműve – melynek alapja Balázs Béla szövege volt, és amelyet ő maga már első feleségének, Ziegler Mártának ajánlott – 1911 szeptemberére készült el. A pontos dátumot a zeneszerzőnek abból a nyilatkozatából tudjuk, amit 1918. május 24-én közölt a *Magyar Színpad* című lap. Kroó György arról is tudósít, hogy Bartók először zongorakivonat formájában nyújtotta be alkotását a Lipótvárosi Kaszinó operapályázatára: „Művét a Kerner István elnöklété alatt összeült bírálóbizottság lejátszhatatlannak ítélte és visszautasította. Az ország egyik legjobb muzsikusanak kemény bírálata Bartókot nem riasztotta el és külföldi bemutatóra gondolt”. A mai ismert változat csak 1912-re alakult ki, azt követően, hogy Kodály német Sándor Emma lefordította németre. Fontos megjegyeznünk, hogy az utolsó mondat is csak ekkor került a szöveg végére: „És mindég is éjjel lesz már... éjjel... éjjel...” Az opera csak 1918-ban aratott sikert Magyarországon, *A fából faragott királyfi* bemutatóját követően. Ahogyan Balázs Béla írja naplójában, május 25-én, a saját szövegét bíráló kritikákra reagálva: „Tegnap volt a Kékszakállú premierje. Megint egy nagy rohama a kritikának ellenem. Megint sajnálják Bartókot. Én vagyok a kerékkötője. [...] Egyébként a Kékszakállú csakugyan nem alkalmas operaszöveg, mert nincs elég pantomimikus érthetősége, a szöveget pedig nem lehet természetesen eléggé érteni az énekben”. Bartók

ebben az időszakban főként Nietzsche filozófiájának hatása alatt állt, illetve a német bölcselelő által – annak korai időszakában – nagyra tartott wagneri irányvonal is befolyásolhatta a témaválasztásban. Kroó György például a *Lo-hengrinnel* hozza összefüggésbe a darabot, kiemelve, hogy a szerelmi történet inkább csak jelképe annak a társadalmi problémának, amit a 15 művész elszigeteltsége jelent. Mary Gluck ugyancsak hangsúlyossá teszi a kérdést, amikor Balázs és Bartók művéről szól. Az ő fölfogásában a modern ember magánya odáig terjed, hogy már a szerelemben sem lelhet vigaszra. A legutolsó ajtó nemcsak a lélek legsötétebb titkát rejti, hanem a szerelem illúziójának végső lerombolását is, azaz: teljes intimitás helyett hatalmi harc folyik, amit szükségképpen ismét a magány válthat föl. Ujfalussy József *A bolygó hollandi* témájával is lát rokonságot: „Vérben szerzett kincseinket zárt ajtók mögött őrizgetjük sötét várunkban, s csak az válthat meg a magunk börtönéből, ha valaki önzetlenül és áldozatkészen szeret (mint a bolygó hollandit Wagner operájában [...]). Az önzetlen szeretet feltétele az, hogy ajtainkat kinyitogassuk, egész titkos kincstárunkat elébe tárjuk a szabadító másiknak. De éppen a titok teljes megismerése, a vár birtokbavétele közben a szabadító maga is a titkok egyikévé válik, belül reked a várkapun, rabnak a börtönbe, a megelőző szabadítók mellé. A kietlen, véres-könyves várra és rabjaira újból reménytelen sötétség borul, a bűvös kör bezárult, és foglyait nem engedi el”. Szegedy-Maszák Mihálytól azt is megtudjuk, hogy Nietzschén kívül Richard Strauss hatására is foglalkoztatta a zeneszerzőt a személyiség öntörvényűségének gondolata. Az értelmező szerint Judit az, aki be akar hatolni Kékszakaáll várába, ám igyekezetével inkább eltávolítja a férfit. Ez a fölfogás fordított szereposztást sugall: a férfi lesz a passzív fél, míg a nő válik aktívvá, azaz férfi módjára, hódítóként viselkedik. „Balázs Béla – a történet korábbi földolgozásaihoz [...] hasonlóan – inkább áldozatként tünteti föl a hősnőt, Bartók viszont kromatikával kapcsolja össze, és ily módon mintegy betolakodónak tünteti föl Juditot” – állítja Szegedy-Maszák, megjegyezvén, hogy míg Kékszakaáll tehetetlenné válik, addig Judit erős és határozott lesz. Mindez párhuzamba állítható Clarissa Pinkola Estés meglátásaival is, aki a nő felnőtté válásának folyamatát látja a történetben.

Vázlatosabb áttekintésemet egy kortárs amerikai regénnyel zárom: Kurt Vonnegut *Kékszakaáll* című könyvének tárgyalásával. A regény egyrészt a férfi–nő kapcsolatról, másrészt a művészetről és a művészetelméletről szól. 1987 tavaszán jelent meg, és „álönéletrajzként” határozta meg műfaját szerzője. Keveredik benne a napló a retrospektív elbeszéléssel, és ugyan fikatív a történet, számos önéletrajzi elemet tartalmaz, ekként a biográfiai olvasatnak is létjogosultsága lehet az értelmezések sorában. A főhős Rabo

Karabekian örmény–amerikai festőművész, aki örege és magányosan tengeti mindennapjait East Hampton-i villájában. Fél szemére megvakult a második világháborúban, és persze kiábrándult az életből: elvált, aztán megözvegyült, gyerekeivel és unokáival nem tartja a kapcsolatot, bárátaikat elveszítette és a festést már régóta abbahagyta, mert tehetségtelennek érezte magát. Otthona olyan, mint egy múzeum: absztrakt expresszionista festményeket őrizget benne, míg saját képeiről még a festék is lemállott. „Bomlásban van a művész, a művei is” – foglalja össze Vonnegut egyik biográfusa, Charles J. Shields. Ebbe a „kékszakáll” magányba tör be Circe Berman, egy fiatal írónő, aki megváltoztatja az életét. Circe nemcsak sokkal életrelőbb teremtés, mint az öreg művész, hanem ízlésvilága is gyökeresen eltérő. A realista, az életet visszaadó művészet híveként kifejezetten utálja az absztrakt festészetet. A regény egyik csúcspontja, amikor Karabekian gyűjteményének összes képét kidobja, és helyettük szentimentális, viktoriánus, hintázó kislányképeket aggat a falakra. Az első pillantásra giccsparádénak tűnő képsorozat mélyebb értelmet nyer, amikor Circe kifejti, mit jelent mindez számára: „– Próbálgjon meg belegondolni abba, amit a viktoriánus kori emberek gondoltak, amikor rájuk néztek, vagyis hogy e boldog, ártatlan kislányok közül a legtöbb milyen beteg és boldogtalan lesz egész rövid időn belül: torokgyík, tüdőgyulladás, himlő, abortuszok, erőszakos férjek, szegénység, özvegyesség, prostitúció, halál és elföldelés a temetőárokba”. Az esetet követően azonban összevesznek: a férfi úgy érzi, a nő túlzottan behatolt az intim szférájába. Kékszakállhoz hasonlóan Vonnegut hőse is fél az intimitástól, ám az is igaz, hogy Circe is folyamatosan átlépi azt a határt, ami már nem egy kapcsolat intimitását jelenti, hanem sokkal inkább a másik ember tiszteletben-nem-tartását. Karabekian azonban visszafogadja a nőt és megbocsát neki. Megmutatja, mit rejteget a birtokon lévő hatalmas csűrben, ami a mesebeli kastély utolsó szobájának feleltethető meg. A festő egyetlen realista képe található a rejtkehelyen – lelke legmélyén –, mely azt a világháborús borzalmat mutatja be, amit átélt szemévelága elvesztésekor. Legnagyobb fájdalomát titkolta tehát Karabekian–Kékszakáll, aminek fölfedése nemcsak önmaga „lemeztelenítését” jelenti, hanem a múlttól való megszabadulás ígéretét is. A Circevel való kapcsolat tehát önismereti útnak egyaránt fölfogható: a nő tükröt tart elé, és a férfi ennek hatására idézi föl életének eseményeit. Circe kéri arra, hogy írjon naplót. Karabekian írása terápiai írássá válik: pszichoanalitikus módszerekkel elemzi szüleihez való viszonyát, valamint későbbi kapcsolatainak alakulását. Múltjának egyik fő terhe az apjával való rossz kapcsolata volt: nem tudott megbocsátani neki azért, amiért nem volt képes a szeretetre. Az apa pedig saját magának nem tudta megbocsátani, hogy túlélte azt a törökországi örmények ellen elkövetett mészárlást, amiben egész családját – fölmenőit és testvéreit – elvesztette.

Karabekian hasonló élményt él át a világháborúban: ő is túléli bajtársait. Azáltal pedig, hogy megfesti a véres jelenetet – ami egyúttal a lelkében hordozott vérfoltta is vált – meg is szabadul tőle. Vonnegut tehát a férfi–nő kapcsolatot gyógyító aspektusára helyezi a hangsúlyt, így nála nem az örök magány és sötétség állandósul, hanem megadatik a megváltás lehetősége. 17

*Tanulmányomban nem térek ki külön a „történet, mítosz, mese, legenda” megjelölések műfaji meghatározásaira. A kifejezéseket általánosabb jelentésükben használom, mivel kérdőfőltevésem jelen esetben inkább tematikus és történeti jellegű, semmint műfajelméleti.

Új Forrás 2015/6 – Arany Zsuzsanna: A képszakállmitosz fejlődéstörténete: Gilles de Rais-től Kurt Vonnegut-ig

Mi volt az első erotikus olvasmánya, amire emlékszik? Megbeszélte valakivel?

Hát én még az *Egri csillagokat* is beszámítom. A már említettem Vicuska fürdése meglehetősen foglalkoztatott. Többször álmodtam is róla, vele. Aztán jól megvédtem a török ellen. De itt már egyszer tartottunk szinte. Hogy minden út ehhez a sápatag Vicuskához vezet, nem hittem volna.

18 AZ ÉVEK ISZKOLÁSA

Esterházy Péter és Marianna

D. Birnbaum beszélget

(részlet)

Egyébként sokáig, azt hiszem, a fordítottja történt: erotikust olvastam, és nem vettem észre. Például a sok népmese. Ezzel szemben, amit Brehm az állatok szerelmi életéről írt, kifejezetten felvillanyozott. Gondolom, inkább valami szép emlék kéne. Majd még dolgozom rajta. Az *arany embert* család volna említeni, mert ott főleg Pécsi Ildikó művésznőre emlékszem teljes valójában. Na, az volt lenyűgöző, nem az óceán. (A szerkesztés szeszélye miatt a lenyűgöző óceán majd csak a 45. oldalon jön. De persze már most is lenyűgöző, csak nem beszélünk róla.)

Volt egy rémes élményem. Valami propagandafüzet '56-rólⁱⁱ, az osztályban járt körbe, hatodikos-hetedikes lehettem, vagyis 63ⁱⁱⁱ táján. És a gonosz ellenforradalmárok megerősakoltak egy lányt. Akkor hallottam először a „partiba vágták” kifejezést. (Most már csak Parti Nagy kapcsán jut a fordulat olykor az eszembe.) Nem tudom, ki írta, de nem tehetség nélkül, mert majdnem okádtam az egészszől. A következő mondatot cenzúráztam itt jó okkal. „Elcseszhette volna egész jövőendőbeli nemi életem, de nem cseszte el.” – Ezt kellett volna valami nagyon szerényre átírni, akkor maradhatott volna. (Az ismert metódus: írom, hogy mi nincs, és így van.) Egyébként evvel azt is állítanám, hogy akkor nem volt nemi életem, ami abszurd. Tényleg: mikor kezdődött az én nemi életem? Nyilván a jó édesanyám – kis szünet – csecsen^{iv}. Nem emlékszem, és a szakirodalmat se ismerem. Így aztán, fölteszem, nincs egyszerű élete a nemi életemnek.

Voltak „erotikus” beszélgetései a testvéreivel?

Nem, noha ezt most furcsának tartom. Később voltak laza beszámolók laza csajozásokról. Kis magyar macsógyakorlatok. De emlékeim szerint nem lett kibontva az igazság teljessége, ahogy a költő mondja. Nem volt vagánykodva egymás előtt, bár nem értem utólag, mért nem. Problémamegbeszélés se volt. Általános szemérmesség az ordenáréság álorcájában.

Nem volt Krafft-Ebing: Psychopathia sexualis a családi könyvtárban?

Nem, vagy nem találtam meg, de később könyvtárban pótoltam ezt a hiányt. Szerintem a *Kis Magyar Pornográfia*ban^y használtam is. Utána kellene nézni.

19

Maga – miután ritkán ír teljes történeteket – nem szembesül gyakran a kérdéssel, de ennek ellenére: mindenki eszik, majdnem mindenki szeretkezik, vagy szeretne, miért sokkal könnyebb Magának az evésről írni, mint a szeretkezésről? Maga talán az egyik legszemérmesebb ember, akit ismerek.

Beszélgetni is szoktam a melleivel, az egyiket tegezem, te, a másikat magázom, maga.

(Egy nő, 1995)

Hogy, hogy nem, folyton valamilyen szeretkezésnél, vagy általában a szexnél kötünk ki. Nincs ez így rendben. Több tájleírás kéne.

(Egyszerű történet vessző száz oldal – a kardozös változat –, 2013)

Drága kérdezőbiztos asszony, mindenkinek, jó írónak, rossz írónak, amatőrnek, profinak, dilettánsnak, írástudatlannak, mindenkinek nehezebb írni a szeretkezésről, mint az evésről. Magyarul különösen. Ha nincs környezet, akkor abban másképp szólnak a szavak.

Egy magyar nemi szerv nagyobbát szól, mint mondjuk egy Bukowskin edzett amerikai. Másképp áll a magyar fasz a mondatban, ez a helyzet. Jó lenne valóban szemérmesnek lenni (semmi köze a mai és persze bármikori hazug szemforgatáshoz), szép tulajdonság, képesség. A nyelv szemérmessége mint esély és nyűg. Csoda-e vagy éppen logikus, hogy eközben nyelvünk káromkodásban az egyik legjobb a világon, jóízű nyelvi leleményekben gazdag, barokkosan pompás, esetenként néprajzosan pontos, tágas, körbeöleli a világot, anyánk micskéjétől a sanghaji nagynénikéig. Magyarul tudni nagy öröm. – A nyelv végtelen, a használata a véges. Vagyis az irodalom. És a szemérmesség és a képmutatás se a nyelvé, hanem a miénk. De akkor most ki is a cifra szolgál? Az úr, a vers? Félő, a sanghaji nénikénk.

Van olyan írása, amelyet Maga erotikusnak tart? A „disznó” szavak, amelyekkel oly előszeretettel spékeli a gyakran megrázó és fontos mondatait számomra kiegyenlíteni kívánjak a szöveg „nyelvi mérlegét”, simítva azt a komikus fele. Kicsit úgy, mint amikor kritika közben azt írja, „ilyen aljasok vagyunk”.

Új Forrás 2015/6 – Az évek iskolája Esterházy Péter és Marianna D.
Birnbaum beszélget – részlet

Hozzám hajolt, és puhán, forrón megcsókolt. Óvatosan fölnyitotta a számat a nyelvével. Az hittem meghalok, olyan gyönyörű volt. Nem hittem volna, hogy a nyál gyönyörű.

(Egyszerű történet vessző száz oldal – a Márk-változat –, 2014)

20

Szerintem mindegyik írásom eléggé erotikus. Mindenesetre érzeki. És mondjuk az *Egy nő*^{vi} meg a *Csokonai Lili / Tizenhét hattuyú*^{vii} tematikailag is az, vagy hát azabb. A magyar hagyományok megnehezítik a testről való írást, mert az erre vonatkozó hagyomány, a szabadszáj-hagyomány az rejtettebb, komoly írók vagy nem használták, vagy csak titokban, mint mondjuk Arany vagy Móricz. Ahogy fentebb mondtam. Ezért aztán magyar szövegben egy fasz nagyobbat szól, mint az angolban, mint az angol angyalbögyölő. Erről nem lehet nem tudomást venni, szétcincálhatja a szöveget. Hihi: a fasz mint szakmai probléma, már megbocsát, nagyságos asszonyom. Szóval macerás. Keveredik ebben a hagyományban szemérem és képmutatás.

Van a malackodás mint a gyerekek szellemessége, ki tud mondani disznóbbat az osztályban, haha. De ebben, a gyerekkori malackodásban gyöngöcs vagyok. Szép, baráti erotikus beszélgetésekre csak felnőttkoromból tudnék példát mondani (ha nem hallgatnék szemérmesen).

**...hosszú sörényed, langyos-lusta combod, mannás-meleg melled, tejjízű csókod...
(Függő, 1981)**

Korábról legföljebb a szaporodó szexuális tapasztalatok megbeszélésére emlékezhetem, klasszikus terepe a *Dichtung und Wahrheit*nek. Én többnyire titokzatosan hallgattam, mondhatni egy üres halmaz varázslatos szemétdombján képzavarban kukorékolva. Szóval, jó ideig nem tudtam semmit, és mindent elhittem, amit nekem nagyszájúan előadtak. Egyre különösen emlékszem, mert a napnál is világosabb volt, hogy az nagyképű háryjánoskodás, az lett tudniillik állítva, hogy az elbeszélő én (konkrétan a haverom) a padon (!) szeretkezett az estvéli parkban, mégpedig ülve (!!!). Hogy ült az ölében, ülve lett az ölében, és úgy. Tudod, kinek adod ezt be. (Zsozso típusú gyermek mesélt egyszer egy osztálytársáról, aki folyton attól tartott, hogy fölültetik [nem ölte őt is, hanem hogy jégre viszik], ezért mikor mesélték neki, hogy Beethoven süket volt, fölkiáltott: Hát mindent azért már én se veszek be!)

i	. 1962
ii	. 1956
iii	. 1963
iv	. 1950
v	. 1984
vi	. 1995
vii	. 1987

Leruccantunk az Adriára. Hevertünk a homokos tengerparton, már késő délután volt. Egy meztelen, szőke, göndör hajú, formás fiatal férfit néztem, aki a víz szélén álldogált. Szilvia éppen jött vissza a kagylóhéjakkal, amelyeket szenvedélyesen gyűjtött.

22 Csányi Vilmos

SZILVIA

– Mit nézel?
– Azt az ifjú istent ott.
– Esztétikus. Harmónikus test. A fejét kivéve majdnem teljesen szőrtelen.

– És milyen arányos a farkincája is.
– Szeretnéd?
– Őt magát vagy a farkincáját?
– Talán a kettőt együtt. Akarod? Megszerzem neked.
– Talán agyonüthetnénk vele a délutánt, ha gondolod.
– Kérlek – fejezte be Szilvia az eszmeceserét, és kis kerülővel elindult a büfé felé, szinte sűrölv a fiatalembert. Aki persze azonnal varázsa alá került és lassan, kicsit lemaradva követte.

Jó félóra múlva együtt érkeztek vissza. Lassan jöttek, beszélgettek, és közben a homokbuckákat rugdosták. Kezükben sokgombócós fagyik. Szilviánál kettő. Felültem.

– Fagyikat és fiút vásároltál szívem?
– Igen drágám, sale volt, nem hagyhattam ott. Melyiket akarod nyalogatni?

– Először a fagyit, a fiú csak nem olvad el.
– Képzeld, magyar, de mindenféle nyelveken zagyvál, van egy hajója, már három napja itt van egyedül, fotózik, de most a gépét a hajón hagyta, olvasta az „Elveszett alibit”, nagyon szereti a fokhagymás lobstert, a whiskyt jéggel és az elegáns cipőket. A foglalkozását illetően tartózkodó, azt mondja magánzó és szereti a komoly zenét főleg Bachot, a politikát utálja. Voltak testvérei, de már nincsenek, és egyébként is teljesen egyedül van. Csak egy öreg nagynénje van Erdélyben, akit húsz éve nem is látott. Ja, meg filozófus is, illetve azt tanult az egyetemen.

– Kullancsenkefalitisz ellen be van oltva? – kérdeztem.
– Jaj, azt nem kérdeztem, ő meg nem mondta.
– Szükszavú ember lehet.
– Hát az, mindent harapófogóval kell belőle kihúzni.

Szilvia beszédáradata közben a fiú csendben álldogált és nyalogatta a fagyilaltját. Ránéztem. Tekintetünk összekapcsolódott. Barátságos, ám tartózkodó benyomást keltett. Méregettük egymást. Tényleg arányos test csak a farkinca lett jelentősen teltebb, feltehetően Szilvia hatására, bár tekintete gátlástalanul időz rajtam is.

- Van valami, ami kimaradt Szilvia tömör összefoglalójából?
Elmosolyodott.
- Arthur vagyok.
- Zoltán. Feltehetőleg Szilvia azt is elmondta, miért hurcolta ide?
- Magukról nem sokat mesélt, csak azt, hogy én az ő ajándéka
vagyok.
- Szeretsz ajándék lenni?
- Ha ilyen elragadó az ajándékozó – mondta, és mohó tekintetet vetett Szilviára – akkor igen.
- Az ajándék az enyém, Szilvia legfeljebb csipegethet belőle, nem nagyon szeretek osztozkodni.
Szilvia a fiú fenekébe csípett.
- Van itt hús, elég kettőnek is.
- Mielőtt elfogyasztjuk ehethéneik valamit – szóltam.
Arthur lelkesen csatlakozott.
- Farkaséhes vagyok, tudok itt egy kis kocsmát lejjebb a parton, a fák között, ahol remek frissen sült tengeri herkentyűket lehet kapni.
Felugrottam.
- Gyerünk, minden herkentyűtlen perc jelentős veszteség.
Szilviával belekaroltunk két oldalról. És én a hátamra vettem a háztiszájkainkat.
- Vezess Arth!
- Új útra Lucifer – tette hozzá Szilvia rám pillantva.
Éreztem, hogy a fiú libabőrös lesz érintésünktől. Szóval nemcsak fotó és filozófia.

* * *

A legjobbkor érkeztünk, egy elkésett halász hozta zsákmányát éppen, és dühösen magyarázta, hogy mijük és hol tört el a hajóban, szerencsére már visszafelé, de itt vannak. A vendéglős nagy láda jeget hozatott, és arra rakta szépen sorjában a zsákmány tetszetősebb részét. Halak, rákok, polipok, tintahalak. Szilvia rámutatott egy gyermekfej nagyságú, pókszerű szörnyetegre és megkérdezte:

- Ezt hogy hívják? – A vendéglős a halászra nézett, az a vállát rándította és azt felelte:
- Valami rákféle. – Ekkor én is kiszemeltem egy elegánsan karcsú, acélkék halat.
- És ezt? – A vendéglős némi hallgatás után mindkét karját széttárta.
- Nagy a tenger. – Majd gyorsan hátat fordított, hogy a további ildomtalan kérdéseknek elejét vegye.

Arthur szólalt meg:

– A tenger nagy, a gyomor meg üres. Elindult egy terített asztal felé, követtük. Volt még néhány vendég, szintén pucérok, ez volt a szokás, csak a személyzet volt meglehetősen lengén, felöltözve. Rendeltünk. Én a
24 „nagy a tenger”-ből kértem, Szilvia azt a „valami rákfélét”, Arthur pedig apró bébi kalamárikát. Mindent grillen és sok görög salátát hozza.

Csopongva beszélgettünk mindenféléről, Arthur értelmes, kulturált személynek tűnt, estefelé a szállásunk után érdeklődött. A két hátizsákra mutattam.

– Mint a csigák, hátunkon hordjuk a házuk.

– A közelben van a hajóm, abban elférünk kényelmesen és akkor nem kell elválnunk. – Szilviára néztem, ő vissza és bólintott.

– Rendben. Mehetünk – válaszoltam. A hajó néhány száz méterre a vendéglőtől lebegett a vízben, úszva lehetett megközelíteni. Pompás kis jószág volt minden kényelemmel felszerelve.

– Mi itt a fedélzeten aludnánk, szeretek az első napsugár érintésére ébredni – mondta Szilvia mosolyogva.

– Ahogyan a kedves vendég parancsolja, nekem az alsó kabin is megfelel. – válaszolt Arthur. Leraktuk a zsákjainkat, Arthur édes borokkal kínált, fecserésztünk.

Már jó sötét volt, amikor a fiú elbúcsúzott és visszavonult. Összebújtam Szilviával. Egy idő után feljött a hold. Önfeledten szeretkeztünk.

Hirtelen meztelen talpak csattantak a deszkákon, és a pucér Arthur jelent meg a fejünk felett. Bánatosan nézett ránk.

– Egyedül nem megy. Rátok szorulnék. – Mondta, és amint felpillantottuk láttuk, hogy szorultsága meglehetősen nagy és bizony meredek is. Szilvia szólalt meg:

– Mindig szívesen állunk megszorult embertársaink rendelkezésére. Széthúzódtunk, hogy Arthur közénk bújhasson.

A kelő napra ébredtünk, kellemesen hűvös volt és az első napsugarak olajossá varázsolták a tengert. Hallottuk a fiú szuszogását a nyitott kabinból. Gyorsan összepakoltunk és kiúsztunk a partra, felöltöztünk, még idejében értünk a buszmegállóhoz.

Irány Dubrovnik.

Az egész Faludy-életmű egyik legfontosabb szervezőeleme a helyenként finom, néhol erőteljesebb, alkalmanként pedig már-már hivalkodó erotika. A korabeli kritika már az elhíresült Villon-fordítások kapcsán is felfigyelt a jelenségre: Eckhardt Sándor többek között „Faludy saját romlott fantáziájában fogant képeit”¹ és a pajkos tónus retorikáját említi, ahogy Révay József a katolikus líra remekei fordításainak recenziójában szintén kiemeli: „Egyetlen pillantás meggyőz a felületes műfordító lelkiismeretlen és

Balogh Ákos 25

SZERELEM A NEMEKEN TÚL

Faludy György

erotikus költészete

kegyetlen hamisításáról. Itt is utalni akarok arra az eljárásra [...], hogy t. i. szeret bizonyos dolgokat, ahol csak halvány lehetőség is kínálkozik rá, hajuknál fogva átráncigálni a szexuális síkba.”² A Villon-versek közül egyet – *Chanson a párizsi szépasszonyokról* – a költő maga is beválogatott az *Erotikus versek*³ kötetébe. Mindezen túl is különbség érzékelhető az életmű korai és kései szakaszában az erotikus, homoerotikus jegyek felbukkanásának tekintetében. A 90-es évek után megjelent számos szövegben az első megjelenésekhez képest szabadabb hangvétellel, ha tetszik nyíltabb, egyértelmű utalásrendszert működtetve szól. Addigi, helyenként elkendőző szemérme markáns kitárukozásba fordul.

Korlátozó tényezőket nemek tekintetében nem vett figyelembe, nyíltan írt mind férfiakhoz, mind nőkhez fűződő szexuális kalandjairól, illetve szerelmi kötődéséről. Különbségtételt csupán érzelmi motivációinak megjelenésében alkalmazott, amennyiben a szerelem jelenléte vezetett a szexualitáshoz, vagy csupán a kéj önmagáért való átélése.

A szerelem és testiség szabadon kezelése szembenállásként is értékelhető egy felsőbb pozícióból befolyást gyakorló hatalommal opponálva. Ez a hatalom lehet akár a társadalom nemi szerepeket besoroló, tradicionális struktúrájának determináló hatása, vagy a szülői önkény, vagy egy elnyomó diktatórikus államgépezet működése. Michel Foucault *A szexualitás története* című könyvében szintén alátámasztja ezt a feltételezést: „A szexualitásnak alapvetően a hatalom diktál. Ez legelőször is annyit jelent, hogy egy bináris rendszerbe kényszeríti a nemiséget: megengedett és nem megengedett, szabad és tilos között helyezi el.”⁴ A szellem szabadságáért folytatott küzdelemben, a rendszerbe kényszerítettség ellen fellépő lázadásként értelmezhető a nemi identitás határainak lerombolása. Faludy függetlenségi harcai, lázadásai az apai fennhatóság, a vallási dogmatizmus, a diktatúrák kontrollja elleni

helyzetből könnyen tolódtak a szexualitás mint kitörési pont felé. Ebben a megbotránkoztatáson túl az önállóságnak, a szubjektum szuverenitásának deklarálása is szerepet játszik.

26 A homoerotikus élmény tematizálása először az *Őszi harmat után* című ciklusban jelentkezik. Az 1947-es kiadásban megjelent *Nel mezzo del cammin*⁵ szövegét szinte teljesen átdolgozta az 1995-ös *Versek*⁶ kötetben. A címben Dante *Isteni színjáték*éből az első sor evokálásával – „Az emberélet útjának felén...” – köztes állapotot teremt meg, amelyben a múlt lezárásának és valami újnak, eddig sosem tapasztaltnak a befogadására készül fel. A cím helyzetmegjelölő funkciójában a lírai alany instabilitásán keresztül jön létre a szubjektum konstrukciója, amikor egy internátusi szálláson, szobatársával létesít nemi aktust.

*Az ablak alatt háborgott a tenger.
Kéj cikázott ölemben mint a kés.
Egy csepp spermát érezte a nyelvem,
s mellemben folyt, üdítő vízesés.
Az ablak alatt háborgott a tenger.*

A kinti világ nyugtalansága beszívárog az intim környezetbe, és a felfokozott állapotban a villám attribútumát a cselekvésen keresztül viszi át a beszélői univerzumba. A kés allúziója a fallikus szimbolizáltság tartományaiban, annak megvillanó fényében juttatja a külvilág feszültségét a szöveg által megteremtett térbe. A sperma cseppjének élvezete konkretizálja a szituációban feltáruló nemiség implicit tartományait, és feloldja a címben megidézett dezorientációs helyzetet:

*Szökőkút lettél. Magodból, szerelmem,
torkomban vadvirág fakadt. Olyan
boldog voltam veled. Fanyar tejedben
lubickolt mind a harminckét fogam.
Szökőkút lettél torkomban szerelmem.*

Ezzel a verssel nyitja meg a szerző első emigrációjában konstruált homoerotikus műveinek sorát. A '47-ben megjelent verzió távolról sem dolgozik olyan egyértelmű utalásrendszerrel, mint a rendszerváltás utáni. A két megjelenés közötti időben eltelt változások lényegesen szabadabb közeget teremtettek ehhez a beszédmódhoz, ami nagyban hozzájárulhatott, hogy Faludy e mellett a végső szövegvariáns mellett döntött. Az azonos neműek kapcsolatát sújtó hivatalos büntetések, szankciók enyhülése, elmaradása lehetővé tette, hogy egy szélesebb társadalmi réteg előtt kezdődjek meg a közbeszéd e tárgykorben.

„Ez a tendencia folytatódott 20. században Magyarországon is: az azonos nemű felnőttek közötti kölcsönös beleegyezéssel folytatott kapcsolatok sok vita után végül kikerültek a társadalomra nézve nagyon veszélyesnek ítélt, és emiatt büntető törvénykönyvek által szankcionálandónak tartott cselekmények köréből.”⁷ Vajon ezek a folyamatok engedtek teret Faludynak a változtatásokhoz? Ezzel kapcsolatban joggal veti fel a kérdést Csehy Zoltán: „Minden korábbi megoldás kényszerű maszk lett volna, minden kétértelműség a(z ön) cenzurális gesztusok áldozata?”⁸ A korai és kései szövegek összevetésekor megmutatkozó, újrakonstruálási mechanizmusok mentén képződő korpusz mennyisége szignifikáns. „Az Őszi har-
mat után oly gyakori sivatagmetaforája szinte választ is ad a kérdésre: a szél azaz a teremtő akaratot irányító énformalás, folyamatosan és váratlanul kész átrendezni a (szöveg) tájat. Figyelemre méltó ugyanakkor az a tendencia is, mely arra irányul, hogy Faludy folyamatosan egyre intímabb és »hitelesebb« életrajzi regénnyé igyekszik átgyúrni költészetét, s paradox módon épp ez a kitárulkozó újraírás »hamisítja« meg azt. A visszatekintő narrációs eljárás az önéletírás számára alapperspektíva lehet, de egy-egy vers egy-egy szakaszának modern korrekciója a korabeli stiláris norma módosítása miatt heterogénné teheti a megszólalás intenzív, bár esztétikai értelemben véve érvényesen »hazug« retorikáját.”⁹ A Csehy Zoltán által említett mozgalmasság, újraírás, a szövegüniverzumot átrendező, ám egyúttal azt konszolidáló szél allegóriája *A szél*¹⁰ című versben bomlik ki egészen. Az 1947-ben megjelent első változat szemérmessége már az 1980-as New York-i kiadásra eltűnik, amennyiben a keleti vásár illatait számba vevő sorolásban megjelenik

*a hold lilium-illata
a testszag, mely a mélyutakban
hasadt kávéatlan kőutakban
úgy ült, mint gyermek köldökén.
A szépfiú nyakán csepegő atár, az ámbra öltönyén...*

majd átdolgozva:

*a hold lilium-illata
a testszag, mely a mélyutakban
nyíló kávéatlan kőutakban
aludt, mint gyermek köldökében;
a verejték s a sperma éles
fűszerei az éjszaka
beomló, mérgezőld konyháján,
atár a kéjfiúk tarkóján
derékuk lépesméz-szaga...¹¹*

A nyughatatlan individuuum metamorfózisát is ez a szél indítja meg:

28 *mellyel nem úsztat felhő,
mely csak kívül fú és nem bennem
s mégis belülről dönt fel engem...
[...]
mert ő az istenség nagyujja,
a szél, a szél, a puszta szél,
az úr s a földi halálkatlan
között az örök halhatatlan,
a végső bölcs, a végső illat...¹²*

A határátlépés, az eltévedés szimbolikája erős, impulzív alakzatként formálódik *Az őszi harmat után* verseiben. Felmerül az alapvető emberi, erkölcsi, etikai értékek megmérettetésének képe, a visszatekintésben az *Atlantisz*-ként¹³ elmerülő, megsemmisülő, csupán az emlékekben, emlékezésben létező múltban. A történelem folyamatainak alakulása következtében a sodródó individuuum keresi az egzisztencia konstans manifesztumait, miközben a múlttal történt kényszerű szakításban az utolsó híd a humanizmushoz az erudícióban keresendő. Ebben az útkeresésben válik explicitté az eddig lappangó szexualitás, és teremti meg a történelmi temporalitásban támadt deficit hatására az új individuomot. A testiségen át vezet az út a konstitúciónak ehhez a fázisához. „...a történelem egy örökösen nyughatatlan íróeszköz, a test pedig az a médium, amelyet le kell rombolni, és át kell értékelni ahhoz, hogy megjelenhessen a »kultúra«.”¹⁴ Tehát ez a találkozás a keleti kultúrával indítja el a *médium* metamorfózisát, mialatt a bizonytalanságot elhagyva a lírai beszélő az identifikáció során újratemti önmagát. Önfelelt felszabadultság, érzelmi kiteljesedés a szerelemben, a múlt és a jövő leomlása tapasztalható. Eközben az új szubjektum számára a jelenben mutatkozik meg a mindenség, amint az itt és most egyszerre végtelenné tágu. A keleti világ impressziói artikulálódnak plasztikus képekben a *Kasba*¹⁵ című versben, ahol a keleti *áradat* perszonalifikációja a régi szubjektum totális dekonstrukcióját hajtja végre. A nyitóképben az újhold szimbolikájának működésbe léptetésével indítja a verset és vezet végig a befogadót a kasba dekadens világán, ópiumfüstös estéjén, ahol a nyugati világ számára elveszett lelkek népesítik be a teret. A beavatás cinkos rituáléjában a beszélői tekintet az árnyak játékára mint a keleti mondavilág legendás uralkodójának, az iszlám történelmének egyik legismertebb kalifájának álruhaosztogató aktusára irányul. Hárún ár-Rásid kalifa, az *Ezeregyéjszaka meséi* szereplője maga is valaki mássá válva, álruhában (mint a mi Mátyás királyunk) járta országát. A kavalkád leltárszerű számba vétele közben egy perszonalifikációs aktusban az „áradat” csábító

dzsinn módjára szólítja meg a beszélőt, egyúttal allúzióiban a biográfiailag adathozható szerző élethelyzetét rajzolja meg. Ebből a korszakból Faludy egyik kulcsverse ez, amelyben a test médiummá, üres lappá válik, így az új én konsztitúciója explicit dominanciára tesz szert.¹⁶

29

– *Hazád rom, nőd hervadó locska,
munkád hitványság, életed gyötör:
jöjj és merülj e mély síkátorokba,
hol kéj az élet s a halál gyönyör.*

– *Nincs rend s törvény e nyüzsgő ázalagban,
hazád felől nem ér be hír, se szó,
pusztulj el, halj meg s kelj fel száz alakban:
van vénen is reinkarnáció.*

– *A mór fürdőben vetkezd le a múltat,
köpj a morálra (hitvány szóbeszéd!)
nevedet dobd el (régesrég meguntad!)
s ejtsd rá az emlék gyűrött szóttetését.*

– *Eszméidet akaszd a szögre (rongyok,
mit zsbivásáron aggattak reád!)
Ne fordulj vissza. S légy még egyszer boldog
mezítlén ifjan, ahogy szült anyád.*

– *Légy csempész, tolvaj, kerítő, halárus,
szeress fiút, lányt – hidd meg, egyremegy –,
rabolj vagy gyilkolj s karold át halálos
ölelkezéssel ezt a várhegyet.*

Ebben a dekonstrukcióban minden megkérdőjeleződik, ami a nyugati civilizáció számára értékkel bír: eszmék, rend, törvény, morál, név felcserélhetővé, vagy egy független individuum értékeinek rangsorolásában marginálissá zülnek, miközben csempész, tolvajlás, kerítés, nemek tekintetében distanciát nem tartó szabad szerelem presztízse megemelkedik. Érdekes szembeállítani az életrajzi vonatkozások vetületében a későbbi kötetekből kimaradt, első feleségéhez írt, *Feleség*¹⁷ című versben tapasztalható rideg, kissé távolságtartó magatartást a Marokkóban megismert Amárhoz szóló soraival.¹⁸ Feleségét *mindentudó lakótárs, néma titkár* jelzős szerkezeteken keresztül vezeti a szövegben az olvasó elé, míg szeretőjét az *Ének Amár szépségéről*¹⁹ soraiban az őt körülvevő mindenség legapróbb momentumaiban is alkotóelemként, szerves immanenciaként mutatja:

*A lótuuszok, a rózsalabdák,
a labdarózsák róla kapják
szírmuk hamvát az enyhe bájít,
a felhők arca száz alakját
30 mímelve járnak estetáját.
[...]
Gerince, mint jéglepte síkon
kis sátrak elnyúlt tábora,
halánték tája tóvidék,
mikor feláll, oly mámorítón
arányos, mint nagy hópihék.*

Ezekben a folyamatokban megkezdí annak a kulturálisán domináns imperatívuszának a dekonstrukcióját is, amely a szexualitást a szexuális tárgy választása felől határozza meg. Esetében a biszexualitás nem egyszerűen identitás, amely integrálja a heteroszexuális és homoszexuális orientációt, hanem olyan pozíció konstruálása, amelyből az állandósult társadalmi normák kritikáját hajtja végre. Foucault szerint a homoszexualitás konstans jelenléte a történelemben nem azonosítható a 19. századi homoszexualitással. A modern kori homoszexuális már önálló személyiség, saját neméhez vonzódásában van múltja, van jelleme, egész személyiségének konstrukciójában megjelenik nemi hovatarozásának kiemelt fontossága, cselekedetei mögött látensen meghúzódó vezérelvként. Szexualitása egylényegű vele, különösen azt követően, hogy az orvosi, pszichológiai megközelítésbe az érzékenység megkülönböztető attribútumaként kezelték, és a nőiesség és férfiaság különös elegyét implikálták vele kapcsolatban.²⁰ Faludy egyaránt vonzódott férfiakhoz és nőkhöz, ám szövegkonstruktumaiban a partner szubjektumát feltölti az egyszerű testiségben kimerülő szépségen túli, erkölcsi tartalmakból táplálkozó szépséggel is. Öt, szeretkezéssel töltött nap után vesz észre a beszélő egy apróságot női partnerén:

*Lámpád égett, hogy lássunk s mégse nézzünk.
Ezért vettem ki csak ötödnap reggel
a sebhelyet szép melleden keresztbe,
hol egy nyilas kardjával kettévágta,
mikor az újlaki gyár és Komárom
közt zsidókat mentettél Wallenberggel.
Állammal érintettem a fehér
heget, de nem ezért szerettelek.²¹*

Itt képződik meg az eszményi, idealizált partner képe, akinek nem elegendő a szubsztancia pusztá szépségével rendelkeznie, az immanens szépség attribútumával is felruházza. Ezzel teremti meg a befogadóban az eszményi szeretőn túl az eszményi embert, aki a tőle függetlenül birtokolt értékeknél szélesebb perspektívában, a küzdelemben, szenvedéssel, 31 erkölcsi stabilitással megszerezhető értékek birtokosa is. Faludynál nem megfelelő termius a homoszexualitás használata, a heteroszexualitás sem elégséges és a biszexualitásban tetten érhető jelentésmezők mozgástere is elégtelen annak a vonzalomnak a megragadására, amelyet a hagyományokban rögzített társadalmi keretek között találunk. Judith Butler is felhívja a figyelmet a fennálló struktúrában képződő deficitekre: „a nőként való identifikáció nem feltétlenül jelenti azt, hogy az illető egy férfi iránt érez vágyat, s egy nő iránt érzett vágy nem feltétlenül a maskulin identifikációt jelzi (bármilyen legyen is az), akkor a heteroszexuális mátrixról bebizonyosodik, hogy *imaginárius* logika – ráadásul állandóan megmutatja saját kezelhetetlenségét.”²² Ebben a kezelhetetlenségben mutatkozik a lehetőség egy nemek feletti, az embert külső-belső szépségéért nemtől függetlenül éltető világlátásra. Ennek az aspektusnak a gyökerei abból a függetlenségi törekvésekből fakadnak, amelynek segítségével a szerző véghezviszi a szövegüniverzumban a maga idealizált alakmásának konstituálását. Ez az alakmás főbb attribútumaiban valóságreferenciákkal rendelkezik, de kategorikus imperatívuszának tulajdonított szignifikáns potenciáljában idealizált. Így képződik a művészi létmódot megélt, azt teljességében átérző szubjektum, miközben a szerző ezzel a szubjektummal deklarálja a dekadens világ kicsinyességeitől elvonult alkotó létjogosultságát. A szövegekben rekonstruált történetek hasonlatosságot mutatnak a megélt eseményekkel. Ebben a rekonstrukcióban az élmények újraalkotása elengedhetetlenül módosítja az eredeti mintázatot, egyúttal megteremtve az írás aktusában azt az „én”-t amely további hatásmechanizmusok mentén visszahat a referensre. Ezzel az egyszerre zajló, párhuzamos folyamattal jön létre a múlt, amely az írás aktusa által megteremt egy új szubjektumot. Faludy folyamatos alkotói tevékenysége közben, az állandósult önreflexió munkálatai során többszörösen alkotta meg az általa átélt múltat, benne önmagát, egyúttal lefektetve olyan magatartásmintákat, erkölcsi normákat, amelyek erővonalai mentén konstruálódnak az éppen író individuum is.

Fontos megemlíteni, hogy Faludy számos esetben vivőanyagként használja az erotikát, a nemiséget, hogy kiszolgálja egy-egy élmény, anekdota, történelmi esemény elbeszélését. Akad, ahol kigúnyolja az álszent, prüd hatalmat, vagy épp ellenségeiről beszélve is olyan erős képekkel él, amelyek mehökkentik, a komfortos befogadói pozícióból kimozdítják az olvasót:

„Péter Gáborról, az ÁVO hírhedt főnökéről mondta nékem egy nő: »Olyan gonosz, hogy még az ondója is fekete.« Nem mertem megkérdezni: tapasztalatból beszél?”²³ Válogatott erotikus versfordításai is elszórva, szinte „zugáruként” ott vannak a *Test és lélek*²⁴ kötetben, amely alcímében a világlíra 1400 gyöngyszemét ígéri, egyúttal a válogatásnál kimondatlanul is a túlfűtött erotikát, néhol homoerotikát tartja szem előtt.

32

*Míg szüleik aludtak a fiúk felfedezték az ágyban egymás testét
mint ezüst gyümölcsnedvet szívták a másikából a harmatot...²⁵*

A kötet összeállításának szempontjainál markánsan megjelenik Faludy kánonképző szándéka, ezzel párhuzamosan a *poeta doctus* Faludy-kép konstrukciója is érzékelhető.

Az életmű jelentős részét képező szonettek között is nagyrészt a szerelmi motívumokat a létezés értelmeként felmutató, a gondtalan boldogságban feloldódó egyén imaginációjával megjelenítő művek alkotják. Faludynak a szonett műfaja adja a lehetőséget a rá jellemző túlrirtság elkerüléséhez. A meghatározott keretek, a konkrét formai követelmények teszik lehetővé számára a tartalmi, nyelvi sűrítést. Az azonos neműek között képződött szerelem leghosszabb időtartamot átölelő, legnagyobb szonettciklusát adják a magyar irodalomban az Eric Johnsonhoz írt versei. Faludy harmadik önéletrajzi kötetében kettejük találkozását 1967-re datálja,²⁶ de feltehetően emlékezete megcsalja, mivel a *200 szonett* XV. darabja, 1966-os keltezéssel, már hozzá íródott. Ezt a feltételezést támasztja alá a posztumusz megjelent kötetének előszava is: „1966-ban Máltán találkozott élete másik nagy szerelmével, az indiai ballet-táncos Eric Johnsonnal. A kultúra iránt érdeklődő, ugyanakkor rovott múltú múzsa ötödfél évtizedre állandó titkárként és angol fordítóként szegődött Faludy mellé.”²⁷ Ezekben a szonettekben hagyja maga mögött a testiségből eredeztethető látásmódot, és figyelme fókuszába a lélek szépsége, annak a szerelmi kapcsolatokban megmutakozó domináns jellege kerül.

*... Csókoltalak, de számat
bőrödbe vertem. Nincs se nap, sem éj:*

*téged kutatlak. Közénk bújt a tested:
hol voltál, míg magamhoz húztalak?
Hiába alszol, csak téged kereslek
e titkos lánggal égő húsfalak*

*mögött. Bőrtömlő, nem neked könyörgök!
A lelkeddel szerződtem, mint az ördög,
s mit bánom olcsó, póre testedet,*

*farod két gömbjét, szemplős válladat?
Elfordulok, hogy megkeresselek.
Szemet hunyok, hogy jobban lássalak.*²⁸

Egyszerre mutatkozik a minél teljesebb birtoklás vágya és a lemondás gesztusa. Ennek a birtoklásnak és lemondásnak a viaskodása telíti vibráló érzékiséggel a verset. A lemondásban felfedezhető küzdelem a vágyak lényegét elfedő hatalmával szemben az erő attribútumával ajándékozza meg a lírai alanyt. Foucault-val egyetértve megállapítható, hogy ez az erő átkonvertálható az önuralmat magáénak tudható beszélő erényévé: „a fiúszerelemben fogalmazódik meg a »határtalan önmegtartóztatás« elve, benne válik eszménnyé a lemondás, melyre a minden kísértésnek töretlenül ellenálló Szókratész a példa, és annak a tételnek a megfogalmazása is, hogy a lemondás önmagában magas szellemi értékkel bír.”²⁹ A végső gyönyör elérésében és a beteljesedés materializációjában ugyanaz vet gátat az eszményi egyesülésnek, mint ami a gyönyör forrása is egyben: a test. Ennek az ellentmondásosságnak a feloldhatatlansága mélységgel telíti a szövegeket. Az igazi együttlét lehetőség az egy időben és térben tartózkodásban egyben a legérzékibb és legkegyetlenebb pontja is a vers univerzumának. Az azonosság mellett a mégis teljes elszeparáltság feszültsége ott keletkezik, ahol a vágy alanya saját szubjektumát helyezi akadályként szerelmének tárgya és önmaga közé. Faludy ezt az elszigeteltséget konvertálja át a kultúrát, a bölcsességet, az élet szeretetét értelmező társas, egymást támogató igenlésbe:

*Még egy beszélgetés; sosem fogy
szavunk; az évek víg szele
tarkóm mögött; még egy verem, hogy
telefirkáljalak veled;*

*s a kergetődzés; Szent Tamásnak
hódolsz; most Plátó érdekel;
előtted futok vagy utánad;
nem érsz el vagy nem érlek el...³⁰*

Visszafogottan érzékeny, óvatos fogalmazásával ízléses eleganciát visz ezekbe a szonettekbe, mintha féltő gondoskodással védené a törékeny, illékony csodát, ami közte és szerelme között létrejött. A nemiség rejtőzködőbbé válik, szinte a nemtelenségben elérhető boldogság ideáját alkotja meg. Ezzel együtt a társadalmi nem határainak lerombolása itt olyan gesztus, amely

megnyithatja a lehetőséget egy minden kategórián kívül álló, a szerelmet önmagában a szerelemért, akár a testiség ignorálása mentén konstruáló cselekmény előtt.

34 Faludy szemérme könnyebben tűnik el, amint védett pozícióba kerülhet, amint van egy név, egy életmű, amelynek biztos fedezékéből létrehozhatja azt a nyelvet, amelynek lehetőségeiben szabadon lubricolhat. Ez a lehetőség a fordításoknál adódik számára. A magyar irodalomban az erotika deficitese jelenléte, szemérmes elkendőzése vezetett oda, hogy közreadta a fentebb említett világlíra 1400 versét, „gyöngyszemét”, ahol a nyelvi szabadosságában lel igazi szabadságra és felmutathatja a humanizmus évszázados hagyományába illeszkedő versek százait, kitüntetett helyet biztosítva az erotikának is.

Részben a világi elvárásoknak megfelelni vágyás óvatosságával magyarázható, hogy életének egy szakaszában bizonyos határon túllépő írásbeliséget nem vállalt fel, holott kedvelte és művelte néha a pornográfia határát súroló közönséges, vulgáris költészetet. A játékosságot, a teljes szabadságot, szellemi, nyelvi pőreséget vitte papírra ezekben az írásaiban, miközben ignorálta az illendőség bizonyos szabálykövetést elváró fennhatóságát. A halála után megjelent *Elfeledett versek* szövegei közül az *(Ali baba és bandája)*³¹ ide sorolható. „Természetszerűleg a költemény portréi a priapikus költészet portrétechnikái szerint szerveződnek, melynek a szexuális vágykeltés mellett a paródia a legfőbb jellegzetessége. A szerkezetben megnyilvánuló klasszikus harmónia ellenpontja a nyelvi-tematikai radikalizmus, illetve a jelentés folyamatos erotikus kisiklásának igénye. Nem a túlburjánzó metafora megfejtése teremt érzékiséget, hanem a metafora létrehozása mintegy a megidézett vagy elképzelt aktus fiziológiáját textuális síkon leképezve úgymond ráségít az ábrázolás plasztikusságának fokozására.”³²

*A maradék két pohárba cseppenként
gyűjtötte a spermát. S milyen varázssos
szépségű volt a hervadt faszfej, ahogy
odaragadt a pohár kristályhoz!
Ámín közben pezsgőt bontott és töltött.
Az ondó úgy lebegett, mint a fátyol.
Mindnyájan gyorsan ittunk, s megszédültünk
a gecis pezsgő ízétől s szagától.*³³

Ha figyelembe vesszük, hogy Faludy születésének centenáriumán a recepció dominánsan leginkább a peregrináció, a magyar nyelv, a politika vagy épp a haza költőjeként méltatja őt, belátható, mennyire távol esik ez a vers a hivatalos Faludy-képtől.

*Heréje szép piros. Nem is szégyenli
mutogatni. A fiúk végignyálják,
ha hozzájutnak. A Paradicsomból,
a Bűn Fájáról lopták ezt az almát.*³⁴

35

Emellett limerickjeiben is jó érzéssel, frappáns konstrukciókban találta meg a műfajiság megkövetelte tónust, így ezek az írások még Várady Szabolcs meghatározása szerint³⁵ is a limerick kategóriába sorolhatók:

*Hugát lövi Jim, s így beszél: „Imádlak.
de mama százszor jobban baszik nálad.”
Mire Karen: „Te ronda!
Apuka is ezt mondja,
de nagypapa mindig csak engem választ.”³⁶*

Ebben a műfajban meglátta az erotika kritikai megközelítésének lehetőségét, így egy apró pozícióváltoztatással, ebben a gesztusban felhasználta a limericket, hogy távolságot teremtsen írói pozíciója és a pornográf irodalomban például a fent idézett ciklussal elfoglalt helyzetétől. A limerickről szólva megjegyzi: „Tartalmuk rendszerint erotikus, vagy pontosabban: éppen az ellenkezője, mert gúnyolják és nevetségessé teszik az erotikát, még hozzá rendkívül ügyes és szenvédeyes módon.”³⁷ Ez a Faludy már az örök kívülálló, önnön legendájának fényében sütkérező, ezt a szerepet komolyan játszó író, aki kritikával illet bárkit és bármit. A limerick alanyi jogon megkövetelheti, feltételként támaszthatja a szexuálisan túlfűtött tónus intonálását, ám a homoerotikus pornográf irodalomban író és olvasóját egy új szövetségben teszi cinkossá. Faludy az olvasói pozíció és a szerzői intenció által kijelölt alkotói szituáció közötti távolságot itt csökkenti a legkisebbre, holott ezekben a próbálkozásokban megy a legtávolabbra a befogadói rugalmasság végső határainak keresésében. Nem csupán pornográf, hanem egy csavarral: homoerotikus pornográf irodalmat művel.

*A kék posztó kékre festette teste
minden tagját. Elmondhatatlan szépség.
Áldott az ember, aki lefektette,
és végignyalta kobaltkék heréjét.*

Az irodalomnak ezekben a tartományaiban tett kalandozásait látható kedvvel, és néha ezzel párhuzamosan megnyilvánuló, tőle szokatlan szeméremmel kezelte. Talán saját közönségét, talán a kort, amelyben minden lázadás

mellett valamennyire mégis kereste a helyét, nem tartotta eléggé felkészültnek ilyen szövegeinek közreadásához, mindenesetre utolsó kötetében megerősítette, hogy az életműben csupán lappangó tartalmak a nemiség határainak felszámolásáról mégis realitásként kezelhetők. Önmaga 36 felszabadítása mellett, a pajzánságot médiumként felhasználva kívánta biztosítani szövegei túlélésének újabb bázisát. A *Test és lélek* kötetbe, több évszázadnyi távolból fennmaradt erotikus versek fordítása közben mutatkozott meg előtte ez az út, saját szövegeinek lehetőséget teremteni a dévajtságban a túlélésre. A szándék életképességét Ignotus Pál plasztikusan megvilágítja: „Mert élni és szaporodni még csak lehet botrány nélkül, írni nem. Szabadság és szabadosság közt irodalomban nincs különbség. [...] A dévajtság – vagyis amit disznózkodásnak szokás nevezni – halhatatlan; s tudomást venni róla szabadságharc ma is, mint volt a puritán és a finnyás és az aszkéta századokban.”³⁸ Faludy az általa létrehozott erotikus irodalomban teremtette meg a pajzánságoztól nem megrettenő, minden szemérmert és prudériát semmibe vevő alakmását. Fikció és realitás kölcsönhatásában imaginárius másának segítségével tágitotta ki szövegeinek és olvasóinak perspektíváját, tette befogadóbbá, integrálódóbbá az őt körülvevő világot.

¹ ECKHARDT Sándor, *Szegény Villon...*, Magyar Szemle, 1940/38, 318.

² RÉVAY József, *Egy műfordító művészetlen hamisításai, Dicséretessék. A katolikus líra remekei. Fordította Faludy (sic!) György, Katholikus Szemle, 1939/szeptember, 554.*

³ FALUDY György, *Erotikus versek, A világlíra 50 gyöngyszeme Faludy György műfordításai*, Magyar Világ, Budapest, 1990, 32-33.

⁴ MICHEL FOUCAULT, *A szexualitás története. A tudás akarása*, ford.: ÁDÁM Péter, Atlantisz, Budapest, 1996, 85.

⁵ FALUDY György, *Őszi harmat után*, Officina, Budapest, 1947, 14.

⁶ FALUDY György, *Versek*, Magyar Világ, Budapest, 1995, 150.

⁷ TAKÁCS Judit, *Homoszexualitás és társadalom*, Új Mandátum, Budapest, 2004, 87.

⁸ CSEHY Zoltán, *Szodoma és környéke*, Kalligram, Pozsony, 2014, 403.

⁹ CSEHY Zoltán, i.m., 403.

¹⁰ FALUDY György, *A szél = Uő: Őszi harmat után*, 45.

¹¹ FALUDY György, *A szél = Uő: Faludy György összegyűjtött versei*, Püski, New York, 1980, 134.

¹² FALUDY György, *I. m.*, 136.

¹³ FALUDY György: *Atlantisz = Uő: Versek*, 149.

¹⁴ JUDITH BUTLER, *Problémás nem*, ford.: BERÁN Eszter, VÁNDOR Judit, Balassi, Budapest, 2006, 223.

¹⁵ FALUDY György, *Kasba = Uő: Versek*, 206.

¹⁶ Erről bővebben: BALOGH Ákos, *Az én-konstrukciók válsága Faludy György írásaiban*, Új Forrás, 2015/2, 36-47.

¹⁷ FALUDY György, *Feleség = Uő: Őszi harmat után*, 23.

¹⁸ FALUDY György, *Pokolbéli víg napjaim*, Magvető, Budapest, 1989, 105.

¹⁹ FALUDY György, *Ének Amár szépségéről = Uő: Őszi harmat után*, 48.

²⁰ FOUCAULT, *I. m.*, 46.

²¹ FALUDY György, *CLXXIII. szonett (...ényi Éva emléke, 1)*, = Uő: *200 szonett*, Magyar Világ, Budapest, 1995.

- ²² Judith BUTLER, *Jelentős testek, A „szexus” diszkurzív korlátairól*, Új Mandátum, Budapest, 2005, 226.
- ²³ FALUDY György és Eric JOHNSON, *Jegyzetek az esőerdőből*, Magyar Világ, Budapest, 1991, 99.
- ²⁴ *Test és lélek. A világlíra 1400 gyöngyszeme*, ford.: FALUDY György, Magyar Világ, Budapest, 1988.
- ²⁵ *Uo.*, 91.
- ²⁶ FALUDY György, *A pokol tornácán*, Alexandra, Pécs, 2006, 147.
- ²⁷ CSISZÁR Gábor: *Előszó* = FALUDY György, *Elfeleltt versek*, Alexandra, Pécs, 2010, 8-9.
- ²⁸ FALUDY György: *XLII. szonett*, = *Uő: 200 szonett*.
- ²⁹ FOUCAULT, *I. m.*, 246.
- ³⁰ FALUDY György: *Még egy beszélgetés* = *Uő: Versek*, 494.
- ³¹ „Első megjelenés gépiratból: magántulajdon. E pornográf homoerotikus versciklust Faludy 1994-ben ajándékozta a kézirat tulajdonosának azzal, hogy első marokkói emigrációjában, vagyis 1940-1941-ben írta. Az írógép betűkészlete alapján legalábbis a legépelése 1989-es hazatérése után történt.” = CSISZÁR Gábor, *Jegyzetek*, = FALUDY György, *Elfeleltt versek*, 217.
- ³² CSEHY Zoltán, *I. m.*, 406.
- ³³ FALUDY György, *(Ali baba és bandája)*, XXXVI. *Ámín és bandája*, = *Uő.: Elfeleltt versek*, 96.
- ³⁴ FALUDY György, *(Ali baba és bandája)*, XVII *Lárbi*, = *Uő.: Elfeleltt versek*, 106.
- ³⁵ VÁRADY Szabolcs, *Előszó*, „A limericknek három fajtája van: 1. a nők jelenlétében is elmondható limerick, 2. az olyan limerick, amelyet nő nem hallhat, de papi személy még igen, és végül 3. a limerick.” = *Magyar badar. 300 limerick*. Szerkesztette, válogatta, az előszót írta: VÁRADY Szabolcs, Európa, Budapest, 2002.
- ³⁶ FALUDY György, *Limerickek* = *Uő.: Elfeleltt versek*, 173.
- ³⁷ *Faludy tárlata. Limerickek*, ford.: FALUDY György, Glória, Budapest, 2001, Fülszöveg
- ³⁸ IGNOTUS Pál, *Csipkerózsa, Budapesti és londoni emlékek*, Múzsák, Budapest, 1989, 239.

Tíz éven át hordtam a fátylat. Fátyol vagy halál, választhattam. Tudom hát, miről beszélek.

Az 1979-es történelmi katasztrófa óta Irán oktatási rendszerében kiemelkedő helyet foglalnak el az iszlám különféle irányzatai. Radikálisan iszlamizálták az oktatás minden ágát, egészét.

38 Chahdortt Djavann*

LE A FÁTYOLLAL!

A Korán szúrái és exegézisei, a hadíszok, a saría

jogrendszer, az iszlám dogmák, az iszlám erkölcs, az iszlám kötelességek, az iszlám ideológia, az iszlám társadalom, az iszlám világkép – megannyi kimeríthetetlen témakör, s mindegyik, szakiránytól függetlenül, kötelező tárgy az elemi iskolától az egyetemig. „Mire jó a tudomány, ha nem az iszlámot szolgálja?“, ezt a jelmondatot sulykolják egész tanévben. Jó tanuló lévén volt idő, amikor imám vagy ajatollah is válhatott volna belőlem – ha e téren nők is érvényesülhetnének.

Tizenhárom éves koromtól huszonháromig elnyomtak, arra ítélték, hogy alázatos muzulmán nőként a fátyol fekete börtönében éljek. Tizenháromtól huszonháromig. És ne merje senki életem legszebb éveinek nevezni ezt a tíz évet.

A demokratikus országok szülöttei nem tudhatják, hogy az iszlám teokráciákban élők számára egyszerűen elképzelhetetlenek mindazon jogok, amelyek őket magától értetődő módon megilletik. Mint minden ember, én is megérdemelttem volna, hogy demokratikus országban jöjjenek a világra, de mert nem volt ilyen szerencsém, születésemről lázadó vagyok.

De mi is az, hogy fátylat hord az ember, hogy lepelbe burkolt testben lakik? Mit jelent bezártságra ítéltetni egy testben, amelyet nőisége okán borít fátyol? És kinek szabad beszélnie róla?

Tizenhárom éves voltam, amikor a Franciaországból frissen hazatért Khomeini vezényletével Iránban kötelezővé tették az iszlám törvényeket, amire számos francia értelmiségi áldását adta. Ez utóbbiak, mint már annyiszor, tudni vélték mások helyett, mit jelentsen számukra a szabadság és a jövő. Ontották magukból az erkölcsi leckéket és politikai tanácsokat. Most sem vették észre a közelgő veszélyt, ezúttal sem értettek meg semmit. A múlt tanulságait feledve, és töretlenül bízva tévedéseik igazában, figyelemmel kísérték mások megpróbáltatásait, persze büntetlenül, s vállalták, hogy főállásban velük szenvednek, készen arra, hogy egy alkalmas pillanatban szívzaggató módon felülvizsgálják nézeteiket, ami azonban legkevésbé sem bántja majd a lelkiismeretüket, és büszkeségüket sem sérti.

Némely francia értelmiségiek boldogan beszélnek mások nevében. Manapság azok helyett – nők helyett – beszélnek, akik sosem hallatják a hangjukat, ám akik nevében illetlenség másoknak szót emelni. Ám ők, ezek az értelmiségiek, nem nyugszanak: aláírnak, kérvényeznek. Iskolát emlegetnek, amelyben ezer éve nem jártak, külvárosokat, ahová 39 sosem tették be a lábukat, és elmélkednek a fátyolról, amely alatt nem éltek sosem. Stratégiákat, taktikát dolgoznak ki, és mintha elfelejtenék, hogy létező nőkről beszélnek, akik itt, Franciaországban, egy jogállamban élnek, és nem képezhetik értekezések, három részes előadások tárgyát, szintézisét és eredményét. Vajon sosem szűnnek meg jó szándékkal kikövezni a mások poklába vezető utat, mindenre készen, csak hogy egy újságcikk alá odakanyaríthassák a nevüket?

Tudnak válaszolni nekem ezek az értelmiségiek?

Miért kell a lányoknak, csak lányoknak, tizenhat, tizennégy éves serdülőknak, tizenkét, tíz, kilenc, hét éves kislányoknak fátylat hordaniuk? Miért rejtik el a testüket, a hajukat? Mit jelent valójában a lányok fátyla? Mit akarnak belevésni, beleoltani vele a lányok elméjébe? Hiszen nem ők akarták a fátylat. Mások fátyolozzák el őket. És hogyan él, lakik az ember a fátyolba burkolt bakfistestben? Végül: a muzulmán fiúkat miért nem borítja lepel? Az ő testük, az ő hajuk talán nem kelthet vágyat a lányokban? Csakhogy az iszlámban nem arra van teremtve egy lány, hogy vágyai legyenek, hanem arra, hogy a férfi vágyának tárgya legyen.

Nem azt rejtjük-e el, amit szégyellünk? Hibáinkat, gyengéinket, hiányosságainkat, mulasztásainkat, csalódásainkat, rendellenességeinket, tehetetlenségünket, aljasságunkat, hanyagságunkat, tévedéseinket, középszerűségünket, erélytelenségünket, sebezhetőségünket, botlásainkat, csalásunkat, kihágásainkat, vétkeességünket, lopásainkat, nemi erőszakoskodásunkat, bűneinket, büntetteinket?

A muzulmán leány születésétől kezdve takargatni való szégyen, egyszerűen azért, mert nem fiúnak született. Be nem teljesült várakozás, selejt, másod- és kisebbrendű lény... Bűnre bujtó áldozat. Az ő hibája, valahányszor egy férfi házasság előtt szexuálisan próbálkozik. A nemi erőszak, a bűn, a vérfertőzés lehetséges tárgya ő, sőt még a lopásé is, hiszen a férfiak egyetlen pillantásukkal elrabolhatják szemérmét. Röviden, ő a testet öltött büntudat, mert ő kelti a bűnös vágyat a férfiban. Egy lány a pusztá létével is állandóan fenyegeti az iszlám dogmákat és az erkölcsöt. Bűncselekmény potenciális tárgya, mert apja vagy fivérei akár meg is ölhetik, hogy lemosás a becsületükön esett foltot. A muzulmán férfiak becsületét ugyanis muzulmán leányok vérével lehet lemosni! Aki sosem hallott kétségbeesetten zokogni asszonyokat a szülőszobában, miután lányt szültek az áhított fiú helyett, aki nem

hallotta, hogy némelyikük esdekelve hívja a halált újszülött lánya vagy önnön fejére, aki még nem látta a magához hasonlót világra hozó anya szorongását, mert a leánygyermek az anya szenvedését újraélve nem más, mint saját maga arcul csapása, aki nem hallotta még anya szájából, hogy „Dobják sze-
40 mébbe, fojtsák meg, ha lány!”, mert fél, hogy összeverik vagy kitagadják, az nem értheti meg, milyen megalázó nőnek lenni a muzulmán világban. Itt hajtok fejet Jafar Panahi filmje, *A kör* előtt, amely a mozgókép eszközeivel mutatja be a muzulmán nők születéstől elátkozott sorsát.

Francia értelmiségiek egy csoportja valóságos szónoki gépezetet, rábeszélőgépet működtet. Jól megolajozva. Öröm hallgatni a háromütemű motor duruzsolását. 1. ütem: Nem szállunk síkra a fátyolért (micsoda megkönnyeb-bülés...). 2. ütem: Ellenezzük az iskolai kirekesztést (értsd: kétszeresen is tiszta a lelkiismeretünk). 3. ütem: Bízunk az időre és a pedagógiára. Jól hallják: hagyjuk másokra, már megint – hadd hordjanak fátylat a fátylas lányok, a tanárok pedig boldoguljanak, ahogy tudnak. Imígyen szóltak a gondolkodó Poncius Pilátusok. Ezennel visszatérhetnek a maguk kis ügyeihez, s míg a következő petícióra várnak, értekezhetnek, bölcselkedhetnek tovább. Múlik a történelem. Uगतnak a „házőrző kutyák”¹.

A fátyol. Nem az iskolában viselt fátyol, hanem csak simán a fátyol. Vaknak kell lenni, szándékosan nem szembenézve a valósággal ahhoz, hogy ne lásuk: a fátyol kérdése önmagában kérdés, mely megelőz az oktatásról és világi szellemről folytatott minden vitát! A fátyol nem csak egyszerű vallási jel, mint a kereszt, amelyet fiúk és lányok egyaránt viselhetnek a nyakukban. A fátyol, a *hidzsáb*, nem csak egyszerű fejkendő; az egész testet kell ellepleznie. Mindenekelőtt a női és férfi tér radikális szigorral való szétválasztását, vagy pontosabban, határt von a női térnek. A fátyol, a *hidzsáb*, a női testre vonatkozó – és a női testet hatalmában tartó – legbarbárabb iszlám dogma.

Férfiak és nők szétválasztása a mecsetekben, ahol a mollák törvényei uralkodnak, jól mutatja, mit jelent a fátyol. A nőnek el kell rejtőznie a férfiak pillantása elől. Hogy jól érvényesüljenek az iszlám előírások, Iránban megpróbálták a mecsetben uralkodó törvényeket az ország egészére alkalmazni, kivetíteni a közélet színterére a mecsetek belső terét: külön-külön bejárato-
kat használnak férfiak és nők, külön ebédlőket, könyvtárakat, munkában külön helyiségeket... külön uszodákat, és mert a tenger nem könnyen enged az efféle megosztásnak, a nőknek egyszerűen tilos a tengerben fürödni. Egyetemen a lányok nem hallgathatnak botanikát, régészetet, geológiát és semmi olyan tárgyat, amelynek elsajátítása helyváltoztatással járó csoportos terepmunkát igényel.

Franciaországban, egy jogállamban, bizonyos családok azt követelik, hogy fátyolban járathassák kiskorú lányukat. Mit jelent ez – fátyol mögé rejteni a lányokat? Azt, hogy szexuális tárgyat csinálunk belőlük: tárgyat, hiszen rájuk van erőltetve a fátyol, mely a maga anyagi mivoltában onnantól fogva lényük, megjelenésük, társadalmi arcuk elválaszthatatlan része lesz; 41 és nemcsak azért válnak szexuális tárggyá, mert az elrejtett hajzat kettős jelentésű szexuális jelkép (amit eltakarunk, azt megmutatjuk, a tiltás a vágy fonákja), hanem azért is, mert a fátyol viselésével a kislány vagy a serdülő kikerül a szex és a házasság piacára, ahol értékét lényegében a férfiúi tekintet határozza meg; annyit ér, amennyit a férfi kinéz belőle mint ágyasból és családanyából.

De más tiltást, más kétértelműséget is kifejez a férfi vágnak ez a tárgya. Egy lány, az semmi. A fiú a minden. A lánynak semmihez sincs joga, a fiút minden jog megillet. A lánynak a házban a helye, nem járhat szabadon a külvilágban. Lehetetlen nem észrevenni, hogy a muzulmán országokban a férfiak, csak a férfiak csoportosulnak nyilvános helyeken. S még itt, Franciaországban is nem őket látjuk-e mindenütt odakint és a történések előterében?

Miért akarják a muzulmán férfiak még fátyollal is elrejtetni a nőket? Miért olyan fontos nekik a nők fátyla? Miért ragaszkodnak így a fátyolhoz? Ha ennyire imádják, viselhetnék ők maguk is. Egy csapásra értelmet nyerne az „új identitás a fátyol által” igénye! Képzelnék csak el az elfátyolozott muzulmán férfiakat! Ez volna ám az igazi XXI. századi találmány! Mert a nők elfátyolozása bizony az Ótestamentum óta elcsépelet vallási közhely.

Az iszlám fátyol azonban csak azáltal nyer értelmet, amit elrejt, álcáz vagy védelmez. Mit rejt el a fátyol? Mit álcáz? Mit védelmez?

Az iszlámban a női és a férfi identitás építménye a női *Hodzsab* és *Hájá*, illetve a férfi *Namusz* és *Kejrát* alapzatán nyugszik. Ezek a jelentéssel telített szavak súlyos hagyományt hordoznak, egyik és másik nemre vonatkozó jellemzőket, amelyek évszázadok óta nemzedékről nemzedékre szállnak. Pontosan nem, legfeljebb megközelítőleg lehet lefordítani őket – a nők sajátja így a szégyenérzet, a férfiaké pedig a becsület és a buzgalom. A *Namusz* a férfi szexuális becsülete. Tisztátalan és szakrális, vagyis tabu. Ezt a tabut lényé legmélyére fojtja vissza a muzulmán férfi. Minden muzulmán sajátjaként a *Namuszt* meg kell védeni más férfiak pillantásától, a tiltott pillantásoktól. A férfi *Namuszát* óvni, álcázni kell. Azt a belsőt jelképezi, ami nem kerülhet kívülre. Záloga az anya, a lánytestvér, a feleség, a lánygyermek, a női test. A fátyol a *Namuszt* védi a muzulmán férfi becsülete érdekében, létezése pszichés függőséget idéz elő benne; mert a muzulmán férfi identitásának lényege a női fátyol alatt gyökerezik.

A *Kejrát*, a buzgalom, a férfiasságot jelképezi, és a muzulmán férfinak azt a képességét, hogy megőrizze *Namuszát*, szexuális becsületét, melynek tárgya a női test. A nő teste, a férfi szexuális becsületének záloga, ez a be nem vallott tabu nem tartózkodhat szabadon odakint, nem érheti más 42 férfiak tiltott tekintete. A muzulmán férfi identitása, a férfiúi lét becsülete ez, melytől a férfi függ. A nem elfátyolozott nő megingathatja a férfi identitás építményét az iszlámban. Felforgató írások és filmek nem egyszer úgy mutatják be nekünk ezeket a férfiakat, mint akiknek örökre végük, csak mert a lányuk, feleségük, húguk vagy anyjuk megsértette viselkedésével a szemérem dogmáit.

A női *Hodzsab és Hájá*, a nő szemérme és szégyene a muzulmán férfi becsületének és buzgalmának záloga és kifejeződése. Minél szégyenlősebb és szemérmesebb a nő, annál több becsületet és buzgalmat mondhat magáénak az apja, a fivérei, a férje. Más szóval, a muzulmánoknál a férfi identitás a nő szemérmének és szégyenérzetének köszönheti a kialakulását. A muzulmán férfi becsülete és buzgalma, melyek nélkül ő maga is semmi, ki van szolgáltatva a nő fátylának. Minden érintkezés, minden közeledési kísérlet a két nem között a muzulmán férfi becsületét rongja meg. Nem a szexuális kapcsolat, hanem a másik nem, a női test a tabu – már önmagában is.

A fátyol elzártásra ítéli a női testet, mert tárgy ez a test, amelytől a muzulmán férfi becsülete függ, s mint ilyen a fátyol védelmet élvez. És nem elsősorban a muzulmán férfi lelki elidegenedését fejezi-e ki a fátyol, amikor egész lényét és identitását a női szabálysértéstől, valamely nyugtalanító kihágástól való állandó félelemre építi: mi lesz, ha kiszabadul egy tincs vagy kilátszik egy darabka csupaszbőr?

Apja és fivérei becsületének záloga a leány. Amint férjhez megy, és eladják, kikerül az apai gyámság alól, s innentől fogva férje becsületének záloga lesz. Ha elválnak tőle, visszakérül az apai gyámságba, szemérme megújodik. Ám az elvált nő az apai fedél alatt nyugtalanító jelenlét, az apa és a fivérek szemében nem több, mint visszaküldött áru.

Akadnak a fátyol mellett szót emelő muzulmán értelmiségiek, akik azt mondják: „feleségem és lányom nem visel fátylat”, így kívánván leszögezni, hogy ők aztán nem hazabeszélnek. És az anyjuk? Vajon ő sem viselt fátylat?

Az elfátyolozott anya. A fátyol, tele az anya illatával. A tiltott anya illatával. A fátyol, melyet az anya magán tart, nem ad soha a fia kezébe *vigasztárgynak*.² A fátyol a bűn illatát hordozza, a tiltott anyáét. Ősi törvényekkel elfojtott, kárhoztatható vágy tárgya az anya. A fátyol jelképezi a szeretett, áhított anyát a muzulmán férfi számára. Mintha ez a fátyol, amely eltakarja az anya haját, a fiút magától az anyától is megfosztaná. Ezért vonzzák még inkább az elfátyolozott nők a muzulmán férfiak pillantását. Az ösztönösen

szoros anya/fiú kötelék, amelyet a kisgyermekkor alatt az anyai fátyol jelképezett, később a sóvárogva kívánt nőre vet árnyékot (tiltott dolog, vérfertőzés, vágy árnyékát). A muzulmán férfi ugyanúgy utálja, mint óhajtja a nőt álcázó fátylat. Nemcsak az anyai szeretetre emlékezteti a fátyol, hanem az első sérülésre is, amikor a fátyol elrabolta tőle az anyát.

43

Nem akarunk-e kényszeresen áthágni mindent, ami tiltás? Nem vonzza-e ösztönösen a pillantásunkat az, ami el van takarva? Nos, ezért emlékeztet a fátyol minduntalan a női testre – az iszlám egyik fő tiltására. Amit ellopunk a szemtől, csak szítja, tüzeli a tekintetet. A fátyol olyan rejtőzködő látványra összpontosítja a férfiak figyelmét és pszichés energiáját, amelynek a dolgok logikája szerint roppant érdekesnek kell lennie. Lehetetlen nem észrevenni, milyen kitartóan és feltűnően tudnak bámulni a muzulmán férfiak. Ez a buja, tilos, törbe csaló tekintet *áthatol* a fátylon. Mégis a lányokat feddik meg, hiszen fátylук, álcázott testük ellenére tilos pillantásokat vonzottak magukra.

A pillantástól és a benne rejlő veszélyektől való félelmet az anyák jól bevésik lányuk fejébe. A kislányok egészen apró koruktól kezdve magukévá teszik azt a gondolatot, hogy pusztá létük is fenyegetés a fiú, a férfi számára; hogy ha húsból vagy hajzatukból csak egy darabkát is megpillantanak ez utóbbiak, megeshet, hogy teljesen önuralmukat veszítik. A leghagyományosabb körökben maguk az anyák tartják fenn, örökítik nemzedékről nemzedékre a dogmákat. Félnek, nem merik lerázni a vallás rabigáját, széttépni a láncot, a sosem változó, gúzsba kötő női identitást – és nincs bátorságuk szembehelyezkedni a közösség más anyáinak ítéletével sem.

Fátyol ide, fátyol oda, a muzulmán országokban dül a nemi erőszak és a prostitúció. Széles körben bevett gyakorlat a pedofília, hiszen míg két felnőtt önszántából vállalt, házasságon kívüli szexuális kapcsolatot szigorúan tiltják és büntetik az iszlám törvények, a gyerekeket nem védi semmiféle törvény. Éppen elég magára hagyott gyerek van ezekben az országokban; ők isszák meg a levét annak, a férfiak legsürgetőbb szexuális igényei sem elégülhetnek ki normális módon.

Kinek van joga beszélni a szegényről? Arról, hogy szégyellnivaló testben, eltakart testben lakik; a szorongásról, amiért bűnös testbe van zárva, bár bűne nem több, mint a pusztá létezés; erről a büntudatról, amely születésük óta kíséri a nőket? Talán azok beszélhetnek róla, akiket már serdülőkoruk előtt traumatizáltak az iszlám dogmák. De éppen nekik nem szabad megszólalni, hiszen folyton szemmel tartják őket: férfi családtagjaik, más férfiak, sőt még azok is, akik a nyugati világból nézve csak afféle zombit, furcsa maskarát

látnak bennük. Ezek a nők nem szólhatnak, de erejük sem lenne hozzá. Megélték a megaláztatást, hogy nem férfiak, hogy fátylat, mozgó börtönt kell hordaniuk, mint valami stigmát, a női sors sárga csillagát. Árnyékként keríngenek a férfiak körül, csupa megalázott, bűnös női test, nyugtalanság, 44 szorongás, rossz közérzet és bűn forrása, fenyegető, szennyes, tisztátalan lény, egészségtelen, mégis áhított, kívánatos, de tiltott, álcázott és feltárt, megerőszakolt tárgy. Szexuális tárgy a női test, melyet elrejt és becsmérel az ember, kicsit olyan, mint egy szexuális segédeszköz, amelyet szégyell használni.

Ezek az eltakart lányok gyermekkoruktól fogva bűnösnek érzik magukat, mintha nemi erőszak áldozatai lennének, és amit elszenvedtek, valóban hasonlít a nemi erőszakhoz, sőt, az is. Ősi nemi erőszak, s a muzulmán anyák nemcsak viselik, hanem tovább is adják lányaiknak a bélyeget. Ősi erőszak, amelyért az anyák is felelősséggel tartoznak. Az általuk leszűrt iszlám dogmák beépülnek lánygyermekük személyiségébe, elidegeníthetetlenül belsővé válnak – mintha belülről, nem pedig kívülről jöttek volna.

Idekívánkozik néhány megjegyzés, ellenvetéseket és ellenpéldákat megelőzendő.

Minden vallás a történelem produktuma, azzá lesz, amivé tesszük, de egyben magát is alakítja. Olyanná lesz a vallás, amilyen formában létezett a társadalomban és az évszázadok folyamán. Nem szűkíthetjük le azokra az eszmékre, amelyeket a vallás talaján állva egyes szép lelkek vagy tiszta lelkiismeretű gondolkodók kikristályosítottak belőle. Ráadásul, ha igazán meg akarunk érteni egy vallást, és azt, hogy miként adták tovább egymásnak a nemzedékek, akkor legjobb, ha magunk is megtapasztaljuk, ha ránk is hat – pozitívan vagy negatívan. A kívülálló mégoly találó megfigyelései sem veteckedhetnek azzal, amit a hívő érez. Hogy valaki megértse, mit jelent hinni – az iszlámban, katolicizmusban vagy judaizmusban, ebből a szempontból mindegy –, vagy kiábrándulni egy vallásból, ahhoz élni kell egy hitközösség szívében, vallásos nevelést kell kapni.

Én megéltem az iszlám önkényt, megtapasztaltam a vallási barbarizmus lecsapódásait. Amikor megérkeztem Franciaországba, úgy éreztem, mintha egy másik bolygóra csöppentem volna. Mintha az inkvizíció középkori kínzásait elszenvedvén végül csodálatos módon kikötöttem volna a mai világban. Nem fűt semmiféle vallásos érzélem. Ami a hitet illeti, ateistának azért szerencsére nem vallom magam. Egyszerűen csak tudatában vagyok a létezésemnek, a földön uralkodó roppant igazságtalanságnak, az evilági pokol mibenlétének. Ha van Isten, az csak Őrá tartozik.

A Korán viszont határozottan meghúzza a rossz és a jó határait. Ami nincs benne a Koránban, az csakis abszolút rossz lehet. Mert a Koránban

minden, maga a Mindenség benne foglaltatik. A Korán mindenre gondolt, az emberre a maga teljességében, az emberre mindenféle sorhelyzetben. Az emberrel kapcsolatban semmi sem kerüli el a Korán figyelmét; ebben kértelkedni bűn és szentségtörés. A három egyistenhívő világvallás egyaránt isteni törvénnyel szavatolja a létjogosultságát, ezért olyan abszolút, vitán felüli és kirekesztő mind a három. És mert Isten, Allah és Jahvé ritkán mutatkozik a hívők előtt, nem marad más, mint földi képviselőiknek engedelmessé válni. 45

A nő jogi és társadalmi leértékelődése, gyámság alá helyezése az iszlámban együtt jár szexualitárgy-státuszával, e státusz forrása pedig a Koránban keresendő. A muzulmán országokban törvény írja elő a nőknek, hogy települése elhagyásához engedélyt kérjen attól, akinek éppen a gyámsága alatt áll, vagyis a férjétől, vagy ha nincs férje, apjától, fivéréből vagy nagybátyjától. A saría jogrendszer még tovább megy: a nőnek családi lakóhelyéről sem szabad távozni férje vagy gyámja engedélye nélkül. Sosem tekintik teljes személynek a nőt. Iránban 1998 óta a nők nem utazhatnak egyedül egyik városból a másikba. És figyelem, felnőtt nőkről, nem pedig kiskorú serdülőkről beszélek.

A Korán oldalak tucatjait szenteli a férfiúi alhasnak, a szexuális örömeknek és a nők azon kötelességének, hogy kielégítsék férjük vágyait. Beszél a Korán a férfiak paradicsomi örömeiről is. A jó muzulmánoknak és az iszlám mártírjainak a Korán örökké gyönyörű, örökké fiatal, örökké szűz, azaz minden koitusz után megújuló szüzességű hurikat biztosít. A férfiak számára egy ábránd megvalósulása ez, a végeérhetetlen, kiapadhatatlan orgazmusé, amely egyben a korai magömlés rémálmát is örökre száműzi. Úgy képzelem, a paradicsomban minden férfi szuperhím lesz, fáradszathatlan acélpénisszel. Nincs más, csak élvezet, gyönyör, boldogság. Gyaníthatóan épp e paradicsomi ígéretekben bízva hisznek a vallásos muzulmánok a Korán sérthetetlen szentségében. Mert melyik férfi nem álmodott még hasonlót? Csak hinni kell benne.

A Korán nagylelkűen az anyákat is bebocsátja a paradicsomba, de nekik nem tartogat olyan örömeket, mint a férfiaknak. Minthogy a paradicsom kizárólag az anyák előtt nyílik meg (a szerencsétlen meddő asszonyok kint rekednek), és mert paráználkodni senki anyjával nem lehet (egy „baszd meg az anyád!” vérontással végződhet a muzulmán világban), elképzelhető, hogy az anyák, nem lévén jobb dolguk a paradicsomban, a hurikkal paráználkodó férfiakat nézve mútatják a végtelen időt...

Szinte hallom némely újmódi fátyolviselő felháborodását, azokét, akik fenn hangoztatják szabadságukat és identitásukat, de nem élcelődnek a

Koránon. Látni őket az utcán, a metrón. Kérkednek elszántságukkal. Biztosra veszem, hogy frappáns válaszokkal tudnák megválaszolni azokat a kérdéseket (ha egyszer föltenné valaki, de nem teszi), amelyek kihívó magabiztosságuk láttán bizonyára megfogalmazódnak másokban. Egy nap azok a 46 bölcsek, akikből e nők töltekeznek, előállnak majd a Korán egy új olvasatával (az egyistenhit vallásai sosem hagyják abba önmaguk szüntelen újraolvasását), és jól bevált recept szerint megpróbálnak meggyőzni minket arról, hogy tudni kell ám értelmezni és szükség esetén megfejteni azt, ami nincs is leírva. De az iszlám még nem tart itt. Egyelőre megmarad az identitás külső jegyeinél és a fundamentalista olvasatoknál. A fátyol az én kultúráim. A fátyol a szabadságom. Az, hogy más a szabadság, és más a kulturális szabadság, elcsépeelt szólam a gyarmatok függetlenné válásának idejéből. Mielőtt bármit bírálattal illetett volna az ember, különbséget kellett tennie az (egyéni) emberi jogok és a (kollektív) kulturális jog között. Így aztán sikerült intellektuálisan felmenteni a gyarmatok helyén létrejött, mélyen antidemokratikus társadalmakat. És éppen most, amikor globálisan mutatkozik némi idegeskedés ezen a téren (feltéve, hogy a nyugati országok gazdasági vagy stratégiai érdekei kerülnek veszélybe) – mifelénk éppen most fűjják legharciasabban ezt a régi nótát.

Hogy felnőtt fiatal nők hordják-e a fátylat, az az ő dolguk. De azért van ebben valami fonák, kétszeresen is. Franciaországban ugyanis a fátyol viselésével nem lehet elvegyülni a névtelen tömegben, épp ellenkezőleg, a fátylat viselő felhívja magára a figyelmet, feltűnést kelt, vagyis a magamutogatás, a provokáció egy formáját valósítja meg: tárgy, pontosabban szexuális tárgy a fátylas nő, és büszke rá, hogy az. Ez a perverzió, ismétlem, az ő dolga. De amint fiatalabbaknak címzett hittérítői üzenet társul hozzá – üzenet, mely maga is leplezkedik, mert a „szabadság”, „identitás” vagy „kultúra” szavak fátylát teríti magára –, már nem egészen magánügy. Rákényszeríteni a fátylat egy kiskorúra nem más, mint a szó szoros értelmében erőszakot tenni rajta, rendelkezni a testével, mely innentől fogva férfiakra rendelt szexuális tárgyként van meghatározva. Az önszántukból cselekvő nagykorúaknak semmit meg nem tiltó francia törvények minden efféle visszaéléssel szemben védelmezik a kiskorúakat. A fátyol kötelező viselését célzó közvetlen vagy közvetett nyomás minden formája prostituáltkéhoz hasonlítható státuszt, a szexuális tárgy státuszát kényszeríti a kiskorúakra. Ezt törvényileg kell megtiltani. A pszichés és erkölcsi csonkítások szexuális csonkítások; és ugyanolyan maradandó kárt okoznak. Akadtak etnológusok, szerencsére csak kisebbségben, akik a kulturális különbözőség nevében megvédték a nők megmetzését. Ez bűn a lélek ellen, és bizonyosan bűn a társadalom ellen. Ne kövessük el ugyanezt a hibát, ne tévedjünk még egyszer, amikor a fátyolról beszélünk. Nem a világiság nevében kell megtiltani, hogy kiskorúak fátylat

hordjanak az iskolában vagy bárhol máshol, hanem az emberi jogok, és a kiskorúak védelme érdekében.

Egyébként pedig mit is akarnak nekünk beadni? Mit beszélnek Mohamed tanácsadónói, ezek a fátyol által „felszabadított” egeriák³? Mitől is szabadultak meg valójában? Az „identitásukat” szilárdítják meg, bi- 47 zonygatják. De miféle identitást? Fruskák beszélnek úgy, mintha ők találták volna ki a fátylat, vagy fedezték volna föl az erényeit. Új jelképként kezelik, és miután megjárták az egyetemi padosorokat, úgy követelik viselésének jogát, mintha a fátyol a XXI. század találmánya lenne. Ez az ismeretlen eredetű, ősi ruhadarab – az archaizmus eltűnő félben lévő jelképe, hiszen a vén Európának csak a legeldugottabb vidékein és templomaiban lelhető még föl – lám, most szeretne újból fiatal lenni, s annak látszani, ami nem volt sosem.

Mert hogy manapság mit tiszteljük benne, az napnál világosabb. Nem egy új identitás csábító jelképét, hanem az elidegenedés, a befelé fordulás kifejeződését – a befogadó ország zord viszonyai között. Franciaországban vagy más demokratikus országokban vonzzák, feltüzelik a tekinteteket a fátylat viselő nők. Éppen olyan kép-státuszuk van, mint a férfimagazinok címlapján látható nőknek. Fátylat viselni, fátyollal hivalkodni annyi, mint állandóan és elsősorban szexuális tárgynak lenni. A fátylat viselő nő olyan tárgy, melyen a következő láthatatlan felirat olvasható: „Tilos látni. Szabad fantáziálni róla.” Olyan tárgy lesz a nőből, aki pusztá létezésével tápot ad a képzelgésnek. Fantáziaképeket indukál, amelyeket a férfi be sem mer vállalni. És mert divatba jött a fátyol, a muzulmán nő vállalja, igényli, büszke rá. Akiket eddig senki sem vett észre, most egyszerre figyelmet kapnak, hála a fátyolnak. Elrejtik azt, amire talán senki nem lenne kíváncsi, ha nem rejtenék el. Mint a prostituáltak, akik éjszakai sötétbe burkolóznak a vendég megtévesztése céljából, ezek a fátyolos nők azért rejtik el a testüket, hogy végül csukott szemmel őket válassza egy férj.

A fátyol ugyanakkor menedék is, segít leplezni a társadalmi kirekesztettséget. A keletről bevándorolt, igen gyakran munkanélküli vagy alantas munkakörben foglalkoztatott nőknek a létminimumhoz szükséges minimálbérért is egyre nehezebb munkaerőpiacon kell megküzdeniük, ahol sokrétű diszkrimináció uralkodik. Előbb a férfiak meg a nem-keleti nők jönnek, csak utánuk következnek ők, a könyörtelen társadalmi és gazdasági kirekesztettség áldozatai. Saját muzulmán közösségük kirekeszti őket, amint harcolni kezdenének emancipációjukért (mindedig csupán a munkanélküli segély összegét tudták így kivívni maguknak), de kizárja őket a francia társadalom és a munkaerőpiac is, tehát sokba kerül nekik a függetlenség. A francia társadalom nem tett meg mindent a beilleszkedésükért. Miért is lepődünk meg

azon, hogy sokuk bemenekül a fátyol alá, és megpróbál férjet találni, aki – cserébe a szüzességéért – enni ad neki? Legalább nem maradnak az utcán, mint azok a nők, egyre többen, akiket a metróban látunk kéregetni, legalább nem a csavargó hajléktalanok lealacsonyító végzete vár rájuk. Ezek a 48 nők csak az elidegenedés által ússzák meg a kirekesztettséget.

Itt az ideje, hogy miután a francia értelmiség érdeklődött Afanisztán, Maszud⁴, a *Loft Story*⁵, Irak... és a fátyol, vagyis e mulékony vagy időszaki témák iránt, végre érdeklődjék a kirekesztettek iránt, vegye észre szembeszökő szorongatottságukat ebben az országban, életünk színterén, s hogy egyre nagyobb a baj. Ezek a férfiak és nők, franciák és emigránsok, kísértetek és elbocsátottak egyre többen vannak a metróban és a Párizs környéki helyiérdekű vonatokon, jelenlétük némán is beszédes – annyira, hogy szégyenkezve, szemlesütve megyünk el mellettük.

Arra az elenyésző kisebbségben lévő muzulmán nőre, akinek van rendes munkája, de önszántából fátylat visel, azt mondom, perverzió az övé is (állítólag vannak prostituáltak, akik nem szorulnak rá, merő élvezetből árulják a testüket). Felnőtt nőkről van szó. Tőlem akár gyapjúlepel alá is rejthetik a testüket, harmincöt fokos hőségben. Ha élvezik, az ő dolguk. Ám ha gyerekekről van szó, Franciaországban élő gyerekekről, akiket úgy akarnak az elidegenedés szellemében nevelni, hogy rájuk húzzák nemük kiszolgáltatottságának bélyegét, akkor azt mondom: Nem! Állj! Ez sérti az emberi jogokat!

És félek, hogy ez, vagyis az ember („ember” általában, s nem csak férfi) jogairól való megfélemezés ihlette némely muzulmán szociológus legelképeztebb elemzéseit.

A muzulmán értelmiségnek igen súlyos a felelőssége ebben a kérdésben. Ha katolikus értelmiségről beszélünk Franciaországban, ezzel megkülönböztetjük őket azoktól, akik más vallási felekezethez tartoznak, de egyúttal azoktól is, akik semmiféle felekezethez nem tartoznak, sőt, történetesen akár vállalják is agnoszticizmusukat vagy ateizmusukat. A „katolikus értelmiség” meghatározás tehát csak az értelmiség egy csoportjára vonatkozik. Nem úgy a „muzulmán értelmiség”, amely tudniillik egy nagy egész: az Iszlám részét képezi. Tagjai értelmiségi, és *nem* muzulmán mivoltukban különböznek a többiektől. Hol vannak hát az iszlám világ ateista gondolkodói? Iránban, Egyiptomban, Algériában, Szaúd-Arábiában? A nyelvhasználat különös ficama teszi – az, amelyik megengedi, hogy azonosítsuk a vallást a kultúrával, és fordítva –, hogy immár megszokásból egyformán csak „muzulmán”-nak tekintünk egész lakosságokat, irodalmakat és filozófiákat. Az „iszlám” szó az eredet. Majd meghirdetted az iszlám művészet, az iszlám miniatúrák, az iszlám építészet, az iszlám költészet. Az iszlám földje. Az iszfahani rózsákra pedig ráfognak, hogy maga az iszlám illata árad belőlük. Ezután már nincs

több teendő, mint ragozni a különféle módozatokat: fundamentalista iszlám, integrista iszlám, mérsékelt iszlám, és a legfiatalabb, a világi iszlám. Lehet, hogy a téboly évszázadában élünk?

Egyetlen vallás sem lehet világi. A világi jelleg éppen az állam – mint nyilvánosság – és a vallás – mint magánügy – szétválasztását 49 jelenti. Szemantikai képtelenség, hogy a „világi” jelzőt ragasszuk egy vallás nevéhez. Senki nem beszél világi katolicizmusról vagy világi protestantizmusról. Egyszerűen arról van szó, hogy Franciaországban a katolikusok és protestánsok nagy része ma elismeri a világiság elvét; ebben az értelemben ők ugyanannyira világiak, amennyire az ateisták azok lehetnek; katolikusok és világiak, protestánsok és világiak. Nem tartoznak a katolicizmus vagy protestantizmus olyan sajátos („világi”) formáihoz, melyek szembeállíthatók lehetnének másokkal. Mindez nem egy nap alatt alakult ki. Hosszú történelmi folyamat, heves harcok terméke. Nyilvánvaló, hogy a világiság nem jár lényegéből fakadóan együtt a keresztény egyistenhittel (az evangéliumi különbségtételnek, hogy mi tartozik Istenre, és mi tartozik a császárra, ehhez semmi köze). A kereszténység csak kényszer hatására fogadta el a világiságot.

A „világi iszlám” kifejezés inkább a gondolkodás árulkodó botlásának, nem pedig összefoglaló igyekezetének eredménye. Árulkodó botlás, hiszen éppen arról van szó, hogy a gondolatmenet a vitán felül álló egészből, az iszlámból indul ki, hogy minősítse egyik módozatát, vagyis éppen ellentétesen a laikus észjárással, amely rögtön az elején különbséget tesz nyilvános szféra és magánszféra között. Attól tartok, hogy a muzulmán értelmiség zöme nem értette meg igazán, vagy nem akarta igazán megérteni a „világiság” szó jelentését és vonzatait. Ez nem egészen meglepő, a „világiság” szót ugyanis sem a gondolkodás, sem a nyelvezet nem ismeri a muzulmán világban, ahol az egyén mindennapi életének legapróbb részletét is iszlám dogmák irányítják. A „világiság” szónak sem arabul, sem perzsául nincs megfelelője. Hiszen ezeken a nyelveken sosem gondolták el ezt a fogalmat. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezek a nyelvek ne lennének képesek megalkotni a világiság fogalmát, inkább csak azt, hogy az e nyelveken gondolkodók eddig még nem tették meg. Ennélfogva bármilyen körítéssel tálalható, mert egy üres fogalommal vagy – kanti megfogalmazásban – vak megérzéssel kockázatmentesen lehet játszani. Ezek a muzulmán értelmiségiek, jobban mondva értelmiségi muzulmánok mindenbe bele akarják gyömöszölni, mindenre rá akarják húzni az iszlámot, még az állam és az egyház szétválasztására is. Egyszóval, nem azt akarják, hogy világi legyen az oktatás, hanem azt, hogy legyen világiasan iszlamiszt. Amikor Khomeini elrendelte: „Mi, muzulmánok az egész világnak elvisszük az iszlámot”, azonnal tudtam, hogy őrült, de úgy látszik, örülete kollektív és ragályos. Egyre terjed.

Nem veszem egy kalap alá az egész világ muzulmán értelmiségét. Hiszen vannak olyan muzulmán gondolkodók, akik igenis leleplezték az iszlám önkényt és a nők elnyomását. De el kell ismerni, hogy elsősorban nem a bíráló hangok hallatszanak. Az úgynevezett muzulmán értelmiségiek csak
50 akkor botránkoznak meg, ha az iszlám és Mohamed becsületén esik folt. Csak akkor erőltetik meg magukat, ha az iszlám és a Korán szent sérthetlenségét kell megvédeni. Nem láttuk fellázadni őket a letartóztatások, az elnyomás, a gyilkosságok, az erőszak, a kábítószer, a szegénység, a nyomor, a pedofília ellen, és nem adtak hangot felháborodásuknak, amiért országukban a nőknek és a gyerekeknek nincsenek jogaik. Nem hallottuk, hogy tiltakoztak volna, amiért szülők fátylat parancsolnak a lányaikra vagy kényszerházasságokat köttetnek serdülőkkel itt, Franciaországban (e tárgyban érdemes megnézni Coline Serreau *Káosz* című filmjét). Felhördültek-e legalább egyszer méltatlankodó haragjukban, amikor egy házasságtöréssel vádolt asszonyt halálra kövezett a tömeg? Sietnek védelmükbe venni a vakbuzgóságot, megindokolják, méltatják erőnyeiket, de a barbárságait nem lep-lezik le. Mint Lyautey⁶ a marokkói protektorátus idején, ismét fölfedezik az iszlám jótékony szerepét a rendfenntartásban, és készséggel kiterjesztenék e jótéteményt a külvárosokra. Jámbor, istenfélő fiatalok bizonyára megfontoltabban viselkednének elvtelen, randalírozó suhancoknál – győzködik a nyugalomra vágyó, megrettent francia polgárokat. Hagyjátok békén az iszlámot! Elismert szaktekintély-szerepükben tetszelegve prézsmítálnak, azt a látszatot keltve, hogy a női sors jobbításáért éppúgy képesek síkra szállni, mint visszaállítani a nyugalmat a képmutatón „hátrányos helyzetűnek” vagy „problémásnak” nevezett negyedekben. Innen csak egy ugrás védnökség alá helyezni a külvárosokat.

Mindenki tudja, hogy a nyugati kormányok nemcsak támogatják a teokratikus önkényuralmi rendszereket, hanem egymással versengve mindenféle egyezményt is kötnek velük, persze a világgazdasági verseny jegyében. És bármilyen elítélendő is ez a nemzeti érdekek nevében folytatott nemzetközi politika, gyakorlatilag egyetlen demokratikus országban sincs komoly ellenzéke. Elképzelhető, hogy a külpolitika viszonylagossága hosszú távon kihat majd a belpolitikára? Milyen politikát képzel el a kormányzat, hogy megoldja a harmadik világbeli bevándorlókkal benépesült külvárosok egyre égetőbb problémáit? Vajon a helyi hatóságok megerősítésével nem a „mérésékelt diktatúrát” választják-e majd politikusaink, hogy garantálják a közbiztonságot és megakadályozzák a zavargásokat? Hiányosságai ellenére még mindig a nyugati demokrácia a legjobb létező rendszer. Úgy vélem, hogy a vadliberalizmus, a szélsőjobb, a vallások és az etnikai alapú közösségi szellem előretörésével ez a demokrácia valós veszélyeknek van kitéve.

Ha az iszlám valaha is a női emancipáció eszköze és az erőszak ellenszere lett volna, bizonyára tudnánk róla! Nem a muzulmán országokban tombol-e leginkább a legdurvább erőszak? Nem ott csúfolják-e meg naponta az emberi jogokat, főleg a nők és gyermekek jogait? Olykor fölteszi magának a kérdést az ember: vajon mi is pontosan az az ügy, amelynek védelmére 51 fölesküdtött a muzulmán értelmiség?

Azok a muzulmán nők, akiknek Franciaország polgári, világi törvényei és oktatása jóvoltából új élet várt, s akik ma visszakövetelik a fátylat, vajon gondolnak-e valaha is azokra a fátyol mögé temetett nőkre, akiket semmi jog nem illet meg a saját hazájukban? Vajon fölmérik-e ezeknek a legemőbb oktatástól is eltiltott nőknek a helyzetét, akik közül a legszegényebbeknek még születési okmányuk sincs, akik igen nagy számban élnek a muzulmán országok legsivatagosabb, legelszigeteltebb vidékein? Ki tudja, ha azok, akik „a fátyol általi felszabadulás”-ukat hangoztatják, eltöltenének valamennyi időt egy olyan országban, mint Afganisztán, jót tenne-e nekik az ott tartózkodás? És vajon meg tudnák-e osztani a „szabadság”-ukat az afgán nőkkel?

Az iráni iszlám forradalom után bizonyos Franciaországban élő iráni szociológusok összeeskábáltak „a fátyol mint az emancipáció eszköze”-nek tökéletesen légből kapott elméletét. A földre taszított, hajuknál fogva ráncigált nőket, akiket azért vertek meg a teheráni utcákon, mert nem akartak fátylat viselni, ők nem látták. Bizonyára azóta sem látják, hogy az iszlám őrei még ma is letartóztatnak és börtönbe vetnek nőket azért, mert hagytak néhány rakoncátlan fürtöt ki szabadulni a fátyluk alól.

Különös mulasztás az iráni társadalom e szakértői részéről: elfelejtették megemlíteni, hogy a fátyol viselését kötelezővé tették minden nő számára az egész országban, s hogy fátyol vagy halál, ez lett a kérdés. Ezenkívül elfelejtettek szólni arról, hogy ugyancsak kötelezővé tették a fátyol viselését az összes iskolában, beleértve az elemi iskolákat és a kiskorú, azaz hat-hét éves kislányokat is (az iszlám szerint a lányok kilenc évesen lesznek nagykorúak). Olyan iskolákban, ahol egyetlen férfit sem alkalmaznak, olyan osztályokban, ahová maga a tanítónő is nyilván elfátyolozva lép be, hétéves kislányok nem vehetik le a fátylukat. Mert ténylegesen része az identitásuknak, megtanulnak vele élni (az ilyesmit csak régen mertük maradiságnak nevezni). A fátyol általi emancipáció elmélete minden jel szerint kiállta a próbát. Egyetemi vagy tudományos körökben pedig senkinek sem jut eszébe az a beteg ötlet, hogy a gyermekkoruktól hallgatásra ítélt, maszkok és fátylak alatt vakon fulladozó nők sorsát behatóan tanulmányozza.

Mindenki szeretne karriert. Ez pedig meghatározza mozgásterét. Elképzelhető-e egy muzulmán értelmiségi, aki ízeire szedi a vallásos elidegenedés gépezetét? Hát persze hogy nem. Erre ott van Houellebecq. Houellebecq, akinek nem sok ízekre szedni valója akad, minthogy semmit

52 sem tud az iszlámról. Ami a muzulmán értelmiségieket illeti, bennük nem dolgozik elhivatottság, hogy Giordano Bruno vagy Voltaire legyenek... Nem. Jobban megéri egy muzulmán értelmiséginek, ha muzulmán marad. Úgy sokkal okosabb, és gonoszabb. Mert úgy elmagyarázhatja a többieknek – és ez lesz az ő különlegessége, szakzsargonnal élve, sajátosan hiánypótló tudása –, hogy az iszlám *nem az*, aminek ők hiszik. Régi, jól bevált technika ez, sosem hagy cserben: Fogalmazz meg a megszokott, sablonos véleményekkel ellentétes véleményt, majd fejtsd ki bölcsen mindazon tételeket, amelyek következnek belőle. Ne firtasd, hogy megfelelnek-e bárminek is a sablonok. Elég annyi, ha a létet paradoxonok tételezésére építed fel, melyek kívülről nézve a tapasztalat, a bölcsesség és az önmérséklet gyümölcszeként jelennek meg: „Én, aki onnan jövök, én, aki magam is az vagyok, biztosíthatom önöket, hogy nem úgy van, ahogy önök hiszik.” Rendkívül gyümölcsöző módszer. Először is, pozícióba juttat; felértékeli a beszélő feltételezett tapasztalatát, mintegy kézzel fogható muzulmánóságát (ugyanaz a művelet elvégezhető egy etnikai kisebbség, egy politikai párt vagy szekta nevében is, de az iszlámra való hivatkozás elsöprően és garantáltan hatásosabb). Másodszor, automatikusan közvetítői helyzetet kínál: közvetíteni lehet odatartozók és nem odatartozók között. Így aztán mindjárt „mérsékelt” is lehet az emberből. Hiszen ő értelmiségi szemmel minden nézőpontot megért, eloszlatja a félreértéseket. Tud és ismer, mint azok, akik odatartoznak, de érti azoknak a kérdéseit is, akik nem tartoznak oda. És mert beszélí emezek nyelvét, szinte erőfeszítés nélkül fordít, egykettőre megválaszolja mindet: hát hogyne, lelkiismereti szabadság, a különbözőséghez való jog, a nemek egyenlősége, demokrácia, mindez nekünk is van, legalábbis potenciálisan; csak meg kell érteni minket. Egy kis utalás az *igazi* hagyományra, a *valódi* iszlámra, egy kis engedmény – mondjuk, egy maroknyi szélsőséges leleplezése azok köréből, akik odatartoznak –, és máris kész, meg van nyerve a játszma: most azokon a sor, akik nem tartoznak oda, vagyis azokon, akik bár nem tartoznak oda, továbbra is tele vannak jóindulattal, immár nekik kell felelőssé tenniük magukat saját előítéleteik, rövidlátásuk, nyugat-központúságuk miatt. Még egy lépés, és felcserélődnek az értékek: lehull a lepel a világiságon belül kihajtott új vallásról, az emberi jogok zsarnokságát emlegetik, mely fogalom, mint mindenki tudja, etnikailag rettenetesen szűkre van szabva, és felhívás hangzik el, hogy felül kell vizsgálni a megcsontosodott nézeteket. Ez az értelmiségi „magatartás” végül megnyithatja az utat egy amerikai állás előtt, ahol aztán bolondulnak érte, vagy akár Franciaországban,

ahol a szakértelem fogalma ugyanannyi pusztítást visz végbe, mint a kultúráé. Az iszlám kultúra szakértője immár joggal dédelgetheti a lehető legnagyobb reményeket, ha ismeri némileg az – itt a „mérsékelt” iszlám köntösébe bújt – politikailag korrekt gondolkodás szóhasználatát, és járatos valamennyire ennek szónoki fordulataiban.

53

De félre az iróniával. Hogy a muzulmán gondolkodók nem olyan merészek, mint a 18. századi Európa, végül is érthető. Az iszlám ugyanis le van maradva néhány évszázaddal a kereszténységtől, de számítani lehet rá (türelem kérdése), hogy az elkövetkező évszázadok folyamán behozza. Ámbár e téren mindig lehetségesek a visszaesések; láthatjuk például, hogy a „kereszténység” címke alatt manapság egyaránt megtalálható a humanista stílusú bölcselet és a legvirulensebb fundamentalizmus. De a muzulmán értelmiséget nézve az a legmeglepőbb, hogy képviselői mintha elfelejtenék az iszlám világ 18. századát, amely már a 11., 12. és 13. században megtörtént! Az olyan nagy iráni költők, mint Ferdoszi (11. sz.), Omar Khajjám (11. sz.), Nezami (12. sz.), Szádi (13. sz.), Al Rumi (13. sz.) és Hafiz (14. sz.) mindannyian eretnek nézeteiket vallottak az iszlám dogmák szemszögéből. És megemlítenéd Haldzs (9. sz.), akitől az istennel való eggyé válás híres mondata származik: *Ana al-Haqq*, azaz „Én vagyok Allah”⁷, valamint Szuhra-wardi⁸ (12. sz.) is – két perzsa filozófus, akit halálra ítélték eretnek nézeteikért.

Ha mégsem feledkeznek el róluk a muzulmán értelmiségiek, akkor eretnek mivoltukra felejtik el fölhívni a figyelmet. Úgy mutatják be őket, mintha csak iszlám gondolkodók, költők lettek volna. Omar Khajjám, akinek *Rubáiját*-ja⁹ tele van vallásellenes felhangokkal, iszlám matematikusként jelenik meg az iráni tankönyvekben. S jöllehet valóban nagy matematikus, csillagász és költő volt, mindenekelőtt mégis az epikureust és a szabad szellemet kellene tisztelni benne.

Azok a muzulmán értelmiségiek, akiről beszélek, léteznek. Befolyásuk nemcsak Franciaországban érezhető jó húsz éve már, hanem eredeti hazájukban is. Iránban a mollák nem győzik hangoztatni, hogy újabban milyen óriási érdeklődéssel fordul az egész világ a Korán felé: a legtekintélyesebb nyugati egyetemeken, mondják, a legbölcsebb tudósok tanulmányozzák a Koránt, hogy megtalálják benne a világmindenség titkainak kulcsát, hiszen minden, amit a tudomány nem ragadhat meg, ott rejtőzik a Koránban. Oly nagy az ismétlés hatalma, hogy nehéz nem hinni neki. Amikor Franciaországba érkeztem, úgy képzeltem, a francia egyetemeken elsősorban az iszlámot és a Koránt tanulmányozzák. E manipuláció eredetét pedig némely muzulmán iszlámkutató és szociológus magatartásában kell keresni, akik odahaza azzal dicsekszenek, hogy micsoda hírnévre tettek szert a nyugati

világban. Nem esik nehezemre elképzelni, milyen visszhangja lesz, van is már a muzulmán országokban annak a vitának, amely Franciaországban a fátyol körül dül. „A Nyugat visszatér a fátyolhoz!”, harsogják majd a mollák. „Még a nyugati nők is, jóllehet náluk jobban semmi sem jelképezi az erkölcsi 54 züllést és feslettséget, megértik a *hidzsab*, az iszlám fátyol erényeit.”

A fátyolról folyó vita – éppen azért, mert rajta messze túlcsap az általa elszabadított ideológiai hullámverés és a vita önérdékű értelmezése a muzulmán vallási vezetők részéről – csakis a maradiság és a zsarnokság malmára hajthatja a vizet a teokratikus berendezkedésű országokban. Azoknak a francia értelmiségieknek, akik nem nézik jó szemmel, hogy egy világi iskola kiutasítsa a falai közül, ne tűrje meg kiskorú tanuló lányok fején a fátylat, fel kellene ismerniük a tényt, hogy elköteleződésükkel valójában az iszlám diktatúrákat támogatják. Ami pedig a fátyol viselésében tetszelgő ifjú nőket illeti itt, Franciaországban, viselkedésükkel csak bátorítják mindazon nők elnyomását, akik a muzulmán országokban akár életük kockáztatása árán is próbálnak szabadulni a *hidzsab* önkényének hatalmából.

Amikor a fátyol egyik-másik híve kijelenti: „Feleségem és lányom nem hord fátylat”, ujjongunk, sőt alkalom adtán elragadtatott mosollyal jegyezzük meg, hogy az illető megivott valahol egy pohár bort vagy elmesélt egy kissé sikamlós történetet. Csakhogy ők többnyire ugyanazok, akik elvetették a „fátyol mint egy új identitás igénye” magjait; Franciaországban két évtizede védik a fiatal muzulmán nők állítólagos „jogát”, hogy igenis ragaszkodhassanak a fátyol viseléséhez. Észrevétlenül, mérgezett szavakkal járultak hozzá egy pusztítóan idegen klíma, egy különösen kártékony hangulat kialakulásához, amelyben a legellentmondásosabb álláspontok bontakoznak ki. A szabadság az elidegenedés szabadsága lesz. Az identitás vallási identitássá alakul át (hogy divatosabb legyen, ezt „kultúrának” nevezik). Annak örve alatt, hogy a mérséklet és az egyensúly nyelvén beszélnek („Hadd fejeződjene ki a különbségek”), megpróbálják kívánatos, természetes, modern színkébe öltöztetni az elidegenítés és a kirekesztés ősrégi formáit.

Egy ideje valamiféle bizarr ökümené illata lengi be a francia szellemi életet, s én jól látom hatását többek között a muzulmán értelmiség vég nélkül ismételt prédikációiban. Sikerült megszabniuk, elfogadtatniuk egy bizonyos képet, és elérték, hogy bizonyos állításokat ne lehessen kétségbe vonni. A minap hallottam nyilatkozni a rádióban az Emberi Jogok Ligájának képviselőjét, aki lényegében kijelentette, hogy a világiság semmiféle öltözködésbeli korlátozást nem ír elő a diákoknak, s így azt sem tiltja meg, hogy vallási hovatartozásukat nyíltan kimutassák; nem tiltható meg egy muzulmán lánynak, mondta végül határozottan, hogy vallási választását iszlám kendő viselésével hozza a világ tudomására. Zárójelben: az iszlám „kendő” vagy „fejszalag”

szavak használata azzal a szándékkal, hogy a leghagyományosabb ruhásszekrények megnyugtató fiókjába kerüljön be a fátyol kérdése, szemantikai gyávaságból fakad, szálnalmas szónoki cselből, amely igen sokat elárul jelenünk kritikai gondolkodásának roskatag állapotáról. De lássuk a lényegét: az Emberi Jogok Ligájának képviselője tehát semmi zavarót nem talál 55 abban, hogy a vallási hovatartozás e jele egyúttal nemi diszkriminációt is jelképez? Az a tény, hogy egy fiatal muzulmán lány iszlám fátyollal hirdeti a hitét, nem vet föl számára semmiféle kérdést? Talán csak egyszerűen úgy véli, „ez az ő választása”, amint a televízióban is hangoztatják? Honnan jön ez a „szabadság” és ez a „választás”? A nemi diszkrimináció és a test gyermekkortól kezdődő lealacsonyítása vajon kevésbé súlyos formája a lelki megnyomortításnak, mint amire egy szekta képes? Nem kell-e most mindjárt megállapítanunk, mikor válnak vallásilag nagykorúvá a lányok, hozzátéve persze, hogy fiúk esetében egyáltalán nem ilyen sürgős a kérdés? Ne döntsük-e el most mindjárt, milyen életkorban „választhatják” a fátyol viselését? Tizenhárom évesen? Kilenc évesen? Hét évesen?

A muzulmán értelmiségiek, akik elsősorban muzulmánként határozzák meg magukat, vajon ők-e a leginkább hivatottak arra, hogy toleranciából és világiságból leckét adjanak, s fölléphetnek-e azzal az igénnyel, hogy megújult formában definiálják a tolerancia és a világiság eszményét? Mégis erre törekszenek, méghozzá ügyesen és magabiztosan. Tudják, hogyan lehet kijátszani sok francia gondolkodó rossz szakmai lelkiismeretét, és felébreszteni a fiatal muzulmán nőkben azt a vágyat, hogy megfordítsák a jelek értelmét: „Kell a fátyol, mert érdemes vagyok rá”: ezt a lényegét hirdeti az általuk sugallt üzenet. De már nem szépészeti termékekről van szó. Ál-felszabadítás eszközei ezek a muzulmán értelmiségiek, afféle „képzeletbeli felszabadítás”, amelyre számos példával szolgál a történelem. A világ törvényen kívül rekedt tömegei szoktak ragaszkodni ahhoz, amit a tudatlanság, a rasszizmus, mások előítéletei vagy megvetése ró rájuk. Őket pedig megvilágosodottak vagy gonosz bajkeverők terelik ilyen irányba, máskor provokatori ármánynak, manipulációnak, vagy korrupt mesterkedésnek esnek áldozatul.

Emlékezzünk rá ugyanakkor, s ne feledjük, hogy az iskolában viselt fátyol körüli vita csak elenyésző kisebbséget érint. Az iskolák és osztályok java részében föl sem merül a kérdés. Ugyancsak jusson eszünkbe, hogy a muzulmán országokból érkezett bevándorlók közül sokan francia állampolgárok, leszármazottaik pedig elsöprő többségben vallástalannak mondják magukat. Elképzelhető tehát, hogy a fátyolviselés jogának követelése majd magától alábbhagy az évek múlásával, hiszen minden nemzedékváltással tovább gyengül? Bizonyos, hogy nem. Akik ellenzik a fátylat viselő lányok kizárását

az iskolából, mondván, hogy ez csak súlyosbítja a helyzetüket, míg az iskolán belül igenis megtanulnának fölszabadulni, azok egyszerre tévesztik el a korszakot és a célt. Beengedni a fátylat az iskolába azt jelentené, hogy bátorítjuk a fátyol viselését itt, Franciaországban. A fátyol engedélyezése az

56 iskolában az iszlám dogmák igája alá hajtja vissza a nagy- és külvárosokban élő serdülőket, és még jobban megnehezíti jogos emancipációs törekvéseiket. Sokan közülük ismerik már az erőszakot, és hány meg hány fiatal nőt kurváztak le csak azért, mert nem volt hajlandó fátylat viselni! Hamarosan hallani fogjuk a külvárosokban, mint kelnek védelmére nemi erőszakot elkövetett férfiaknak: „Magának kereste a bajt az a lány. Ha nem akarta, hogy megerősokolják, miért nem viselt fátylat?” Válassz: fátyol vagy erőszak.

Pontosan azért, mert tíz-húsz évvel ezelőtt nem tudott megfogalmazódni egy határozott, egyértelmű álláspont, kifejlődhetett és megerősödhetett az iszlámpárti, világságot ellenző irányzat. Régesrég ki kellett volna mondani, hogy a kiskorú lányok testének merőben diszkriminatív „kulturális” megjelölése – a megmetszés vagy a fátyol által – egész egyszerűen tilos. A világságról folytatott bármiféle vitát ennek a tiltásnak kell megelőznie: a gyerekeket az iskolán kívül is védeni kell. E védelem híján – és mert szüleik nehéz életkörülmények között, hálátlan, sőt kemény mindennapi környezetben nevelik őket – a bevándorlók gyermekei és unokái könnyű préda az iszlám hittérítői buzgalomnak. A felelősök dolga lenne, ahelyett, hogy egy maroknyi iszlámhívővel a „fátyol az iskolában” kérdéséről vitatkoznak, gondjaikba venni ezeket a szexuális zaklatást elszenvedett kiskorú serdülőket, és szakemberrel kezeltetni őket. Mert – ismétlem – azzal, hogy fátyol viselésére vannak kényszerítve, már nem maguk rendelkeznek a testükkel, amely szexuálisan ki van szolgáltatva, a legnyersebb módon ki van téve a szex piacára, azaz pszichésen és szexuálisan sérül, az így elszenvedett trauma egész életére testi-lelki nyomot hagy az eljövendő asszonyban.

Miért lepődünk meg azon, hogy egy olyan világban és korban, ahol minden igazságot lepel borít, divatba jön a fátyol?

A fátyol kérdése alapvető problémákat takar, amelyek azonban nem egészen függetlenek tőle. Nem minden bevándorló jön francia nyelvű országból, és akik onnan jönnek, azok sem jártak francia iskolába. Rengeteg bevándorló él évek óta Franciaországban, mégsem vagy csak gyengén beszél franciául. A francia illetékesek lépten-nyomon a francianyelvűség tényét emlegetik, de tudvalévő, hogy a nyelv külhoni védelmének politikája gyakorlatilag nem érvényesül az országon belül. Franciaországnak kötelessége lenne nemcsak megnyitni a bevándorlók előtt és ingyen rendelkezésükre bocsátani a francia nyelv elsajátításának állami intézményeit, hanem kötelezővé is tenni a nyelvtanulást minden felnőtt bevándorló számára, aki nem beszél

franciául. Élhet-e valaki emberhez méltón olyan országban, ahol nem tudja helyesen kifejezni magát? Mi több, a felnőtt bevándorlókat úgy kellene franciául tanítani, hogy az egyszerű nyelvi tudásnál jóval gazdagabb ismeretekre tegyenek szert. Itt lenne az alkalom, hogy megismerkedjenek a köztársasági intézményrendszerrel, a demokrácia alapvető értékeivel és Franciaország forradalom utáni történetével. A felnőtt bevándorlók oktatása közvetve hozzájárulna a második nemzedék beilleszkedéséhez, hiszen csökkentené a szakadékot szülők és gyerekek között. Ez a szakadék, amely mindkét nemzedék kirekesztését erősíti, a viszonyok megcsontosodása irányába hat, ugyanakkor erőszakforrás is. A kudarcból fakadó erőszak sokféle formát ölthet: az identitásba való bezárkózás vagy a vallási türelmetlenség semmivel sem kevésbé bűnügyi kategória, mint más, nem közvetlenül életet veszélyeztető bűncselekmények. Első áldozatai a fiatalabbak, mindenek előtt a lányok.

Talán afféle kegyes, költséges és megvalósíthatatlan óhajról van szó? Dehogy. A bevándorlóknak ugyanazon a jogcímen kell adózniuk, mint a hazaiaknak. Nem lehetne hát úgy felfogni, hogy ez a nyelv elsajátítására és némi polgári alapoktatásra is feljogosítja őket? Franciaország gondoskodik gyermekei oktatásáról; miért ne illethetné meg ez a jog az első nemzedéket, a felnőtt bevándorlókat, akik nem kaphattak valódi demokratikus nevelést, hanem éveken át sínylődtek az emberi jogokból csúfot űző országok valamelyikében? Úton-útfélen arról hallani, milyen gyatra a közbiztonság és milyen gyakori az erőszak, s hogy e jelenség hátterében gyakran – ezt mondani sem kell – maghrebi vagy afrikai származású fiatalok, serdülők állnak. De arról a mértéktelen erőszakról bizony nagyon ritkán beszélnek, amellyel zsenge kisgyerekekortól kezdve sújtja őket a társadalom. Mi lehet felháborítóbb egy gyermek számára, mint megalázva vagy perifériára szorulva látni a szüleit – noha sokat kellett szenvedniük, s bizonyára keményen meg kellett küzdeniük azért, hogy elhagyhassák a szülőhazájukat – abban az országban, amelytől azt várták, hogy befogadja és felszabadítsa őket? Elvárható-e ezektől a gyerekektől, hogy hazájuknak tekintsék Franciaországot? Véleményem szerint ma az egyik legégetőbb kérdés ez: szívesebben fogadni, alaposabb oktatásban részesíteni, jobban integrálni a bevándorlókat. Sok lelkes, önzetlen francia polgár van, tanítók, nyugdíjas tanárok, akik hajlandók lennének részt venni egy átfogó programban, mely sokkal többet adna, mint a manapság létező, csupán az írástudatlanság felszámolására szorító kurzusok. Jegyezzük meg, hogy egyes amerikai államokban léteznek efféle intézmények. Franciaország úttörő szerepet játszana hasonló intézmények életre hívásával, és hű maradna ahhoz a képhez, a kultúra és a polgári egyenlőség országának eszményéhez, amelyet a világnak mutatni kíván.

Nemrégiben a köztársasági elnök és Párizs polgármestere egyaránt szükségesnek tartotta a fentiek szellemében teendő erőfeszítéseket: bárcsak tettek követnék a szavakat! A felnőtt bevándorlók világi, polgári oktatását közép-
58 pontba állító politika elősegítené, hogy a demokratikus elvek befér-
közzenek a családokba, hogy a bevándorlók gyermekei megtanulják
tisztelni a szüleiket és az őket befogadó politikai rendszert – ezáltal
csökkenne a feszültség, visszaesne az erőszak.

A nyelv elsajátításával együtt kellene járnia a demokrácia és a demokratikus tudat elsajátításának. Ahhoz, hogy jól működjön a demokrácia, három alapelvnek kell érvényesülnie, méghozzá úgy, hogy a demokrácia minden polgára elfogadja és magáévá teszi őket; ezek a világiság, a tolerancia és a tisztelet. De miféle világiság? Meddig terjedjen a tolerancia? És minek a tisztelete?

A demokrácia nem magától értetődő: meg kell szerezni, meg kell védeni. A nyugati világban több mint két évszázados küzdelem gyümölcse. Ma olyan bevándorlóknak van fölkínálva a demokrácia, akik felnőtt fejjel távoztak többé-kevésbé diktatórikus berendezkedésű országokból. A demokrácia megérdemli, értékeinek elsajátítása pedig igényli az időt, a megfontolást és a bátorságot.

A bevándorlók nagy többségének sem gondolkodásában, sem gyakorlatában, sem nyelvezetében nem létezik a világi szellem mint polgári érték. Mert világinak lenni nem annak elismerését jelenti-e, hogy minden polgárt, bármilyen hitű, származású, társadalmi helyzetű, akár férfi, akár nő, egyenlőnek tekintenek a köztársaság törvényei? És nem jár-e együtt azzal a meggyőződéssel, hogy bizonyos helyeken és intézményekben semmi keresnivalója a vallási hovatartozásnak és gyakorlatnak? Úgy jó, ha Isten és Allah az iskola kapuján kívül marad. Hogy felnőtt nők fátylat kívánnak viselni az utcán, az az ő dolguk. De kell lennie olyan helyeknek, ahol mindenkire a polgári törvények vonatkoznak, ahol ezek előbbre valók a vallási törvényeknél, és ahol sem az iszlám, sem bármely más vallás dogmái nem nyilvánulhatnak meg.

Tolerancia és tisztelet: két elcsépelet szó. Aki bedől annak, hogy mindent és mindennek az ellentétét is tisztelni kell, az senkit és semmit nem tisztel. És hogyan lehet gyakorolni a toleranciát úgy, hogy bele ne vesszen az ember a relativizmusba? Nézetem szerint azt jelenti a tolerancia, hogy beismerjük, a másik is tévedhet, joga van hozzá. És innen eljutok a legkényesebb tárgyhoz, a valláshoz. Számomra egyetlen szent könyv, egyetlen vallás sem az égből pottyant, egyetlen ige sem szent, és Allah vagy Isten minden szószólója (mollák, rabbik, papok és más önjelölt szövegmagyarázói az isteni igének) jobban tennék, ha földibb gondok felé irányítanák a figyelmüket. De elismerem, hogy a vallások képviselői és a vallásos emberek tévedhetnek, és gondolhatják éppen az ellenkezőjét annak, amit én. Nem kérek mást, csak

ennek viszonzását: tiszteljék azt a jogomat, hogy ne úgy gondolkozzam, mint ők, hogy hamis nyomon járjak, hogy – az ő megítélésük szerint – tévedésben leleddzem. Én nem a másik ember hitét tiszteltem, egy olyan hitet, amelyet nem vallok magaménak, hanem jogát a hithez, jogát a szabadsághoz. Mindannyiunknak az emberi lényt kell tisztelnie a másikban, azt az egyént, aki szabadon, minden kényszer nélkül, legjobb belátása szerint él és hoz döntéseket. 59

Ebből a szempontból nyugtalanítóan találok, hogy engedékeny szociológiai irányzatok hatására a politikai szóhasználat egyre inkább vallási-etnikai alapon zárja közösségekbe a bevándorlókat. Folyton mondogatják például, hogy négy milliárd muzulmán él Franciaországban. De ismétlem, e „muzulmánok” zöme vallástalannak mondja magát, sokan pedig kifejezetten az iszlám elől menekülve hagyták el a hazájukat. Ha otthon halálra vannak ítélve, ugyan miért kívánnának egy demokratikus országban bármilyen vallási közösséghez tartozni, és vállalni a kényszerű hallgatást?

A fátýol körüli hangos vita nem lehet annak eszköze, hogy megkerüljük az igazi problémákat, vagyis a gazdasági egyenlőtlenség, a lakáshiány, a gettósodás és az oktatás kérdését. A politikusoknak nem szabad elhárítaniuk maguktól a felelősséget, nem szabad magukra hagyniuk a bevándorlókat a francia társadalomtól mindinkább eltávolodó gettóban, s nem engedhetik, hogy mint Angliában vagy az Egyesült Államokban, kis helyi harmadik világok jöjjenek létre.

Több figyelmet kérek a bevándorlók gondjaira – s ez a több figyelem annál is inkább kell, mert úgy fest, néhány év múlva Európának nagy szüksége lesz friss külföldi munkaerőre. E figyelem híján növekedni fog a bűnözés és romlani a közbiztonság, hiába minden óvintézkedéscsomag, a büntetlenség lehetőségének eltörlése, a rendfenntartó szolgálat megerősítése, a leghatalmasabb börtönök. Büntetéssel, megtorlással sosem lehetett visszariasztani a bűnözőket, sőt igazából az erőszak csökkenését sem szolgálta a szigorú elnyomás. Jól látható ez az úgynevezett harmadik világ országaiban, ahol szigorúan büntetik a fiatalok vagy gyerekek legkisebb kihágásait is, az erőszak és a bűnözés mégis szerves része a társadalomnak. Ha nem figyelünk kellőképpen az erőszak igazi okaira, látni fogjuk, mint kap szárnyra, mint társul ravaszul, s válik ténylegesen egymás cinkosává, kölcsönösen táplálva egymást az iszlám és a szélsőjobb retorika.

Végezetül csak az emberi józan észhez és felelősségérzethez intézhetem felhívásomat.

Ez a felhívás szól minden franciához és muzulmán országból jött bevándorlóhoz, aki – agnosztikus, istentagadó vagy hívő – távolról sem érzi

magát érintve a nők társadalmi szerepét firtató vitákban, melyeket legszívesebben idejétmúlnak minősítenénk; aki nem ismer magára a tudjsten miféle megosztott identitásra vonatkozó, zavaros utalásokban sem, mely identitásnak csupán egyik jele a fátyol; és aki nem kíván rokonszenvezni semmiféle barbár korlátozással, mely a kényszer eszközével kitörölhetetlen nyomot, mély sebet hagy kiskorú lányok testén-lelkén.

60 Meg kell törniük a csöndet, ezt a csöndet, amely az ő cinkosságukat vagy közönyüket is bizonyíthatná.

Felhívásom a francia értelmiséghez és minden jóakarató emberhez szól. Bárcsak ők, akik ma a francia nyelv és gondolkodás letéteményesei, képesek lennének felismerni, milyen félelmetes visszalépés mutatkozik meg abban, hogy egyáltalán kibontakozhat egy ilyen vita – „fátyol az iskolában” mottóval. Kívánom nekik, hogy vessenek el minden óvatoskodást, gyávaságot vagy kételyt, amelyet talán a történelem keserű próbatételei, saját kudarcaik vagy hibáik tudata hagyott bennük. Találjanak vissza a felvilágosodás fényéhez anélkül, hogy megvakulnának, leljenek rá ismét a haladás ösvényére, a valóban létezőre, és ne süppedjenek bele valamiféle lemondó relativizmusba. Tudják végre ismét fölemelni a fejüket és a pillantásukat, visszanyerni tájékozódási képességüket, és igényt tartani örökségük legjobb részére, nehogy az Egyesült Államok silány másolatává váljon Európa.

Végül és elsősorban a nőkhöz szól ez a felhívás, minden muzulmán vagy nem muzulmán nőhöz, és az anyákhoz. Lejárt a megalázottság és az elidegenedés ideje. Éppen ezt a megaláztatást, ezt az elidegenítést tetőzné be, ha a nők felszabadulásának eszközeit a vallási dogmák férfi letéteményeseitől remélnénk. A nők, mindenek előtt a muzulmán országból származó nők dolga kijelenteni, hogy többé nem hajlandók alkudozni életkörülményeikről, hiszen teljes jogú egyének, és mint ilyenek nem tűrhetik, hogy Franciaországban vagy bárhol máshol (de Franciaországban ők maguk felelnek érte) a fátyol árnyékában, a passzivitás és alacsonyabbrendűség szellemében nevelkedjenek kislányok, hogy a kultúra a vallás fedőneve legyen, a vallás pedig fedőnévként szolgáljon a nemi diszkriminációnak.

De azokhoz a muzulmán apákhoz is szól ez a felhívás, akik nem kívánják, hogy leányuk fátyol alatt élje le a jövőjét.

Kérem, hogy mindannyian, férfiak és nők, franciák és bevándorlók együtt követeljük a köztársaság kormányától: törvényileg tiltsa meg a fátyol viselését kiskorú lányoknak, iskolában és iskolán kívül; valamint tanulmányozza, hogyan lehetne gátat vetni az iszlám hittérítői buzgalom terjedésének, és felkarolni az áldozatául esett fiatalokat.

Szomorúság és a harag viaskodik bennem, amikor emlékezetembe idézem az iráni iskolákban látott fátylas kislányokat, vagy amikor azokra gondolok, akiket itt, Franciaországban állítanak az „identitás a fátyol által”

propaganda szolgálatába – saját testük az eszköz, azt elfátyalva védik a féltelmetes iszlamista manipuláció jelképeit. Felébredünk-e végre?

(Fordította: Lukács Laura)

61

*CHAHDORTT DJAVANN (1967) arisztokrata iráni családból származik. Apját Khomeini iszlám forradalma (1979) után bebörtönözték, később ő maga is menekülni kényszerült Iránból. Franciaországban telepedett le, antropológiát tanult. Szenvedélyes hangvétele a 18. századi klasszikus vitairatok stílusát idézi. Itt közölt írását *Bas les voiles!* címen a Gallimard adta ki 2003-ban.

¹ Utalás Paul Nizan *Les Chiens de garde* (A házőrző kutyák, 1932) c. marxista szellemű pamfletjére, amelyben kora ismert „idealista” filozófusait, főleg Bergson-t, Émile Boutroux-t, Brunschvicgot, Lalande-ot, Marcelt, Maritaint támadja. Nizan úgy látja, ezek a filozófusok csak általános emberi igazságok megfogalmazásával vannak elfoglalva, semmi közük a mindennapi keserű valósághoz – a szegénység, a betegségek, a munkanélküliség, a háborúk világához. Csupán a burzsoázia erkölcsi, társadalmi, gazdasági értékeit igazolják, terjesztik, védelmezik (és mint ilyenek ők a rendszer „házőrző kutyái”).

² „Végastárgy” vagy „átmeneti tárgy”: a fejlődéslélektan azt a tárgyat hívja így, amely a szeparációs szorongással küzdő kisgyerek számára a távollévő anyát helyettesíti (pl. elalvaskor vagy stresszhelyzetben).

³ Egeria: folyónimfa a római mitológiában. A hagyomány szerint Numa Pompilius felesége vagy szeretője, valamint a kultuszok dolgaiban tanácsadója volt. Az uralkodó halála után – Ovidius *Átváltozások* című munkája szerint – keservesen sírt, könnyeiben maga is felolvadt (=feloldódott), s egy forrássá lett Arícia mellett.

⁴ Ahmed Sah Maszud: az afganisztáni Északi Szövetség 2001 szeptemberében meggyilkolt parancsnoka.

⁵ *Loft Story*: az első kukucskálós valóság-show sorozat a francia televízióban (2001).

⁶ Hubert Lyautey (1854–1934): magas rangú francia katonatiszt, fontos szerepet játszott a gyarmati háborúkban; a marokkói protektorátus alatt (1912-től) francia gyarmati helytartó (főrezidens), az első világháborútól kezdve Franciaország hadügyminisztere.

⁷ A mondat tulajdonképpen azt jelenti, hogy *Én vagyok az Igazság*, de az *Igazság* Allah egyik „tisztelteitve” – ez okozta Halladás vesztét.

⁸ Szuhravardi „illuminációs” tanítása az arisztotelészi és a perzsa filozófiai hagyomány egyféle szintézisét kísérte meg.

⁹ Omar Khajjám talán az egyetlen perzsa költő, akit ismer és olvas a nyugati nagyközönség, amióta az angol Edward Fitzgerald felfedezte, és 1859-ben megjelentette hetvenöt *rubáiból* álló Omar-átköltéseit. A *rubái* a perzsa költészet sajátos műfaja, hasonlít az epigrammához. Négyesoros, rímes, időmértékes rövid vers, általában ellentétre épül. Aforisztikus, gyakran kétértelmű. Az eredetileg vallásos jellegű *rubáit* Omar Khajjám tette a világi örömeiket dicsőítő, a sors gonoszsága és értelmetlensége ellen lázadó világi műfajjá. Magyarra Szabó Lőrinc fordította.

„Járom én a jinnek rejtett útját, hogyha béke hull rám, de minden tettem janggal elhőmpölygő hullám.” (Po Csü-ji)

62 Acsai Roland a.k.a Szívnindzsa

KIS ÍRÁS A NŐRŐL, AZ UNIVERZUMRÓL ÉS A TELJESSÉGRŐL

Sári László *A nő máshol van*

című könyvében „hangosan”

gondolkozva

Kezdjük azzal, hogy tavasz van. Cseresznyevirágzás ideje. A japánok ezt az időszakot Sakurának hívják. A *Hagakure* írója szerint régen díszes uzsonnádobozokat vittek magukkal a japánok cseresznyevirágzás-nézésre, aztán a végén széttaposták őket. A *Hagakure* azt vonja le ebből, hogy mindennek a vége a legfontosabb. Mert a *Ha-*

gakure a végre alapoz, méghozzá azért, hogy a jelent minél intenzívebben élhesse át. Ezért lett a szamurájok jelképe a cseresznyevirág. Meg az enyém is, a miénk is a menyasszonyommal, a jinemmel...

Folytassuk azzal, hogy örültem, hogy leírhatom a könyv által kiváltott gondolataimat, mert a keleti irodalmat, filozófiát meghatározó fontosságúnak tartom. Recenziós példányként Jász Attila könyvét kaptam, így láthattam, milyen sorokat húzott alá a könyvből, és tartott fontosnak. Olyan érzés volt, mintha együtt olvastam volna vele a könyvet.

A nő máshol van – állítja Sári László nagyszerű könyvének címe, amely mű a keleti irodalmi és filozófiai hagyományokra utalva próbálja meghatározni a nőiség esszenciáját, ontológiai helyzetét. Érdekes tényező – amivel Sári László is tisztában van, és könyvében többször hangsúlyozza –, hogy azok az irodalmi és filozófiai alkotások, amelyekre hivatkozik, döntő többségben férfiak tollából, elméjéből születtek. Vagyis ezt a nőképet férfiak alkották. És a nőket a végtelen megtestesítőjeként határozták meg, akik közelebb állnak a teremtéshez. Az elsődleges okokon kívül – amelyek közé szerintem a gyermekszülés csodálatos képessége és a szépség is tartozik – azért elgondolkodtató, hogy miért. Én a következő megállapításokra jutottam: valószínűleg azért, mert a férfipszichének, a férfienergiának szüksége volt rá, hogy a nők a végtelent jelképezzék. A nő sokféle, ezt Sári László könyve is bebizonyítja, de legfontosabb jellemvonása az, hogy más, mint a férfi. Ugyanúgy más erő,

mint a jin és a jang jine, vagyis nem kell és nem lehet külön pozitív és negatív konnotációkkal ellátni, ahogy a jin és jang két eleme sem negatív vagy pozitív, elég, ha arra szorítkozunk, ami a legfontosabb: hogy más pólusú erők. Ami szerintem magában nem feltétlenül birtokolja a végtelenséget, mert teljesség és végtelen úgy születhet, ha a másik pólusú erővel 63 egységet alkot, kiegészítik egymást, kölcsönhatásba kerülnek. A keleti mitológiában is a jin és a jang létezett először, és belőlük lett a világ tízezer dolga. Vagyis – ezt a gondolatmenetet folytatva – nem a nő végtelen, „csak” a két erő egyik fele, és csakis a másikkal egységet alkotva felelhet meg ennek a jelzőnek. És hogy a férfiak miért a nőt kiáltották ki megfoghatatlannak, titokzatosnak, teremtőnek, annak valószínűleg az volt az oka, hogy rájöttek, egymagukban nem alkothatnak teljességet. Ezért aztán kivetítették ezeket a tulajdonságokat a nőre.

De közben szándékosan elfelejtették, hogy ehhez a teljességhez ők is szükségeltetnek.

Azt hiszem, ez egy filozófiai, gondolati, egzisztenciális baki volt – amit el lehet gondolni konstruktív, előrevivő, létfontosságú bakiként is –, egy hiba, amelynek megtörténte okán érdemes eltűnődni. Ha ez a hiba nem történt volna meg, talán közelebb járnánk a nemek közötti egyenlőséghez is. Sári László könyve nagyon finoman és pontosan vilantja fel, jeleníti meg a két nem közti distanciákat, és szinte teljes képét adja annak, hogy a keleti irodalom és filozófia szerint miben különbözik a nő a férfitől. Ez egy nagyon fontos lépés. Mert ha nem vagyunk tisztában azzal, miben különbözik a női erő, a férfi erővel sem lehetünk tisztában.

A könyv rengeteg fontos és csodálatos irodalmi szövegrészletre hivatkozva keresi meg ezeket a különbségeket. A Tao azt mondja – és ezt Sári könyve is többször hangsúlyozza –, hogy akkor élünk helyesen, ha úgy élünk, mint a természet, ha a természettel összhangban léte-zünk. Ez eddig rendben is van, de most jön az érdekesség: már a Tao is a víz-hez való hasonlóságot hangsúlyozza, és a vizet, a legfőbb jót, a nőiséghez köti. Tehát egyszer ott van a Biblia Ádámja és Évája, ahol egyértelmű Ádám elsősege. Más részről ott van a Tao, ami tud jinről és jangról, tud arról, hogy a kettő nincs meg egymás nélkül, hogy a kettő adja ki az egységet, mégis a női erőt, a jint domborítja ki. Hogyan lehetséges ez? Az y kromoszóma tény-leg csak egy féllábú x kromoszóma?

Én erre magamban a következő választ adtam: ahogy a jin szimbólumban ott a jangot jelképező folt, és a jangban ott a jin pontja, a férfi erőben is ott van a női erő, és megfordítva. Persze mindkét esetben kisebb arányban, szinte csak jelképesen, és ez nem lenne elég a teljesség megszületéséhez, 64 de ott van. Tehát, ha a Tao a nőiséget hangsúlyozza, mint a természet-hez közelebb álló létezési elvet, akkor ezzel csak annyit közöl a janggal, vagyis a férfienergiával, hogy ő se feledkezzen meg a benne lévő női energiáról, és még kevésbé feledkezzen meg női párjáról, vagyis arra biztatja, hogy keresse meg azt, egészüljön ki vele. Olvadjanak össze szent egységben, lépjenek ki az ego szűk keretéből, és hozzanak létre újabb gyermekeket, műveket, előrevivő energiákat.

Ez a feloldódás az univerzumban való feloldódással, az azzal való egyéol- vadással is leírható. A szeretkezés ennek az egyik földi megvalósulása.

„Az ég s föld közét elhagyva lebeg minden irányban érző szellemem.” (Li Taj-po)

Én a férfienergiát birtoklom, „minden tettem janggal elhőmpölygő hullám”, ezért van szükség a jinemre.

A jó könyv önismeretet ad, így voltam én Sári László könyvével is. Íróként-költőként eddigi életemben csak három dolog érdekelt: a természet (panteizmus), a nő (a szerelem, az egymással és az univerzummal való eggyé válás) és a keleti irodalom-filozófia. Eddig nem igazán jöttem rá, hogyan kapcsolódnak ezek egymáshoz. Sári László könyve ezt megválaszolta számomra. Sári szerint a „régii ázsiaiak számára a túlnanival való ismerkedést igencsak megkönnyítette jól őrzött panteizmusuk [...] Tudták jól, hogy helytálló elképzelés a természetet istenségnek tekinteniük (deus est omnia), és azt is tudták, hogy nincs más útja a végtelenhez való közelférkőzésnek.” Rendben, ezekben a mondatokban teljesen magamra ismertem, és az írásaim hajtóerakétájára. Aztán tovább olvastam, és a magamra ismerés döbbenete csak fokozódott: „Ebből származik természetkultuszuk, és a természetkultuszukból a nőkultuszuk. A keresés együttes céljává lett a végtelen és a természet, és ugyanott kellett lennie a nőnek is, hiszen azonos velük. 'A tízezer változással azonos. / Ismeri a létet és a nemlétet. / Átjár a határokon. / Ő az egy.'” Vagyis a természetkultuszom és a nőkultuszom összefügg, méghozzá teljesen okkal és joggal. A kínai költők a női szépséget mindig természeti szépségekhez hasonlították. Nem véletlenül. A természetverseim is szerelmesversek, az univerzummal való összeolvadás vágyának versei.

Sári László könyvének olvasása közben egy modern Nó-dráma imitáción dolgoztam, és műve a következő versbetétek írására ihletett:

ASAO

*Esumi a végtelen,
A végtelennel cseréltem szívét,
Bennem is a végtelen dobog,
Esumi egyik melléből
A gyermekünket szoptatja,
Másikból a cseresznyefát.
Esumi a végtelen,
És bennem is a végtelen dobog.*

ESUMI

*Visszatértél hozzám,
Pedig el sem mentél tőlem,
Szívem erős maradt benned,
Ahogy szíved erős maradt bennem,
Ezentúl kettőnk árnyéka egy lesz,
Ezentúl kettőnk szíve egy lesz,
Ezentúl kettőnk élete egy lesz.*

Ajánlom ezt a két verset Sári Lászlónak, és a saját Jinemnek.
Szerintem a nő nem „máshol van”, a nő mindig ott van, ahol a férfi.
Mert nem lehet máshol, ez a létmódja. Ez az igazi titok.
(Kelet Kiadó, 2013)

Új Forrás 2015/6 – Acsai Roland a.k.a. Szynhindsza: Kis írás a nőről, az univerzumról és a teljességről – Sári László
A nő máshol van című könyvéén „hangosan”
gondolkozva

66 Hegedűs Gyöngyi

maga. a kárpit közepe

végtére is a lélek hasadó
anyag, nasztaszja filippovna. s nem
kettőződés, ha úgy
látok valakit álmomban, hogy egyik
alakjában biztat. s nagyon
egyedül van. a másik
alakjában - mely épp csak
annyira különbözik, mint egy petejű
iker, akit külön
neveltek - megvet. ő tartozik
magához mindenestől.
őhöz magá. a kárpit közepe
vakító fénycsík. a nap most
kel fel a genezáreti tó felett.

Tiberias

holtak. ébredés után

legfrissebb álmunk
szövege is több millió
éves anyag, nasztaszja filippovna. s mint
a legtöbb holt
tengeri tekerccset,
magukkal ragadhatják a
holtak. ébredés után
minden hozzáférés
voltaképp jogosulatlan. talán, ha lehetnénk,
mint teremtés előtt
az Úr, látók,
világtalanul.

Qumran

hold. nem hallgatásig

tudom, nasztaszja filippovna,
 mely szavakat kellene
 visszavonnom, mint tengert
 egy ismeretlen hold. nem hallgatásig, hanem
 beszéd előtti hangok morajlásáig. hogy
 lányomaink mint partba
 mélyedt római kövek, megmaradjanak
 a fővenyen. s hódítsanak akkor is,
 mikor már birodalmunk szétesett. de hisz
 háttal is
 felém néz. a harag
 angyali kiterjesztés.

Caesarea maritima

magja. sosem

mindegy mekkora az ököl,
 nasztaszja filippovna, mint a gránátalma,
 mindenképp az év minden napjára van magja.
 sosem értettem, az ökölbe szorított
 kéz csontjai miként adják ki a hónapokat.
 nem a nyitott tenyér az elengedés éve?
 s van-e rendelt földrajzi szélesség,
 ahol a tömeg súly
 lesz krisztus szívéén?
 s megeteti az ötezret, hogy ereje legyen
a feszítsd meghez.

68 zuhanás. a barlang

(diagenezis)

en gediben a homokkő
sziklák jeruzsálem színei,
nasztaszja filippovna. a hatalmas
kövek megannyi feltartóztatott
zuhanás. a barlang is
ilyen sziklából állhatott, amiben dávid
bujkált. bujkált, nem mert halálra keresték,
hanem mert nem akart ölni. csak amikor
a feltartóztatott sziklák elperegtek bethsabé
homokóra-derekán, értette meg saul
üledékes mondatát:
zsoltáros, mostantól
tiéd a zuhanás.

Én-Gedi

a legközelebb. legtávolabb

aki közülük legtávolabbról
nézi a falat, az van hozzá
a legközelebb. legtávolabb, nasztaszja filippovna.
ahonnan már mindegy, hogy még mennyit
távolodunk, már nem kerülünk
messzebbre. ide már mindenki
bejöhet. és nem húzódik
közéjük a kerítés, ami kettéosztja a falat.
jobbra a fal madaraktól hangos. akárha a fal
madárhargon gyónna az előtte
állóknak. előtte
csöndes nők. balra hangosan
imádkozó férfiak. és néma fal.
szemét beárnyékolja. nem a köveket

nézi. a fal rései, akár
egy természetjáró rajzolónak
ki előtte. s benne a hangyatojás-
méretűre gyúrt imák. a kövek csak a rés
képződés miatt fontosak, mondja
homloka. ami nem adja át
magát a pusztulásnak,
meg nem maradhat.

Jeruzsálem

maradni. a közeledő fény

nem minden könyv ilyen,
nasztaszja filippovna. mert ha
sorait csak a szem
pásztázza, valahogy nem ivódik
belém. lelassítani hangsebességre a fényt:
testet öltés.
hagyni annyi időt a szóra, ami kell a kimondásához,
és mégis némának maradni. a közeledő
fény hangalakja egy nő.
háttal áll. nem azért mert elutasít. az tájolja
arcát, akinek hátat fordít.
hosszú haját szétszálazza a szél.
bár arcát sosem láthatom,
ismerem minden vonását.
mert édesvízre néz.

Genezáreti tó

70 **testeket. katonai századokba**

a háborúkat egy megszűnt
birodalom számaival
jelöljük, nasztaszja filippovna. mert úgy
patinásabbak. és mert túléltek
a birodalom szétesését, érvényesebbnek tűnnek.
és ünnepélyesebbnek. a parancsolatok
előtt is ezek a számok őrkdnek. voltaképp
csak strigulák. a boltív hajlását
nem ismerik. asztagba gyűjtik
a testeket. katonai századokba az éveket.
rossz színdarab. múlttá
aktualizálja a jelent. pedig nézze, mennyi
ég van a képeken!
ég, ami nem parcellázza fel a fényt.
csak röptet egy galambot jeruzsálemben
drezdáért.

oszlopfőkben. a szelídek

hány olyan állat van,
nasztaszja filippovna, mely
álmunkban őshonos? nincsenek benne
az állathatározókban. a nincs létezésük
legfőbb bizonyítéka. de ha a régészecset porát,
amivel egy ősi város romjait tisztítottuk
embernél mélyebb türelemmel, felvinnénk
egy vászonra, mégis
ott lenne ez az állat. az apró
gyíkszerű élőlény, mely tisztogat
egy kőbe vésett növényt. és emberhangon
szól: meg kell tisztítani
a kör felső ívét! álmomban
megépi a romváros. s nem tudom

ez a civilizáció húsz rétege közül melyik. nem mérlegel
 bennem a győztesek emlékezete.
 csak nézem, s tudom
 a látással nem birtokba veszem, éppen elengedem.
 s milyen tudáson túli ismeret bennem, hogy ez az állat is
 az idomíthatatlan szelídek
 közül való? lám, hogy áttelelte
 az ébredés zimankóját!
 növényi nedvek gyűlnek
 az oszlopfőkben. *a szelídek*
öröklük a földet.

Cézárea Filippi

testté. hordhatunk

magáról, mint krisztusról
 az utolsó időkben, sokan
 mondják, hogy itt jár, vagy
 amott. de hiába
 a legaprólékosabb dokumentáció. a magány
 számrendszerében digitalizált ígeidőkben semmi
 nem lesz
 testté. hordhatunk
 sarut. nem lesz krisztus-
 nyomunk. csak a helyben
 járás utazó ügynökei vagyunk.

tisztes távol. semmi

72 épp mert nincs
rés, amibe suttogj. és nem
áll előtte imakönyvvel senki
jaktálva. s mert nincs tőle
tisztes távol. semmi
sem tisztes - mormolod. nem kophat
a beton a freskóig. csak tán
egy másik partig. és rá
csodálkozol. hogy tényleg.
milyen szabadságszobor az, aminek a térde
nem hajlik? sem imához.
sem hogy ölébe fektesse pietaként
a fiút, aki nem halt meg másért
csak magáért? épp mert nincs
rés. hirtelen megérzed a legtömörebb
anyag atomjaiban is meglevő
katedrális-űrt. s hogy a súlypontban
súlytalanság van.

Betlehem

csodálatos halfogás. a kép

a hálók ernyedtek,
nasztaszja filippovna.
és mégis:
ahogy átnézek rajtuk
a tó maga a csodálatos halfogás.
a kép így készül.
valami ájulásba lélegez.
egyetlen csónak súlya bemerít
a megnyílt szemekig.
a víz alatt a fények
a viharban alvó arc
térnyerése.

logika. ahol a vég

73

milyen régen nem segít az álom,
nasztaszja filippovna!
a ráción túli logika.
ahol a vég nem következtetés.
s a négy égtáj felől elmondott történet
úgy vet fényt az arcra,
hogy megmaradhat mohos oldala.
nem zavar, hogy egyikben sem én
vagyok a látomás,
pedig mind a négy jászlaból abrakoltatja
apokaliptikus lovát.

az idő. érzékszervek nélkül

Jász Attilának

a figyelem árama fordul.
akárha egy túlszabályozott folyó
visszatérne
régli medrébe.
tájba illeszt.
felém, ám nem rám figyel.
ártere az idő.
érezékszervek nélkül érzékel.
úgy áramlik be atomjait hátrahagyva
a boldog mondások kertjébe
mint asszonyok a férfiak elzárt imahelyére.
mi a kívül? mi a belül?
kérdesz.
ha nem a kertben, hanem kívüle van
a teremtés suttogópontja?
a kőben, amin a könnyecsepp
szabadesésben átzuhan

74 hang. bőrön át

régen más volt hallgatása. nem egész
testtel érzékelt sötét. abban
terjedt a hang. bőrön át
suhanó árnyék. egy másik
teremtmény. onnan, ahol
a halál nem teljes
lefedettség.
ki mindent hagy az újban. meg
haladhatatlan haladék.
öt kenyér, két hal. tizen
két kosár maradék.

hűség. ha büntető

semmit nem tudtam
meg a dühödt monológból
magáról. a történetekből. hisz nincs történeti
hűség. ha büntető
a készenlét.
semmit nem tudtam
meg magamról. hisz nem
magától értetődöm. többes
számba csak a halállal rendeződünk.
semmit nem tudtam
meg arról, aki beszélt. hisz
maga mindenkit gyilkossá tesz.
isten minden jobb
latornak balkézről jött gyermek.
a köpéshez nem kell
nyál. a szégyen
öntapadó. s elfedi
a szúr csatornát.

félnek, nasztaszja filippovna,
hogy a rohamoktól elbutulok. pedig
mindegyikből egy tisztultabb
képpel jövök meg. talán csak az
téveszti meg a többieket, hogy
utána mindig óvatosan
zsilipelem az időt, hogy visszatérjek
a rusztikus jelenbe. már
az első rohamból úgy tértem
meg hozzájuk, hogy tudtam: már nem
szüleim árnyjátéka vagyok. épp akkor
lettem felnőtt, amikor idióta
lettem a szemükben, mert el tudtam
játszani árnyékkal egy egész délután
az udvaron. búvölten néztem,
hogy megmaradt a vizes közegben. szinkron
úszik velem. s megtanított, nem baj, ha
felettem az ég csak annyi, mint a vizen
járás vízkiszorítása. a fiúsághoz
annyi épp elég.

76 félúton. most éppen

(nisztagmus)

mint valami túlsúlyos magzat. ki úgy éli
meg testét, mint
téraránytalanságot,
s fél, hogy csak eltitkolták
előle anyja szétvált
szeméremcsontját, hogy születése
után hetekig csak hátra fele tudott járni,
minden tudást
ilyennek ismerek,
nasztaszja filippovna: felejthetetlen, mert nincs
róla emlékem. mint egy-egy
verssor, ami rögzíthetetlen. szememmel
úgy követem, hogy szüntelen visszaugrik az eredetre.
mint elhaladó vonatot, ami egy rendező
pályaudvar felé tart. ahol az összes felidézhetetlen
mondatot halottaim összekapcsolnak életünkké. arcom
félúton. most éppen ott van damaszkusz.

körben. tört

van, hogy egy tört test
-részünkké válik. szervül. a tört, a
-mi részünk lesz az egészben. a középpont
nélküli körben. tört. és mégis
kerek. zárt félkörív. mint a főpap
udvara. ahol úgy húzódnak
a tűzhöz melegedni, hogy arcunk
ne világítsák meg a lángok. hogy felis-
-merhetetlenek maradjunk. egy
-ötvenötöd. a fiú
kézen-közön.

A *Gyolcs* első és második kötete – mintegy másfél ezer oldalon – az eddigi legrészletesebb válogatást adja Kiss Anna életművéből. (Miközben olvastam a fehér borítójú, puritán könyveket, jött a hír: Cs. Nagy Ibolya megírta a költőről szóló kismonográfiáját – így hát több oldalról is összeállhat a kép.)

78 Bakonyi István

GYOLCSBA CSAVART ÉLETMŰ

Kiss Anna: *Gyolcs I-II.*

A gyűjtemény a szerző és a Kortárs Kiadó hatalmas, közös vállalkozása. A kezdetektől napjainkig elénk tárja a versek és a színpadi játékok különös, egyedi, megismételhetetlen világát, a korábban darabjaiban megismert, s most nagy egésszé összeállt életművet. Természetesen nem könnyű olvasmány, a befogadót többszörösen is próbára teszi. Meg is kell állni időnként, emésztetni a mondatokat, a szövegekben megszólaló ősi világ és kultúra elemeit. Ám ezek az elemek végül mégiscsak maivá lényegülnek át, igazolván, hogy van folytonosság irodalomban és nyelvben, alkotó képzeletben és realitásban. Kiss Anna minden sorában izig-vérig költő. Akkor is, ha éppen drámákat ír, amelyek klasszikus értelemben nem is drámák, hanem sokkal inkább lírai játékok, s valószínű, hogy nehezen előadhatók. Sajátos szövegek és dialógusok, bennük a költő átsugárzó lényé érvényesül elsősorban.

Kiss Anna a régi énekmondók és lantosok kései leszármazottja. Azoké, akik megteremtették a dalt, és létük lényegévé változtatták azt. A mű és az élet szoros egysége ezáltal egyértelmű. *Fohásza* jól mutatja mindezt, és egyben közelebb is visz munkássága és szándékai megértéséhez. Nevezhetjük akár programversnek is. Közelítése egyszerre profán és transzcendens, az agyagot fúró fazekas és Isten egyaránt szerepel itt. Ez a jellegzetes, korai hosszúvers így fejeződik be: „Uram, ki műhelyedben egykor / formáltad a fazekasremeket, / első a mívsésgben, ki a sárnak / hajlandóságát ismered, / kényszerűségből fordulok tehozzád, / ki tiltod a lélek nélküli munkát, / és a tehetségtelet megveted.” A mű pedig a lélekkel teli és tehetséges költő tollán született meg... A borzalmakat túlélni akaró és tudó ember hangját halljuk ebben a költeményben, egy olyan alkotóét, aki képes fönn tartani magát. A felsorolt mesterségeken (faragó, ács, pék, molnár, kerékgyártó) túl persze a költői mesterség és hivatás mércéjét helyezi itt magasra Kiss Anna, és számos példájában a költői szépséget is megmutatja. Például így: „Még elboldult hevesi virágok / várják ilyen feltámadásukat / a vőlegénykötények feketéjén, / s idézgetik Kasza bácsi meséit...”

Igényességét igazolják az *Alkonyodik*, *virrad* című ciklusban található „képírások” is. Ezeket olvasva megbizonyosodhatunk róla, hogy tudatos

életműépítés ez már a korai időkben, a vállalt örökség áthatja a művek világát, az archaikus és a modernnek nevezhető hang jól megfér bennük egymás mellett. Kiss Anna szintézissteremtése csak a legnagyobbakhoz, főleg Nagy Lászlóhoz mérhető. Ez a költőeszmény szorosán kötődik a közép-európai tradíciókhoz, és egyben ki is tágítja a magyarságélményt, a nép- 79
hez, a nemzethez soroló indítékokat. Mindez gyakran eredményez drámai hatású sorokat, versrészleteket. Például a *Kis táblaképek*ben: „Rongybabák üldögélnek / az ecetfán, / szemükön tízfilléres, / cérnaszálon / üveg-
szívek kocódnak, / taktikát változtatott / a halál.”

Már korai korszakában is írt színjáték-szövegeket, s azokban is bőven találunk ilyen erős részleteket. Költő írta azokat, ami egyben azt is magával hozta, hogy többségük nem termett igazán színpadra. Igaz, vannak a magyar irodalomban „drámai költemények”, miként sokan annak tartják például a *Csongor és Tündét* is. Kiss Annánál azonban a líra az elsődleges minden esetben. Az alkotói szabadság szer-
telenebbé teszi őket, a vérbeli drámák nem ilyenek. „Túl életem zavaros felén, kígyókkal, füvekkel, öregasszonyokkal beszélgetek megint a legszívesebben, érdemes folytatáshoz gyűjtöm az erőt, a bábának meg most már az ő lelke rajta.” (Ezek a szavak az 1983-as *A vízszony* című kötete fülszövegéből valók.) Az ilyesfajta vallomás bizonyos fokig kulcs is lehet bizonyos művek, például a *Kuporgó* meg-
értéséhez. Különös mesei elemek teszik gazdagabbá a szöveget, a maguk harsányságával és lendületével.

E dinamizmus mögött egyszerre van jelen az irónia és a tragikum. A *kaszás* című játék elejének szerzői instrukciója már ezt példázza: „(A Halálnak öltözött színész bábukkal magasra felpakolt komédiáskocsit húz a színre. Lövésorozatok: tatata...tatata...
A másik oldali kijáratnál elszórt tollak, nagy cserépfazék. Azon is túl valahol a romok.)” Ezek a mondatok akár sajátos egyperces novellának is be-
illenének – annál is inkább, mert a groteszk fogalma is eszünkbe juthat általuk. A Kiss Anna megálmodta világ markáns jellege szembetűnő, még ha ez a „másik világ” gyakran távol is esik a realitástól.

Korábbi nagyobb lélegzetű művei között kiemelt hely illeti meg a *Boldog változatot*. Formailag talán ez a mű áll legközelebb a drámához, és hozzátehetjük, hogy Kristófnak, az elcsapott színésznek a története irodalmi-
művészi analógiákat is eszünkbe juttathat. A régebbi színjátékelemeket Kiss Anna fölhasználja, és tovább is építi azokat. A vásári komédia hatása igen erős, s mindez lehetővé teszi az életteli és vérbő történeteket. A *Boldog változat* rút és csúfondáros dolgokat mutat be, ugyanakkor árad belőle a derű. A játék nem önfeledt: Kiss Anna az élet sűrítettségét mutatja be általa, kesernyés, itt-ott igencsak harsány módon. Az alkotó munkára utaló erős

megjegyzésekben sincs hiány, Kristóf például ki nem állhatja a dilettánsokat. Érezhető a kesernyés világkép is, a „színház a színházban” végkicsengésének komorsága.

80 A lélek útját kutatja minden művében, az emberi személyiség belső világát próbálja megmutatni. Legszemélyesebb dolgait tárja föl, miközben emlékezik és ajánl. Egy tudatosan tovább épülő, jelentős életmű nagy részösszegzése a kétkötetes *Gyolcs*. Érdemes egy kicsit megállnunk címnél is. A finom, fehér vászont jelentő szónál, amely természetesen szimbolikus értékű. Ha ama bizonyos finom vászon a seb kötözését szolgálhatja, akkor a vers gyógyító erejére is asszociálhatunk. Vagy, ahogy maga a szerző mondta egy interjúban: „A »gyolcs« szó az emlékképeink közül valóban előhívja az evangélium lepelét is, mint az élet és a halál dolgaiból még sok mindenét. S mind nőre utal. Az összegyűjtött két hatalmas kötet is, hiszen nő neve alatt jelent meg.” És erre mondta a kérdező, mintegy a költő egyik legfontosabb minőségére utalva: „Mindegyik versben ott bujkál a sámaniisztikus, balladisztikus ősi erő, a vágyakozás az »Egy«-be való visszajutásra. Mintha a tűz körül ültem volna, s a versekkel a nagy szellemek megidézésére tettem volna kísérletet. A keleti misztika, filozófia felé nyitnak ezek a versek.” (Ayhan Gökhan: *Magánsámán nincs. Beszélgetés Kiss Annával. Magyar Napló*, 2015/1.)

Valóban a helyükre kerültek itt a művek, az időrendet gyakran megbontja a tudatos szerkesztés, a művek összetartozásának érthető kényszere. Az is igaz, hogy végigvonul a két kötetben az, amiről vele kapcsolatban gyakran szólnak: a folklór, az archaikus népdal, a ballada, az ősi nyelv, az ősi hitvilág és a mítoszteremtés sok-sok jellemzője. A hangütésben egyszerre van jelen a mese és saját életének születése. „Hold változik a vak tükörben, / ujjamra fényes szál akad, / három öreg az ágyam szélén / szó, fon, / éveket válogat. / Hallgatom, hogy a szűkös évek / teremnek csak olyan magot... / hajnal van. Csend van. / Hova lettek? / A csonka fához kikötöttek / ragyogni három csillagot.” (*A mese születése*) Korai, letisztult hang ez az 1971-es *Fabábu* című kötetből, olyan elemekkel, amelyek később is kiemelt jelentőségűek a szerzőnél. Képi világa, szóhasználata, nyelve, stílusa már ekkor igen kiforrott, karakterisztikus. Nyoma sincs az útkeresésnek, már nagyon korán rálelt saját költői hangjára. Persze vannak kötődései, szellemi rokonai: legfőképpen Nagy László vagy éppen a Hetek – utóbbiak közül elsősorban Buda Ferenc és Bella István hangjával rokonítható.

Versbeszéde áradó, de a tömörítés is erényei közé tartozik. Erre példa gyönyörű négy sorosa, az *Anyám*: „Jaj, fogy az orsó, fogy az orsó, / anyám, ezer éve fázol, / a vénség kútjában guggolsz, / ráncos almákkal gurigázol.” S ha már a tömörítést említettem: a terjedelemben „szélső értékekre” bukkanunk, hiszen az ilyen négy sorosok mellett sokoldalas versbeszédet is ír

Kiss Anna. Ugyanebből az időből való *Éjszaka, kéktollú* című remeke, amelyet a szélesebb közönség a Kaláka együttes szép megzenésítésében is megismerhetett. Itt a népdal tisztasága és a modern képi világ ölelkezik egymásba.

Másutt meg azt érezzük, mintha külön világban élne a költő, nem véve tudomást a jelenről. Még a szerelem is elmúlt századok nyelvén szólal meg. Mintha a magyar irodalom egészéből hiányzó, *Kalevala*-féle nagy művet szeretné pótolni életművével. Ritka szép, feszes ritmikával, repetitív jelleggel, a végsőkig letisztult formával, a „se nyugszom és se virradok” monotonitásával, s egyben továbbvivő erejével. Aztán az is eszünkbe juthat, hogy a *Gyolcs* egésze egyfajta lírai regény- és drámafolyam, az alkotó életének szellemi térképe. Fontos hangsúlyoznunk az alkotó képzelet szerepét is. S a nagy lélegzetű, áradó szövegek mellett találunk miniatűröket is. Ilyeneket: „az óriás szem ébren / üstökös jár a szélben // nézi a szörny a szörnyet / hajascsillag a földet”. (*Világok*) Persze alapvetően nem ez a hang jellemzi, ám mindenképpen mutatja a költő nyitottságát, sokoldalúságát. Itt is, másutt is érzékeljük, hogy a régi mesterek rokona ő, olyan ősöké, akik az anyagot lélekkel töltötték meg, akik a teremtés részesei. És sokadszor is érzékeljük, hogy rokona a sámánoknak, a táltosoknak, akik az ősi közösség hangadói lehettek. Ebben elődei ők a költőknek, még akkor is, ha utóbbiak hatása napjainkban jóval csekélyebb.

Ugyancsak befelé ebbe a költői világba a mondókák, a nyelvi játékok sok-sok ötlete. Miként – ismét a sokoldalúságot bizonyítandó – a prózaversek formája is. Élvezetes, olvasmányos írások ezek, és élvezetnek bennünket egy varázslatos álmvilágba, az időtlenségbe. Rögzíti a néplélek „harangkondulásait”, a népélet epizódjainak felhasználásával. Felmutatja a természettel harmóniában élő embert. Persze ezt a harmóniát megtámadja a gonoszság, például úgy, hogy katonának viszik a férfiakat.

Zavarba ejtően gazdag ez az életmű. Miközben „zuhognak” a szavak, azért felvetődik a kérdés: mi végre a költészet, a mágikusnak is mondható művek özöne? Bizony nagy szellemi birkózás Kiss Anna alkotásainak befogadása. Vagy említhetjük újra színpadi játékait, a rengeteg szereplővel, játékkal, s bizony ezek is fölradhatják a leckét azoknak, akik színre szeretnék vinni őket (például a *Kereplőkre*, vagy a *Kordészínház* című darabokat). Írójuk itt is az ősi világból merít, azt próbálja maivá varázsolni. Útja méltányolható, de alig folytatható. „Drámai” hőseinek már a neve is árulkodik: Kopasz, a sokbajú direktor, Dagadt, aki szív és ész e körben, vagy éppen Piros ruhás, aki elmegy egy civillel, de hiába... Az is sajátos, hogy az összes művek kötetében több mű egymásba „gyűrődik”, s így lesz összetett játékká. Az is megesik, hogy az ősi történet tűnik át a jelenbe vagy a közelmúltba. Az *Angyalokkal*

szállnak a gólyák a golgotai világot épp úgy megjeleníti, mint 1956-ot. Egy jellemző részletében Kajafás kikezd Maléter Pállal, aki azt vallja, hogy nem a címeres zászlóra, hanem a magyar népre esküdött fel.

82 Aztán az idő múlásával egyfelől tudatosan folytatja a megkezdett utat, ám a versek új színeket is mutatnak. Mindez főleg a második kötetből látszik, itt olvasható a címadó hosszúvers (versciklus?) is. A *Gyolcs* összegzőként sem jelentéktelen mű: „Volt anyám volt / világa múlik az / utak havába, / szél, világos / égi bába / gyolcsában / süvöltök, regek, / hűvös, vásott / gyolcsa lenget, / hagyja, hogy / világtól árva / kapaszkodjam / a hajába...” A gyolcsra, a gyógyításra váró, magánnyal küzdő ember gyönyörűsége énekében egyre inkább felszínre kerül Kiss Anna költészetének sok értéke és minősége, a néhol túlrtnak érzett életmű szép sűrítőménye ez. Jellegzetes hangjához tartozik az epikus és drámai elemek beszivárgása, ugyanakkor a hosszúvers rövid, helyenként pattogó sorainak egésze.

Szemléletes, teremtett költői nyelv, gazdag stílus, az alkotó képzelet sok-sok leleménye jellemzi Kiss Anna alkotásait. Mindezt – és a végső letisztultság elérésének szándékát – erősíti a gondolatritmus, a helyenként megmutatkozó repetitív jelleg. Metaforikus látásának sok szép eredménye van, és belül összetartoznak az őselemek: a föld, a víz, a levegő. Jól látja ajánlásában Ambrus Lajos: „Mitikus világképeket, őstudásokat, alsó és felső világokat, eget és földet, spirituális horizontokat [fog össze. B.I.] – ősök potréjával, régmúltak és mostaniak életidejével...” És sorjáznak a sajátos formájú, gyakran egy-két szavas sorokból álló versei, szellős, ritmikus mondatai, itt-ott archaikus indulatszókkal tarkítva: „ejja, hejja, / tirá, rirá...” Madár látta világok ezek, miközben a *Hold anya meséit*, vagy éppen *Az éden ízét* ízeleteti velünk a költő.

Előttünk hát az eddigi életmű. És minden bizonnyal jön a folytatás. (*Kortárs Kiadó, Bp. 2014*)

FEHÉR KABÁT

Gágyor Péter 83

Az utcán egy fehér kabát
libben a szürke járda felett
utána fordul az öreg akác
és bámulja réveteg
szemmel. Az ég olyan kék
beleszédülnek a házak
Hadd legyek a tiéd!
libegi a sikkes női kabát
a csábítás kacér dalát
és az utca végen
leomlik az ég.

84 AZ VAGY NEKEM

Az vagy nekem... mi is vagy?
ó, több annál, mint a kenyér,
több mint a simogató tenyér,
amit mindig felém nyújtasz

és ténfereg a sok metafora,
a kimondhatatlan fogalmak,
homályos és ragyogó szavak –
világunk ne fér bele pár szóba.

Mint halnak a víz... és a parton,
a víztelen magánya, halálos –
mikor és hol leszünk otthon?

Már alszik a táj, alszik a város,
alszik szemedben a fájdalom –
a könnyed is könnyet mos.

Hosszú ez az utca
se vége, se hossza
hosszú minden út
és mély minden kút –
sem gyalog, sem röpülve
ne érünk a végére,
sem éjjel, sem nappal,
mert az idő nyargal
és kezéd a kezemben
hisz' ott van a helye
haladunk lépésben
akár a világ végére
mint a mesékben
és mindig csak előre.

86 MI

Mi történik
mi történünk
az ég velünk
az ég ellenünk
mégis és mégis
ha leszakad az ég is
vagyunk
élünk
és egymásba
rejtőzünk.

Ma sem tudnak találkozni, Harmath rezignáltan veszi tudomásul a tényt. Mostanában egyre nehezebb. A drága Babet persze minden lehetségest megtesz, tudja ő pontosan, de van, hogy ez sem elég. Legjobb igyekezetük ellenére is bizonyos napokon egyszerűen megoldhatatlan, hogy lássák egymást. Harmath Péter nem is érti, hogyan lehet egyszerre ennyi mindenkinek megfelelni. A lány

Erdei L. Tamás 87

B. B.

mintha három ember életét élné egyidőben, mindig rohan valahova, szinte sosem pihen, folyamatosan pörög hajnaltól késő estig, alig alszik, valósággal elégeti magát a társas kapcsolataiban. A férje, a gyerekei, a papi, a mami, fivérek és nővérek, anyák és anyósok, vidéki és külföldi utak, tanítványok, hatalmas rokonság, unokahúgok, uncsitesók. Még a betegek lelkének ápolgatására is jut ideje, miközben kezeli őket. Megszámolhatatlan különböző igényt kell betöltenie, de a felelősség meg az ezzel járó irgalmatlan mennyiségű munka és utánajárás boldoggá teszi őt, elégedettséggel tölti el. Erőt ad neki, hogy másokkal törődhet. A férfi nem tehet mást, ha néha látni akarja, alkalmazkodnia kell kedvese tempójához. Nincs igazán ínyére, de kénytelen elfogadni ezt az életmódot.

Babett Péter számára átláthatatlanul szövevényes kapcsolati hálót működtet sikeresen. Mindenki igyekszik a közelébe kerülni, mert úgy érzi, méltán, hogy csak ő a fontos abban a pillanatban. A doktornő nagyon tud figyelni a másik emberre, igazi gyógyító. Harmath magában kis energiaközpontnak nevezi a lányt, aki nagyonis asszony, de a férfi ezt nem szívesen mondja ki, még ön-maga előtt sem. Ahogyan azt sem, mennyire szüksége van erre az apró természetű emberi akkumulátor-töltőre neki magának is.

Harmadik éve szeretik egymást nehézségek és örömök között, egyre elmélyültebben. Erről mindketten meg vannak győződve. Lassan indult a szerelmük, egy munka kapcsán, pedig gyerekkoruk óta ismerik egymást. A lány a szomszédos házban nőtt fel egy vidéki kisvárosban, és pont az ellenkezője volt a sorsa a fiúénak. Szülei hamar váltak, és csúnyán csinálták. Gonosz veszekedések, új nő a láthatáron, szinte állandó megaláztatások, a kis Babett csak kapkodta a fejét, és sokáig nagyon magányos volt. Kilencévesen már háziaszszonynak kellett lennie, mosott, főzött, takarított a szüleire, testvéreire. Harmath szerint sohasem heverte ki az akkori traumákat, de ő bölcsebb annál, semhogy ezt a meggyőződését szóba hozza a lány előtt. A fiúnak akkor még fogalma sem lehetett a szomszédban zajló drámáról, a saját tündérvilágával

volt elfoglalva. Az elkényeztetett királyfik biztonságos és izgalmas életét élte, csak annyit látott, hogy az a gyönyörű, szőke, hihetetlenül kék szemű mintha mindig máshol lenne. A királylányt elrabolta a sárkány. A kis Peti félreértette a kis Babett üzöttségét, azt gondolta, a lány lenézi és kerüli őt. Nem 88 merete megszólítani, csak messziről csodálta, titokban gyönyörködött benne.

Eltelt néhány évtized, és ők nem is találkoztak. Harmath utólag furcsállotta ezt, hiszen egy városban éltek, mégha egészen távoli kerületekben is. Amikor váratlanul mégis egymásba botlottak egy rendezvényen, Harmathot valami megmagyarázhatatlan melegség járta át legbelül. A hazai föld illatát érezte egy pillanatra, de nem sokat dédelgethette ezt az érzést, mivel ott volt a felesége meg a fia is. Évek óta próbálták már helyrehozni megromlott házasságukat, és a férfi nem akarta még jobban megnehezíteni saját dolgát az asszonnyal. Ígyhát nem cseréltek telefonszámot. Mégsem tudta kivenni a féléből azt a meglepő találkozást.

Megint eltelt pár év, amikor semmi hírt nem kaptak egymásról. Harmathék házassága közben végleg megromlott. Épp válófélben voltak, és a férfi a munkába menekült az otthoni gondok elől, amikor a közös feladat összehozta őket. Harmath ekkor már nyíltan megörült a szőke doktornőnek, és melegen magához szorította, amikor felismerték egymást. Hetekig csak beszélgettek, lassan, tapogatózva közelítettek a másikhoz. Teáztak, és a gyermekkorukat emlegették nevetve, a közös barátokat, kedves helyeket, egykori tanárokat, iskolákat. A férfit meglepte, mennyire jólesik átölelni ezt a törekeny szépséget, akit most is ugyanolyannak látott, mint tinédzserként. Ugyanolyan bájosnak, titokzatosnak és fiatalnak. Eléggé szabadon mozoghattak a munkaterületen, és egyre többször kerültek egyidőben ugyanabba a helyiségbe. Nehéz lett volna elhinni, hogy ez minden alkalommal pusztán a véletlen műve volt. Nem akarták még, de egyre tudatosabban keresték egymás társaságát. Kollégáik gyakran látták vidáman és barátságosan beszélgetni őket az éjszaka közepén, üres teáscsészét szorongatva kezükben.

Ahogy a munkának vége lett, egy hónap elteltével Babett közös fényképet küldött Péternek, mintha csak ártatlan kedvességből tenné. A férfiban ekkor megmozdult valami. Úgy érezte, de lehetséges, hogy ezt már csak utólag magyarázta így, mintegy öngazolásképpen, ez a fotó, de főként a gesztus, ahogyan azt a lány eljuttatta hozzá néhány vidám mondat kíséretében, átszakított benne valami masszív gátat. Elfojtott emlékei a felszínre akartak törni, egészen más hangot ütött meg ezután. A társas érintkezés és az udvarias távolságtartás szabályait félrerúgva hevesen udvarolni kezdett a lánynak,

akit ez mélyen felkavart. Leveleik sűrűn váltották egymást, egyre forróbb hangnemben. Néhány hét múlva Harmath szenvedélyes ultimátummal rukkolt elő: mindenképpen találkozniuk kell. B. B. próbálta kikerülni Pétert, kifogásokat keresett, elfoglaltságára hivatkozott, de a mondataiból kiderült, nagyon is vágyik a férfi kézzelfogható közelségére.

89

Amikor végre találkoztak, azonnal felizzott köztük a levegő. Harmath az ölébe kapta a nőt, megpördült vele, és úgy ölelte át, ahogyan csak ő tud ölelni. Mintha össze akarná roppantani, az utolsó pillanatban mégis enyhít a szorításon. Visszafogja kirobbanó erejét, határtalan gyöngédség van a mozdulataiban, szavak nélkül akarja kifejezni érzéseit.

Beülnek egy bárba, és miközben beszélgetnek, B. B. le sem tudja venni a szemét Péter ajkairól, képtelen a tekintetét a férfi szeméig emelni. Úgy érzi, elveszett a markáns áll, ajak és orr által kirajzolt Bermudaháromszögben. Harmath először bosszankodik egy kicsit, mért nem arra figyel, amit mondok, végül azonban férfiassága legyőzi intellektuális hiúságát. Finoman átkarolja a lányt, ujjával cirógatni kezdi annak a szoknya és a blúz között meztelenül maradt hátát pontosan a gerince mentén, abban az éles kontúrú, izomnyaláboktól határolt kemény kis árokban. A középső, a mutató és a gyűrűs ujjával csinálja, lassan, érzéken, alig ér hozzá. Nagyon ért hozzá. Olyan ráérősen mozognak az ujjai, mintha csak éppen véletlenül arra járnának szórakozottan barangolva, nem pedig izgalmas felfedező útra indultak volna egy addig ismeretlen területen. A nő bőre és megvonagló háta egy kígyózó angolnáéra vagy inkább egy ficáncoló pisztrángéra emlékezteti.

Harmath szerette a pisztrángokat, a legjobb sporthalnak tartotta őket. Úgy érezte, van valami erotikus a sima bőrükben, csupa izom testükben, kimeríthetetlen energiájukban, ahogy csapkodnak a zsineg végén, majd a kezei között, mikor leakasztja őket a horogról. Mielőtt a fonott kosárba helyezi a halakat, pár percig kiélvezi hatalmát fölöttük, és magába engedi táncoló erejüket. Öntudatlan mágia ez. Ő sem értette pontosan, hogyan működik, csak érezte ösztönösen a sejtjeiben, idegrendszeré legparányibb molekuláiban, hogy ez a rituálé vadász és zsákmánya között ősbibb és hatalmasabb, mint a folyók, amikből kifogja a pisztrángokat. A legszebb példányokat mindig megcsókolja, és gondolatban elrebeg egy imát, hogy kien-gesztelje a folyó szellemét.

Miközben ez az érzés átfutott az agyán, vagy inkább csak az idegpályáin, mert az agyáig nem hagyta eljutni, odahajolt a nőhöz, beszívta illatát, a tavaszi

eső áztatta szántóföldek fűszeres leheletét, és szájával megkereste Babet ajkait. A lány azt hitte, rögtön elájul. Egyszerűen elveszett a férfi kiáradó energiamezejében, izmos karjai között meg sem próbált ellenállni, csak egy picit ficáncolt. Nem volt tudatában annak, mit tesz. Általában nagyon
90 körültekintően és óvatosan viselkedett, figyelt, ki láthatja őket együtt, most azonban megfeledkezett a külvilágról. Odabújt a széles mellkashoz, és viszonzta a csókot.

Később csak az a kérdés foglalkoztatta, sokáig nem hagyta nyugodni, hogy hogyan merete őt a férfi megcsókolni, hogy jutottak el idáig. Libabőrzött a karja, a háta, egyszerre fázott és melege lett attól, ahogyan Harmath hozzáért. Zavarba ejtette ennek az élménynek az intenzitása, és megdöbbsent attól, hogyan hat rá Péter közelsége. Soha senki nem ért még így hozzá eddigi élete során, ilyen magasfeszültségű elektromos töltöttséggel, mégis ennyire finoman, szinte tapogatózva, de magabiztosan. Be kellett ismernie, hogy iszonyúan kívánja ezt a határozottan jóképű férfit, ezt a sármos fickót a vulkánkitörés-szerű lendületével, ami sodorja valami veszélyes ugyanakkor ingerlően izgalmas felé. Minden gyakorlatias józansága ellenére képtelen lett volna most a veszélyekkel törődni, de kedve sem volt az aggodalmaskodáshoz. Elhessegette zavarát, hogy átadhassa magát az új élménynek.

A korábbi kedves távolságtartás eltűnt közülük, az áradó folyó erejével söpörte el az útból valami nagyobb erő. Mindkettőjük agyát elborította a másiktól áradó szexuális energia. Átölelték egymást, és önfeledten csókolózni kezdtek ebben a pulzáló energiamezőben. Csak gyümölcsleveket ittak eddig, most mégis úgy viselkedtek, mintha részegek volnának.

Ez a részegség tart már évek óta. Harmath, ha csak meghallja a lány hangját, vagy olvassa a sorait, máris izgalomba jön. Nem érti, hogyan történhet ez, de lenyűgözi az a hatalom, a finom erő, ami mögötte munkál. Gazdag tapasztalata van a nők terén, mégis új számára ez az állapot, ahogyan az apró termetű szépség megzabolazza az ő elementáris lendületét, megtörhetetlennek tűnő magabiztosságát; és kimondatlan hűsége készíteti. Kicsit szégyelli is magát emiatt, de nem tehet róla. A királylány szorosan fogja Kerberosz vad kutyáinak láncát. Éppen azzal, hogy szabadjára engedi, de visszavárja őket. Miközben ma sem találkoznak...

TÁVOLSÁGBECSLÉS

Nemcsak a táv maga, a mód is, ahogy mondd,
roppant fontos. Talán sohasem lesz
jó távérzéked, de legalább megtanulod,
hogyan jelentsd a terepet: a figyelési sáv
jobb szélétől a pontig, ahol a múlt kedden álltunk,
és most legalább tudod,

a térkép nem helyet: időt ad meg, ha a
seregről van szó — hogy mi okból,
időhúzás firtatni. Utóbb arra is
rájössz, hogy nincs csak három féle fa:
lombos, tűlevelű és kilátónak való,
s végül: a dolgok csupán látszatok.

A csűr nem csűr: tereptárgy. Így érthetőbb.
Vagy ha a réten juhok legelnek békén,
nem vagy elég okos. Jelenteni így kell:
öt órakor a figyelési sávban egy tucat
mozgó alak, kivehetően állatok. Nehogy valamiképp
szegény párákat birkának nevezd.

Azt hiszem, ez világos. Példa gyanánt tegyük fel,
valaki végül már álmában is tudja
mit lát nyugatra, milyen messzire, és
vigyázzba vágódva jelent: nyugat felé
a nyári réten a napfény és az árnyak
arany-bíbor palástja szétterül,

kihalt fehér házak ábrája reszket a hőben,
lebegő szilfák alatt egy férfi és egy nő
nyugszik édesen. Erről elég ennyi:
házsor a sáv bal szélén és a lombos fák alatt
két alak, feltehetően emberi lények,
szeretkezni látszik.

Erről a feleletről joggal megállapítható, hogy
csak részben kielégítő azon okból, mivel
két fontos tényező kimaradt, pedig kikerülhetetlen:
az emberfélék most hogy merre vannak, s ne feledjük:
közben holt tér is lehet.

Közben lehet holt tér is, és lehet, hogy sohasem lesz
jó távérzésem, megkockáztatnék mégis
egy feltevést, hogy köztem és ama szeretők közt
(kik mellesteg mintha végeztek volna már)
lehet mintegy másfél év.

(Fordította: Szili József)

A NAPOS PRESTATYN

Vár a napfényes Prestatyn

A reklámon egy lány kacag
térdelve lenn a fövényen,
testén feszes fehér szatin,
mögötte tengerpart-cafat,
a combja tárva és a mell-
emelő karok közt odafenn
ragyog a pálmafás hotel.

Felnyalták egy tavaszi nap.
Pár hét és máris csorba
a foga, kancsal a szeme,
a csöcs csúcsolt, ágyék hasadt,
kivájva jól, s a sorba
passzol a belehatoló,
lábát feszítve kétfele,
bütykös tag és a két golyó.

Hüvely Matyi a szigno s oly
dühvel ment neki késsel
valaki, hogy lemetszve végképp
bajszos ajkáról a mosoly.
Ami szépség, itt így enyész el.
Átlós tépéssel hagyatott
fél karja meg és némi kékség.
Küzdj a rák ellen áll ma ott.

ANNUS MIRABILIS

Szabad a szex kilencszáz-
hatvanháromra lett
(nekem már késve jött)
a Chatterley-per s a nagy ász
Beatles-album között.

Addig nem volt a szexre más
csak közegyezkedés,
gyűrű fel- és levonás,
tizenhattól szégyenkezés
s meghunyászkodás.

A szex már nem vitás,
mindenki egyetért,
s ezen egy briliáns
bankrobbantást is ért,
s kezünkben ott az ász.

Az élet szép kilencszáz-
hatvanháromra lett
(nekem már késve jött)
a Chatterley-per s a nagy ász
Beatles-album között.

(Fordította: Szili József)

Folyóiratunk a
NEMZETI KULTURÁLIS ALAPPROGRAM
anyagi támogatásával jelenik meg. Terjeszti a Budapesti,
a Nemzeti és a Vidéki HIRKER RT.
és alternatív terjesztők

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Szerkesztők

JÁSZ ATTILA – Csendes Toll (főszerkesztő, kiadóvezető)
PAPP MÁTÉ (költészet rovat: mahbija@gmail.com, Zene online rovat)
REICHERT GÁBOR (kritika rovat: reichertgabor87@gmail.com)
SZÉNÁSI ZOLTÁN (főszerkesztő-helyettes, felelős szerkesztő)
SZŰCS BALÁZS PÉTER (próza rovat: szbalaazs@freemail.hu , Füstjelek online rovat)

Lapterv es műszaki szerkesztés
SELLYEI TAMÁS OTTÓ

Munkatársak

ACSAI ROLAND (Indiáner-gyermekirodalmi rovat)
BUCSI-KOVÁCS ANIKÓ
MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR
TURI MÁRTON
POGRÁNYI PÉTER

Tiszteletbeli munkatársak

BUJI FERENC
CSEKE ÁKOS
MONOSTORI IMRE
MUZSNAY ÁKOS
VASADI PETER

ÚJ FORRÁS

IRODALMI, MŰVÉSZETI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT
ALAPÍTÓ A KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYEI ÖNKORMÁNYZAT
JÓZSEF ATTILA MEGYEI KÖNYVTÁRA

Megjelenik évente tízszer

Alapítva ezerkilencszázhatvankilencben
Alapító főszerkesztő: PAYER ISTVAN

Szerkesztőség: 2890 Tata, Székely B. u. 2/A Telefon: 20/3353 626
E-mail: jasz.attila@ujforras.hu. Interneten olvasható: www.ujforras.hu
Előfizethető az Új Forrás szerkesztőségi címen. Előfizetési díj egy évre 5000 Ft.
ISSN 0133-5332

Kiadja a József Attila Megyei Könyvtár. A kiadásért felel: Új Forrás Kiadó Nonprofit Kft.
Készült a Sollers Kft. nyomdájában Tatán.